17. OKTOOBER
ILMUB 1940. A. OKTOOBRIST

KÕIGI MAADE PROLETAARLASED, ÜHINEGE!

Eesti NSV Kultuuriministeeriumi ja loominguliste liitude häälekandja

42 · 1986

SIRP ja VASAR

50 AASTAT TEHNIKAKÕRGHARIDUST EESTIS

SVEN ARBETI JA ARHIIVIFOTOD

ALGUSAASTAD — KATSETATAKSE ELEKTRIMASINAID.

ESIMENE PEAHOONE KOPLIS.

TPI PRAEGUNE PEAHOONE MUSTAMÄEL.

TALLINNA POLÜTEHNILINE INSTITUUT 50

PANNAKSE NURGAKIVI TPI UUELE HOONETEKOMPLEKSILE MUSTAMÄEL 24. MAIL 1962. A.

TEHNIKA JA KULTUUR

SV küsimustele vastab TPI rektor BORIS TAMM

■ 50 aastat on Eestis võimalik olnud omandada tehnilist kõrgharidust. Mis osa on sellel meie kultuuris?

Kultuurist rääkides tuleb sellele vaadata lahtiste silmadega tänapäeva vaatevinklist. Meie kaasaegne kultuur erineb oluliselt antiiksest, keskaegsest ja kas või meie oma ärkamisaegsest kultuurist. Oluline erinevus on selles, et praegusel ajal avaldab ükskõik mis rahva, rahvusgrupi, riigi või muu formatsiooni elu kõikidele külgedele, kultuur traditsioonilises mõttes kaasa arvatud, üha suuremat mõju see, mida võiks nimetada tehnikakultuuriks.

Progress on seotud ikkagi sellega, et toetudes teadusele — ning sealt edasi rakendustele — on inimkond saavutanud kõrge tehnilise efektiivsuse. Meie heaolu, kui palju me ka ei sooviks ennast petta ja seda mitte tunnistada, on seotud eelkõige sellega, et meil on bensiin ja autod, plastmassid ja lennukid, et suudame vähese tööjõuga viia kõrgele tasemele põllumajandusliku tootmise, et oskame töödelda nii anorgaanilisi kui ka orgaanilisi materjale. See kõik on kindlustanud meie kaasaegse arenenud ühiskonna kõrge taseme. Kas seda nimetada tarbijaliikuks ühiskonnaks või mitte, see oleneb igaühe suhtumisest nii iseendasse kui ka ühiskonnasse, kuid puu otsa tagasi mineku idee propageerimine on minu jaoks mõttetus. Kui me niimoodi asjadele vaatame, siis loodetavasti on TPI osa eesti kultuuri arengus olnud märkimisväärne. Ka on teada, et meie tehnilise intelligentsi valdav enamik sõjajärgsel perioodil on olnud TPI lõpetajad. Neid töötab praegu rahvamajanduses 25 000 ümber. See on suur jõud. Tehnilise mõtte süstemaatilisel arendamisel on TPI-l olnud juhtiv osa. Alles paarkümmend viimast aastat on TPI kõrval andnud oma panuse meie tehnilisse kultuuri, kõige laiemas mõttes aga kogu meie rahvamajanduse arengusse, mitmed Teaduste Akadeemia instituudid, mõned ametkondlikud uurimisasutused, aga ka mitmed meie eesrindlikud ettevõtted, mis lõppkokkuvõttes on teinud Eestist ühe tehniliselt arenenuma liiduvabariigi.

Eelöeldul pole sugugi teisejärguline tähtsus, et meie vabariik on üks eesrindlikumaid ka kultuuriliselt. Võrdlemisel arenenud kapitalistlike riikidega pole meil kultuuri osas ju kah midagi häbeneda ja sedasama võib öelda ka terve rea tehnikaalade kohta, mis, ma rõhutan veelgi, on sellesama kultuuri lahutamatu koostisosa.

■ Milline on puhta teaduse ja tehnika suhe TPI-s?

Fundamentaaluuringute, rakenduslike uuringute ja päris rakenduste vahekorra kindlaksmääramine on pidev protsess teaduses. Aja jooksul muutuvad uurimise valdkonnad, teaduslikud ülesanded, muutuvad iga probleemi uurimise etapid, tase. Alustades näiteks mingis valdkonnas uusi fundamentaaluuringuid, saadakse 2—4 aasta pärast tulemused, kust on näha, mismoodi neid saab rakendada. Veel mõned aastad ja nad on rakendatud tootmisse ning algab jälle uus tsükkel, sest rakendus annab ju toitu uutele ideedele, mida tuleb tihti uurima hakata jälle fundamentaalteadusest peale. TA ja TPI kogemused on näidanud, et fundamentaalne ja rakenduslik osa peavad olema teatud tasakaalus. Selle määramine on aga keeruline ja iga probleemi, iga uurimisgrupi puhul konkreetne.

Kõrgkool on ühest küljest kutsutud tegelema põhiliselt fundamentaaluuringutega, kuna me peame üliõpilastele eelkõige õpetama fundamentaalseid loodusteaduste aluseid, millel baseerub kogu tehnika. Ka kõrgkooli ümberkorraldamise projektis, mille avaldas 1. juunil «Pravda» ja mis käesoleva aasta lõpul vastu võetakse, on eriti juhitud tähelepanu sellele, et kõrgkoolide erialad peavad muutuma tunduvalt laiemaks ja universaalsemaks kui seni. See on absoluutselt õige, sest noorele inimesele on vaja anda lai vundament, et ta oleks võimeline mõtlema. Mitte niivõrd õpetada mingi konkreetse riista käsitsemist, sest pärast lõpetamist on tehnikaseadmed mõne aasta pärast nii palju uuenenud, et tal pole mingit kasu sellest, et ta on konkreetse riista parameetrid ja käsitsemisõpetuse pähe õppinud. Seetõttu peab õppetööl rõhu asetama üliõpilastele fundamentaalsete teadmiste andmisele, mis stimuleerib ka fundamentaaluuringuid kõrgkoolis.

Teisest küljest on vaja õpetada üliõpilasi inseneridena oma teadmisi ellu viima, sest põhiosa neist asub ju tööle tootmises. Siin peitubki dialektiline keerukus — me peame tugevdama sidet ka tootmisega. Seda olemegi teinud. Meil on mitmete ettevõtete ja TA instituutidega kokkulepped, et loome edaspidi ühiseid laboratooriume ja töögruppe. Kõrgkooli teadustulemused peavad kiiremini jõudma praktikasse, üliõpilased aga peavad saama tegeliku töö kogemusi, omandama praktilise töö võtteid palju rohkem kui seni.

■ Seni valitses kõrgkoolis tendents üha kitsamale spetsialiseerumisele. Miks see ennast ei õigustanud?

Järsk kitsendamine toimus kuuekümnendate aastate lõpul ja seitsmekümnendate algul seoses sellega, et uued ministeeriumid ja ametkonnad surusid läbi oma eriala, sest nad tahtsid kindlustada endale töötajõudu. Kui inimesel on kitsas eriala, mida vaid üks tehas vajab, siis pole tal ju võimalik kuhugi mujale minna — midagi muud ta ei oska. Olen mitmel pool toonud näiteks, et USA-s on kõrgkoolides 48 eriala, NSV Liidus aga üle 300. See on liiast. TPI-s hakkame muutma näiteks ehituskonstruktsioonide tootmise eriala, mis on vaid inseneride tootmine majaehituskombinaadile. Sinna erialale on soovijaid vähe, sest ees ootab vaid üks võimalik töökoht, mujal pole selle erialaga midagi teha. Järgmisest aastast tuleb asemele laiem ehitustehnoloogiline eriala. Analoogilisi muutusi tuleb veel teisteski erialades.

■ Teadust on mõtet teha vaid maailma tipptasemel, oma piirkonna esimeseks olemisest ei piisa. Kas see käib ka tehnilise kõrghariduse kohta?

Hariduse alal ei tohi hinnaalandust olla, sest kui siin järele anda, tuleb ka öelda, et selle kõrgkooli diplom midagi ei maksa. Kuna aga õpetuse tase faktiliselt erinev ongi, siis üks idee kõrgkooli töö muutmise kavades on, et diplomil oleks kõigepealt suurte tähtedega kirjutatud, missugune kõrgkool on lõpetatud ja kõigis ankeetides nõutaks spetsialistilt, et ta näitaks, mis kõrgkooli ta lõpetas. NSV Liidus on üle 800 kõrgkooli ja pole võimalik saavutada kõigile ühtset taset.

TPI-s oleme püüdnud teha maksimumi selleks, et kindlustada oma üliõpilastele nii hea haridus kui vähegi võimalik. Kuid puudusi on veel palju. Õppetöö taseme edasiseks tõstmiseks on kõigepealt vaja viia meie materiaal-tehniline baas järsult kõrgemale. Palja jutuga tehnilisi teadusi ei õpeta, vajalik on tänapäevane aparatuur. Viimasel ajal käib kõik läbi arvutustehnika, millega kindlustatus on meil üle keskmise. Meil on kakssada arvutite taha ühendatud kuvariga töökohta. Tänavusest aastast saavad juba kõik tudengid tegelikult arvutiga töötada, varem jäi arvutiõpetus teoreetilisele tasemele.

Suurt tähelepanu oleme pööranud õppejõudude kaadrile, rangelt nõudnud stažeerimist, enesetäiendamist ning stimuleerinud kandidaadi- ja doktorikraadide kaitsmist. Oleme saavutanud, et viimase kümne aasta jooksul on TPI-s doktorite arv kolmekordistunud, doktoreid on praegu üle neljakümne. Viimasel ajal on meil doktorikraadi kaitsnud näiteks Ülo Tärno ja Uno Liiv ehitusteaduskonnast, Ado Köstner ja Jüri Kann keemiateaduskonnast, lähemal ajal kaitsevad Olav Aarna ja Raimond Ubar automaatikateaduskonnast.

Gradueeritute protsent meie kõrgkoolis on kaugelt üle NSV Liidu keskmise. Head haridust saavad anda ikkagi vaid need, kes ise asja tunnevad. Kolmas moment on eelmisega seotud, teaduslikult kõrgel tasemel kaader peab seda olema ka õppemetoodiliselt. Nii õppemetoodilises kui ka kaadrialases töös üldse on suur osatähtsus olnud parteiorganisatsioonil. Tema osa on siin olnud eriti tuntav.

Olulised on hooned. Meie korpuste süsteem Mustamäel tundub uhke, kuid see on ette nähtud 1800 tudengile päevas. Meil käib läbi aga ligi 3000. Seepärast on väga tähtis valmiv kuues korpus, kus asub 20 auditooriumi.

Lõpuks otsesidemed TA instituutidega ja tootmisettevõtetega ehk kolmnurk teadus—kõrgkool—tootmine. Hea koostöö on näiteks koondisega «Ret», puidutöötlemise kateeder asubki «Standardis» ja üliõpilased on kolmandast kursusest alates peamiselt «Standardi» uues majas, kus on suurepärased õpperuumid.

Ja veel. Lähima paari semestri jooksul kavatseme vabaneda nendest üliõpilastest, kes ei ole võimetelt või tahtmiselt sellised, et neist hea insener võiks saada. Sellega tõstame aga õppetöö taseme kõrgemale, sest nüüdsest võime orienteeruda paremale üliõpilasele, mitte mahajääjale. Siiamaani ei tohtinud väljalangejaid olla, mis oli suurimaid nonsensse kõrgkoolis. Nüüd on asi õnneks muutunud ja kindlasti tõuseb ühes sellega nii õppetöö kvaliteet kui ka inseneriameti prestiiž.

■ Siit on hea edasi minna järgmise küsimuse juurde. Mida te mõistate kooli au all?

Muidugi ei väljendu kooli au kaugeltki ainult õppimise ja teadustöö tulemustes. See on seotud igasuguste muude traditsioonidega. Need peavad kõrgkoolis nagu perekonnaski olema. Meil on selleks vilistlaste päevad, taidluskollektiivide tegevus, mille paljud liikmed ei katkesta sidet kooliga ka pärast lõpetamist. Kõik kokku mõjutab pere uutes liikmetes oma kooli patriotismi tekkimist, veendumuse kujunemist, et ei tohi oma kooli alt vedada. Siinjuures ei tohi unustada sporti. Järjest rohkem kasvab huvi orienteerumise ja üldse tervisespordi vastu õppejõudude ja viimasel ajal märgatavalt ka üliõpilaste hulgas. Populaarne on korvpall, edukas on meie esindusmeeskond, aga mainimata ei saa jätta juba üle kolmekümne aasta tegutsevat õppejõudude meeskonda «Kapa». Ikka on TPI võinud uhkust tunda maailmaklassi tippsportlaste üle, nimetaksin odaviskajat Marek Kaletat ja allveesportlast Aini Veskiväli-Leiki. Kuid mitte kõikjal ei hoita kooli au veel nii nagu vaja. Näiteks ühiselamutes. Oleks vaja, et üliõpilased komsomoliorganisatsiooni ja ametiühinguga koos võtaksid ohjad otsustavalt oma kätte: nii õigused kui ka kohustused. Senine «lapsehoidmise» kord, kus üliõpilaste (täiskasvanud inimeste) käitumise eest sisuliselt vastutab üksnes instituudi administratsioon, pole elujõuline. Üliõpilased peavad lähitulevikus muutuma oma ühiselamute täie vastutusega peremeesteks.

■ TPI rajatud Mustamäe jalakäijate-suusatajate silda kaunistavad sõnad «Mente et manu». Muidu hakkab aga ladina keel üha rohkem meie elust kaduma.

Sellest on kahju. Ma toetan tuliselt Ain Kaalepit, et ladina keele õpetus meil taastataks. Ise olen koolis õppinud ladina keelt viis aastat, kusjuures esimesel kolmel aastal kuus tundi nädalas. Pool aastat õpetati ka kreeka keelt. Vanade keelte tundmine aitab aru saada sõnade tüvedest. Näiteks loen ma erialaseid tekste prantsuse keeles, mida ma sugugi ei oska, ainult tänu ladina keelele. Kui loen tõsist populaarteaduslikku artiklit mõnelt teadusalalt, mida ma ei tunne ega tea ka terminoloogiat, siis ikka on abi ladina keelest. Õpetama peaks ladina keelt keskkoolis — see on kultuur. Mina olen klassikalise hariduse elementide sisseviimise poolt.

■ Juttu keeleteemadel jätkates tahaksin leida kinnitust mõttele, et arvatavasti on TPI kaudu, nii paradoksaalne kui see ka ei tundu, tulnud viimasel ajal eesti keelde kõige rohkem uusi sõnu. Kiiresti arenevas tehnikamaailmas on ju nimetamist vajavat palju.

See võib tõesti nii olla. Tehniline sõnavara areneb TPI-s kümnetel erialadel või enamgi veel — loengud ja kursused toimuvad mitmesajal erineval tehnilisel alal. Paljud terminid on juurdunud ka laiemasse eesti keele pruuki ja seda võib kindlalt väita, et valdav osa eesti tehnilisest leksikonist on TPI-meeste tehtud. Mitu aastakümmet TPI-s töötanud Ustus Agur on üks silmapaistvamaid meie tehnilise terminoloogia arendajaid. Möödunud kuul surnud akadeemik Leo Jürgenson oli aastaid Ülemaailmse Soojusfüüsika Terminoloogia Komisjoni aseesimees. Mitmeid teisigi õppejõude on olnud vabariiklike ja muudegi keelekomisjonide asjalikud liikmed. TPI lõpetanuist on Küberneetika Instituudi asedirektor Ants Wõrk juba neli aastat Rahvusvahelise Automaatjuhtimise Föderatsiooni terminoloogia ja standardite komitee esimees. Ei arendata üksnes eestikeelset oskussõnavara.

8. oktoobril avati Eesti NSV Rahvamajandusnäitusel Tallinna Polütehnilise Instituudi 50. aastapäevale pühendatud näitus, mis annab kõrgkoolis tehtust hea ülevaate. Ekspositsioonis on väljas rohkem kui poolsada tööd.

Näituse avamisest (pildil) võtsid osa Eesti NSV Ministrite Nõukogu esimehe esimene asetäitja Indrek Toome, Eesti NSV kõrg- ja keskeriharidus minister Väino Rajangu ning TPI rektor, Eesti NSV TA akadeemik Boris Tamm.

UUE KINNISTAMINE — ELUS JA TEOORIAS

Rohkem kui üks kord pärast NLKP XXVII kongressi on leidnud rõhutamist asjaolu, et üks tõkkeid meie edasiliikumisel seisab mõnigi kord selles, et kogu ühiskonda hõlmavate sügavate ümberkorralduste taga nähakse vaid kitsalt praktitsistlikke (ja mis salata: vahel ka lihtsalt konjunktuurseid) eesmärke; sellega eraldame toimuva teooriast, teaduslikust mõtestamisest. Selles suhtes teritab tähelepanu hiljaaegu Moskvas asetleidnud ühiskonnateaduste kateedrite juhatajate nõupidamine. Käsitletu iseloomustamiseks kordame siinkohal lõigu NLKP Keskkomitee peasekretäri M. Gorbatšovi kõnest:

«On selge, et meie elu ümberkorraldamise, tema uutmise käigus kulgeb terav, mitte alati avalik, kuid kompromissitu ideede, psühholoogiliste hoiakute, mõtlemis- ja käitumisstiilide võitlus. Vana ei alistu ilma lahinguta, ta leiab uusi vorme kohanemiseks elu dünaamikaga mitmesugustes skolastilistes keerdkäikudes. Sealjuures püütakse juba ka mõisteid «kiirendus» ja «uutmine» vahel suruda iganenud dogmade ja stereotüüpide raamidesse, rookides neist välja uudsuse ja revolutsioonilise olemuse.»

Tõepoolest: sõna «uuendamine» on saanud tänase päeva deviisiks, peegeldades ühiskondlike muutuste olemust, ühtaegu aga teravdanud võitlust uue ja vana, progressiivse ja konservatiivse, sündiva ja väljasureva vahel. Kui viimasel ajal räägitakse uuendamisest, siis ennekõike seostub see tootmisjõududega. Kuid on niisama tihedalt seotud tootmissuhetega, sotsiaalse ja ideoloogilise sfääriga.

Siin oli kaalukas sõna öelda eespool nimetatud nõupidamisel. Pole juhuslik, kuidas seal rõhutati Lenini omaegset järeldust, et ei tohi vältida küpseks saanud küsimusi, tuleb ikka ja jälle võtta need käsile, kuni alustatu on lõpule viidud. Jah, me sammume käimata teid. Seda viljatum on aga otsida kõigiks elujuhtumeiks kõlblikke retsepte aabitsatõdedest — olgu siis tegemist filosoofia, majandusteaduse või mõne teise ühiskonnateaduste valdkonnaga. Piltlikus sõnastuses räägiti nõupidamisel vajadusest luua ühiskonnateadlaste kollektiivides «suure vaimse pinge ja otsingute tsoon».

Oleks muidugi väär arvata, et alles sellel nõupidamisel avastati, missugune tähtsus on küpsenud probleemide õigeaegsel lahendamisel: põhimõttelise ja kompromissitu suuna andis parteikongressil öeldu. Sellest lähtudes on leidnud ülestõstmist mõnigi probleem. Kuid sellelsamal nõupidamisel räägitu valgusel hakkab mõnigi varem sõnastatud mõte uuesti kõlama.

Vestluses tootmiskoondise «Talleks» juhtidega («Riiklik ja ühiskondlik huvi», SV nr. 32) esitati peadirektorile küsimus: millest teie arvates tuleneb see usaldamatus, mis näib peituvat suhtumises kasumisse? Sm. P. Treier vastas: «Ootamatu, aga arvan, et üheks põhjuseks on filosoofid. Iga liigutuse puhul vaadatakse, kas me ei eemaldu sotsialismi põhimõtetest. See takistab paljude printsipiaalsete otsuste vastuvõtmist.» Kui räägime elulistest tähelepanekutest, siis võiks öeldut kindlasti selleks pidada. Nimetatud vestluse tähendust tahaks alla kriipsutada ühe tsitaadiga ühiskonnateadlaste nõupidamiselt. NLKP Keskkomitee sekretär J. Ligatšov tähendas filosoofiat puudutades: «See suur teadus on mõnede teadlaste jõupingutuste tõttu eemaldunud ilmselt kõige kaugemale tegelikust maailmast. Meil on väga vähe jõukohaseid ja inimestele huvitavaid filosoofilisi töid, mis kutsuksid esile laialdase ühiskondliku vastukaja. Vähe on põhjalikke töid teadus- ja tehnikarevolutsiooni laia probleemideringi kohta. Tõsiselt jäävad aja nõuetest maha sotsioloogiliste uuringute teooria ja praktika. Parem ei ole olukord ka teadusliku kommunismi teooria arenguga. See teadus peab oma olemuselt olema elulähedane, kirglikult võitleva hoiakuga, valgustama oma ideedega kommunismi ehitamise kõige eesmisi rajajooni. Selle asemel võib ka siin tihtipeale näha sedasama mõtteargust, puudub kodanikumehisus, milleta ei ole tõelist teadlast, võib näha soovimatust hakata uurima nõukogude ühiskonna arengu teravaid probleeme.»

Majandusteadlane Ivar Raig küsis meie lehes: «Kas majandusteadlase aeg võiks tulla?» (SV nr-d 25 ja 26) ja avaldas mõtteid teadusesaavutuste (eriti ühiskonnateaduste) praktikasse juurutamisest ning teadlaste arvestamise määrast. Majandusteadlase põhiküsimusele vastas juba tsiteeritud vestluses sm. P. Treier: «Majandusteadlased on ettevõttes oodatud inimesed. Mitte need, kes soovitavad teha kord nii ja kord vastupidi — niisugused peab elu välja selekteerima.» Seesugused mõtted väljendavad midagi väga olulist suhtumises teadusesse, teooriasse, mille kohta ühiskonnateadlaste foorumil öeldi välja seisukoht, et teadlase parteilist hoiakut meie päevil ei määra mitte tema oskus kohaneda vastupidanud vaadetega, vaid suutlikkus põhjendada elus küpsenud muudatusi.

Intellektuaalses, teaduslikus potentsiaalis nähakse õigusega ühiskonna arengu ammendamatut ressurssi. Selle tõe omamoodi võimendusena võiks võtta seisukohavõtte ühiskonnateadlaste nõupidamisel. Ühe märksõnana jäi selles kõlama vajadus tihendada sidemeid praktikaga, eluga. nõue rakenduda rutiinivabalt eluliste ülesannete täitmisele. Ilmselt avaldub selles meie ühiskonnateadlaste taotluste olemus. Kriitiliselt ülesandeid püstitades pealkirjastaski ajaloolane Juhan Kahk oma artikli meie lehes «Rutiini vastu, see tähendab efektiivsuse eest» (vt. SV nr-d 20—21). Teadlane ilmutab seal rahutust:

«Kui meenutada viimaste aastate tegevust teaduslike konverentside korraldamisel ja kirjanduse publitseerimisel, siis ei oska esimesel hetkel nimetada ühtki, mis oleks täitnud mingi väljamõeldud kampaania ülesandeid. Aga ometi on juba aastaid tunda olnud, et paljuski on esinenud kampaanialikkuse elemente. Aastatega on välja kujunenud teatud rutiin olulisemate ideoloogiaotsuste (sageli võetakse need vastu seoses riiklike ja revolutsiooniliste tähtpäevadega) elluviimisel uurimisasutustes ja kõrgkoolides. Töötatakse välja ürituste ja publikatsioonide plaan, üldjuhul on tegemist teadusliku konverentsi või artiklitekogumikuga (harva jätkub jõudu fundamentaalsemate koguteoste jaoks). Sageli aga tuleb välja nii, et konverents ei vasta täielikult ei laiale auditooriumile ettenähtud populaarsusenõuetele... ega rahulda ka eriteadlast kaaluka (ka diskussioonielemente sisaldava) mõttevahetusena. Tegemist on mingi vahepealse üritusega, millelt hämmeldunud õlakehitusega lahkuvad nii tavaline kodanik kui ka teadlane.»

Ja veel: «Kahtlusi kutsuvad esile kampaania korras direktiivsete otsuste põhjal väljaantud kogumikud. Sageli korjatakse kokku ja viiakse vajalikku konditsiooni mitmete uurimistööde kõrval- või vaheproduktid. Ei sisult ega vormistuselt (üldjuhul illustratsioonide täielik puudumine) pole need kogumikud määratud laiemale lugejaskonnale. Ometi peeti otsuse tegemisel silmas elanikkonda kõige laiemas mõttes!»

Ajalehekülgedel lugemiseks kättesaadavate ridade ümbertrükkimine siinkohal poleks ehk vajalik. Kuid vaevalt kinnitaks paljas viitamine nii veenvalt, kuivõrd tungivaks ja lahendamist ootavaks on kujunenud probleemid humanitaarsfääris. Mõtetele selles suunas andis ühiskonnateadlaste nõupidamine värskendava tõuke.

TPI tööstusökonoomika kateedri uus filiaal paikneb koondises «Mistra». Pildil paremalt: kateedrijuhataja Jevgeni Fominõhh, laborijuhataja Imant Kuimet, vaneminsenerid Mati Org ja Dmitri Gainullin.

TPI õppejõudude akadeemikute skulptuurportreede (skulptor A. Kuulbusch) galerii avati peahoone siseõuel.

HARALD LEPPIKSONI fotod

JUUBELINÄDAL TPI-s

50 aastat tagasi asutatud kunagisest Tallinna Tehnikainstituudist on tänaseks saanud meie vabariigi suurim kõrgkool ning tehnikauuringute põhikeskus — Tallinna Polütehniline Instituut, kus tulevasi spetsialiste õpib üle 9000 ja võimalus kõrghariduseks kolmekümnel erialal.

NSV Liidu Ülemnõukogu Presiidiumi seadlusega autasustati TPI-d kõrge kvalifikatsiooniga spetsialistide ettevalmistamisel ja teadusuuringute arendamisel saavutatud edu eest Tööpunalipu ordeniga. Esimese meie maa kõrgkoolina määrati Tallinna Polütehnilisele Instituudile rahvusvaheline preemia «Kuldne Mercurius» rahvusvahelise tööstusalase koostöö arendamise eest.

Tänast tehnikakõrgkooli iseloomustavad loomingulised otsingud. TPI töötajate suuremad leiutised on patenditud USA-s, Jaapanis, Prantsusmaal, Šveitsis, Austrias, SLV-s. Tehnikaloomingu eest pälvitud kõrgete autasude hulgas on ka Leipzigi messi suur kuldmedal.

Oma 50. aastapäeva tähistab Tallinna Polütehniline Instituut homme TPI aulas teoreetilis-praktilise konverentsiga «TPI-lt tootmisele» ning V. I. Lenini nim. Kultuuri- ja Spordipalees aktuse, kontserdi ja balliga.

Täna võtab TPI rektor akadeemik B. Tamm aulas vastu asutuste ja organisatsioonide esindajaid. Peahoone ees on meelelahutuslik etteaste «Unic 1936». TPI juubeliprogramm on olnud mahukas: 8. oktoobril avati ENSV Rahvamajandusnäituse III paviljonis ulatuslik TPI õppe- ja teadustööd tutvustav näitus, on peetud mitmeid teaduslik-praktilisi seminare ja konverentse. 10. oktoobril avas uksed TPI tööstuse ökonoomika kateedri filiaal, 13. oktoobril instituudi uus, kuues õppehoone.

TPI peahoone siseõuel saab 15. oktoobrist näha õppejõudude büstide galeriid ja 16. oktoobrist TPI III, IV ja V korpuses õppejõudude ja teenistujate kunstiteostest koostatud näitust. Juubeliürituste raames tähistas 20. aastapäeva ka TPI filmiklubi oma festivali piduliku lõpetamisega.

■ Kuidas üks uus termin tekib?

Tavaliselt hakkab mõnda uut sõna kasutama üks autor või kollektiiv. Leiutatu, olgu see siis riistvara tükk, matemaatiline või keemiline meetod, tuleb nimetada uue nimega. Autorid on loomulikult huvitatud oma töö tulemuste kiirest avaldamisest, prioriteedi pärast, sest samade probleemide kallal tavaliselt töötatakse üheaegselt mitmel pool maailmas — teadus on internatsionaalne. Oma resultaadid, ühes nendega ka uued nimetused antakse rahvusvahelise teadusliku üldsuse — kõige rangema kriteeriumi — arutada. Praegu prevaleerib teaduses inglise keel, seega tekivad uued terminidki kõige sagedamini selles keeles. Kas või seesama kompuuter. 1957. aastal, kui ma töötasin Moskvas, hakkasin seda sõna ühe esimese eestlasena kasutama. Kui oli aga vaja eesti keeles rääkida kolleegidega — Raul Tavasti ja teistega, kes hakkasid ka samas suunas mõtlema — kasutasime sõna «arvuti». Vene keeles pole aga omakeelset sõna siiamaani, seda asendab lühend ЭВМ. Alles nüüd on hakatud midagi muud otsima, sest lühendist ei saa ju derivaate. Viimane poolteist aastat on kasutusel näiteks sõna «компьютеризация», seda ka direktiivdokumentides. Aspirantuurist tagasi tulles kasutasin sõna «arvuti» edasi, millele vastuväiteks öeldi, et «Felix» on ka arvuti. Kuid loomuliku keele omadus on, et sõna tähendus selgub kontekstist. Kui ma ütlen, et tulin autoga tööle, ei arva ju ometi keegi, et ma tulin kraanaautoga. Ja praegu ei arva keegi, kui ütlen, et lahendasin arvutil, et ma kasutasin «Felixit» või kolme sajandi tagust Pascali masinat. Tartlased tulid välja sõnaga «raal». Neil oli kõige esimene masin «Урал» ning nad ütlesid, et «raalima», ei öelnud, et «lähen uraalima». Siis oli skolastiline vaidlus — kumb jääb. Soovitasin võtta Aavikust eeskuju: las läheb mitu sõna käiku, küll pärast selgub. Nüüd on ikka mõlemad sõnad tarvitusel ja kolmas — «kompuuter» — lisaks. Kõik on head sõnad.

■ Viimane küsimus, olekski komputeriseerimisest.

Arvutid tulevad üha rohkem meie ellu. Ajaga kaasaskäimiseks tegime TPI-sse uue teaduskonna — täiendusõppe teaduskonna just nimelt arvutustehnika ja infotöötlemise õpetamiseks. Kirjade järgi hakkas töö seal tänavu märtsist, aga juba möödunud aasta kevadest hakkasime kursustel õpetama keskkooliõpetajaid. Mismoodi siis keskkoolis nõuda informaatika kursust, mis koolireformi järgi sisse tuli, kui pole õpetajaidki, kes asjast midagi teaksid. Oleme juba välja õpetanud mitusada keskkooliõpetajat. Arvutite kasutusalad on piiramatud ja sellest on hakatud aru saama. Meie kursuse läbiteinute hulgas on juba ka kirjastuste töötajaid, ajakirjanikke, kunstnikke. Mitmed on tulnud oma raha eest, sest asutusel polevat vaja, et inimene arvutiga töötada oskab. Ikka kardetakse seda, mida ei tunta.

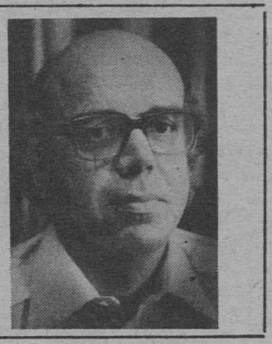
Oskused on head, aga praegu pole neid tihti kuskil kasutada. Arvuteid ei jätku. Kõrgahju teha on lihtne — 3—4 rahvamajandusharu peavad olema tasemel, korraliku arvuti tegemiseks on vaja, et vähemalt 30 majandusharu oleksid tipptasemel. Siiski peab see probleem lähema viie aasta jooksul lahenema ning oskused kuluvad ära. Veel halvem oleks, kui arvutid on olemas, aga me ei mõista nendega midagi peale hakata.

Arvutite aeg on meil ees, nende kasutamine annab suure tööviljakuse tõusu mis tahes elualal.

Küsimusi esitas
MART TARMAK

ENN SOOSAAR

TÕLKE-RAAMATUID LEHITSEMAS 18

Muinasjutukaliif muutus kureks, kuid unustas võlusõna, mis oleks teda uuesti inimeseks teinud. Topelteksistents ja unustamiseäng kimbutavad ungarlase MIHÁLY BABITSI (1883—1941) romaani **«Kurgkaliif»** (1916) peategelast Elemér Táboryt. «Mul on kaks elu, kaks minevikku,» pihib ta. Ja teisal: «Ma ei mäletanud omaenda mõtteid. Iga kord, kui ma tahtsin neid meelde tuletada, tundsin ma kõige selgemini oma rumalust ja võimetust.» Või võtame säärase, oma variantides korduva lause: «Veel keegi teine elab ja asub minus, üks juhm, räme, meelasuse saastas suplev, isekas ja õnnetu olend, keda ma jälestan ja kes samuti, samuti olen mina.» Elemér Tábory on nimelt ühes elus (või unenäos) rikaste vanemate laps ja gümnaasiumi parim õpilane, perspektiivikas matemaatikadoktor ja kauni neiu peigmees, teises põlatud vallaslaps, tagakiusatud tisleriõpipoiss, saamatu kopist ning kurjategija.

Eluks teisenenud unenägu ja unenäoks teisenenud elu jooksevad algul rööbiti, ent hakkavad aja kuludes järjest enam põimuma ning teineteist segama, kuni sulavad lõpuks nii ühte, et kopisti enesetapp põhjustab ka noore teadlase surma. Õhtumaalasena armastab Babits konfliktuvaid vastandusi: ilus—inetu, puhas—räpane, õilis—alatu, valge—pime jne. Elemér on nägus, andekas, ettevõtlik, armastatud, tema teisik põlatud, arg, rumal, õnnetu. Õigupoolest on nende vahel ühine üksnes mõlemat võluv hedonism. Mitte niivõrd tavaline naudingujaht kuivõrd rahulduse leidmine masohhismile kalduvast elupõletamisest, mille näilist irratsionaalsust on siiski hõlbus psühholoogiliselt põhjendada. Aga ei ole seegi midagi võõrast meie läänemaises kultuuriareaalis, kuhu kuulub Babits.

Edvin Hiedel pakub järelsõnas huvitava võrdluse: ungarlasele on Mihály Babits umbes sama, kes eestlasele Gustav Suits ja Friedebert Tuglas ühtekokku. Küllap tõesti. Kuigi Babits tundub neist vahest veelgi erudeeritum, veelgi estetistlikum. Professionaalina on ta meeldivalt pädev ja «Kurgkaliif» hästi komponeeritud ning osavalt kulmineeritud romaan. Olulist rolli mängivad nii täpne sõnakasutus kui ka viimistletud lause. Tõlkija hool ning kompetentsus lubavad meidki sellest täit osa saada.

Muidugi ei maksa kõike päris tõsiselt võtta. Romaani atribuutika hulka kuuluvad samuti iroonia ja pila. Tegemist on laias laastus skisofreeniajuhtumiga. Aga mitte tavalise, vaid pea peale pööratuga. Sellele juhitakse romaaniski tähelepanu: «Kui isiksuse lõhenemise nähtuste puhul asub ühes kehas kaks hinge, siis minu puhul elab ja asub minu üks hing vaheldumisi kahes erinevas kehas.» Babitsi muie on selgesti tajutav. Ent kui toosama Elemér seletab: «Tegelikus elus ümbritseb kõike ilusat ja head mingi inetuse ja halbuse udu ja tagapõhi,» oleme ilmsesti üsna lähedal filosoofilisele tõdemusele, mida kirjanik jagas, mis teda kirjutama ajendas.

Koolipoiss Elemér palub majaarsti, et see soovitaks talle mõnda teaduslikku teost unenägudest. Arst vastab: «On praegu selle kohta üks moodne raamat, ühe Viini arsti kirjutatud, aga see ei ole lastele.» Eleméril jääb Viini arsti moodne raamat unenäoseletamisest lugemata. Aga Mihály Babitsile ei olnud too teos hoopiski mitte tundmatu. «Kurgkaliifi» kirjutamise ajal kujundas Sigmund Freud ja tema «Die Traumdeutung» juba paljude huvitunute käsitusi seksuaaltungist, pärsitud soovidest, unenägudest, isiksuse kahenemisest.

Babitsil ei ole Elemér Táboryle pakkuda ei tervenemist ega õnnelikku elu. Õilistava lootuseta ei jäeta lugejat sellegipoolest. Ilusa ja hea Etelka suu kaudu julgustatakse meid romaani lõpulehekülgedel: «Mõtet ei saa valvata, ta tõuseb lendu nagu paha lind, iga inimene on täis halbu mõtteid. Aga sellele, mis meis halba on, andestame, selle, mis parim on, anname üksteisele ja võtame vastu.»

Inglanna SUSAN HILL (sündinud 1942) keskendub romaanis **«Kevadkirkal aastaajal»** (1974) samuti ühele karakterile ja tunneb tema vastu psühhiaatrilist huvi. Noorukese Ruth Bryce'i jumaldatud mees Ben saab metsatööl surma. Šokk on nii ränk, et Ruthil kulub enese uuesti leidmiseks — võrgutava hullumeelsusega võitlemiseks — pikki kuid. Siiski: Babits saadab oma protagonisti pikast trepist alla ja lõpetab haigusloo paratamatu krahhiga, Hill seevastu jälgib oma peategelase aeglast, aste-astmelt ülespoole ronimist ja rõõmustab viimase tervenemise üle.

Susan Hilli romaani kaalukamaid märksõnu on surm, aga samuti selle vastand — ülestõusmine nii argielulises kui ka usundiloolises tähenduses. Ben Bryce'i surmasaamine vapustas kogu ümbruskonda, kinnitatakse meile. See vapustus ja kurbus aga mitte ainult ei muutnud, vaid ka lähendas inimesi. Tegevuspaik ei ole juhuslikult valitud. Küla või alev, mis romaani taustaks visandatakse, on kaugel idüllilisest maanurgast: siin leidub küllaga üksindust, meeleheidet, kõrkust, isekust. Aga linna kividžungli elanikest erinevad need maainimesed selgesti, sest nad suudavad kaasa tunda ja vajaduse korral abistavat kätt sirutada. Ilmne kunstikavatsuslik eesmärk on selleski, et kirjanik viib depresseerivasse kokkupuutesse surmaga üheksateistkümneaastase tüdruku, kellel puuduvad tüsilikud elukogemused ja kes ei ole abstraktsete raamatutarkuste vastu kunagi huvi tundnud. Ruthi kiindumus Benisse on lapselikult jäägitu ja šokk seda hävitavam, aga kui tema suudab leida tee tagasi argiellu, siis peaks see olema saavutatav ka teistel ligilähedaselt samasugustes eluvapustustes.

Hillil on selle tarvis mitu retsepti. Esimene ja kõige tähtsaim nõuab elu tõsiasjadele näkku vaatamist. Jaanalinnuna pea liiva sisse peitmine meid ei aita. See käib eriti surma kohta. Ruth pelgab, tahaks juttu surmast kusagile ebamäärasesse tulevikku — «kui me oleme vanad» — lükata, kuid Ben on kompromissitu. Sest surm «on kõikjal meie ümber ja meie sees ja väljaspool meid. Meid mõlemaid. Ja kui sa seda kord juba tead, siis ei loe see enam midagi.» Hill käsitab surma elu paratamatu koostisosana, mis on niisama olemuslik nagu sündki, ja just selle, «asjade pealispinna all peituva tõe» mõistmiseks peab Ruth käima oma pikka ja vaevalist teed. Muudki tululikku pakutakse lugejale kõrva taha panemiseks. «Ruth tundis, et ta on osa ühest suurest, elavast ja kasvavast kangast, mille iga

MIHÁLY BABITS. KURGKALIIF. Ungari keelest tõlkinud Edvin Hiedel. ««Loomingu» Raamatukogu» 32/33. «Perioodika», 1986.

SUSAN HILL. KEVADKIRKAL AASTAAJAL. Inglise keelest tõlkinud Krista Kaer. ««Loomingu» Raamatukogu» 28—30. «Perioodika», 1986.

SVAVA JAKOBSDÓTTIR. PIDU ILUMÜÜRI ÄÄRES. Islandi keelest tõlkinud Arvo Alas. ««Loomingu» Raamatukogu» 31. «Perioodika», 1986.

VLADIMÍR PÁRAL. KATAPULT: Rongi-, laeva- ja lennuliinide sõiduplaan paradiisi. Tšehhi keelest tõlkinud Küllike Tohver. ««Loomingu» Raamatukogu» 34—37. «Perioodika», 1986.

VLADIMIR MAKANIN. HINGEKOSUTUS. Vene keelest tõlkinud Tiiu Laansoo, Jüri Ojamaa, Eda Prii. ««Loomingu Raamatukogu» 22—24. «Perioodika», 1986.

si elada, et me üksteist ei salli, üksteisega kokku ei puutu? *Ei püüagi* seda teha? Vähemalt püüda võiks ju ikka.»

Hüva nõu on kallis. Küllap leiab nii mõnigi lugeja, kes on pidanud lähedase inimese kaotuse kibedust tundma, Ruth Bryce'i loost lisaks äratundmisele ka troosti ning julgustust. Ent tegemist on ilukirjandusliku teosega ja sestap ärgem lähtugem «Kevadkirkal aastaajal» väärtuste mõõtmisel selle pragmaatilisest küljest. Susan Hill ei ole eriti avar või sügavuti tungiv kirjanik, veel vähem originaalne mõtleja või keeruliste süžeemustrite kuduja. Argine, tavaline on tema lugu, lihtne, kuid värvikas nagu hea akvarell, hoolikalt üles ehitatud, ootamatutest selitavatest tähelepanekutest läbi pikitud, esitatud ikka üllatavas detailirikkuses. Terane silm ja haletsemisest vaba kaasatundmine oma tegelastele on tema hästi hoomatavaid tugevusi.

Teine naiskirjanik tuleb Islandilt. Eestikeelne **«Pidu ilumüüri ääres»** esitab kümme lühipala SVAVA JAKOBSDÓTTIRI (sündinud 1930) ligi kakskümmend aastat tagasi ilmunud samanimelisest novellikogust. Novellid on tipp-topp. Igaüks sobiks esindama oma žanrit mis tahes antoloogias või kannataks kenasti välja analüüsi ülikooli kirjandusteaduse seminaril. Neil on algus, on arendus, on tõus, nael ja lõpusõnad, mida hea meelde jätta või retsensioonis tsiteerida. Mõned püsivad lõpuni olustiku tasandil, aga enamikule lisavad selgitavat, mõtet avardavat vürtsi kirjanduslikud liialdused. müütilisus (müütiline realism?), ulmeelemendid. Novell nõuab lihvitud lauset, täpset, valitud sõnastust, ja needki on kiiduväärselt (eesti keeles paljus tänu Arvo Alasile) olemas.

Naistest räägivad need kümme pala. Siiski mitte naisest üldse, vad teatavat seltsi teise sugupoole esindajast. Nendest, keda mees, lapsed ja õmblusring alguses lõksu meelitavad, seejärel aga risti löövad ning ajuvabaks muudavad. Abielu on naisele lahkumine surmariiki; mehe soov naist «kaissu võtta ja talle sooja teha» tähendab lõppkokkuvõttes ikkagi viimase naelutamist kodumaja seina külge; ema aju, mille lapsed peast välja saevad, pannakse piiritusse, viiakse klaaspurgiga elutoa riiulile ja pereemal on seejärel hoopis vaevatum köögis toimetada ning naisteajakirju lugeda. Aga isegi siis, kui kammitsasse pandud naisel tekikski küsimus «kummal pool ust ta seisab» ja ta tahaks välja pääseda, riisuvad perekond ja nn. avalik arvamus (õmblusring, naabrid) talt valikuõiguse, paremale ja vasakule vaatamise võimaluse: «Siis tundis naine kurgus iseäralikku kõdi ja ta katsus käega kaela: kael hakkas kahanema, kokku tõmbuma, kadus ära. Pea istus õlgadel ilma vahelülita ja seda ei saanud keerata enam ei paremale ega vasakule.»

Tegevuspaik on Reiykjavík. Ent kui harvad ja napid vihjed, mis geograafilist tausta märgivad, ära jätta või ümber vahetada, võiksid need lood paigutuda mis tahes Euroopa või Põhja-Ameerika linna üksikelamute rajooni. Islandi naiskirjanduses oli Jakobsdóttiri novellikogu uus sõna. Selles tõlkija väites ei pruugi kahelda. Aga meile? Meile kinnitab «Pidu ilumüüri ääres», et ka Islandil on kirjutatud heatasemelisi novelle pereelu painetest, inimestevahelise kontakti raskustest, heaoluühiskonna võõrandunud käibemallidest, et ka seal jõuti sellesama äratundmiseni, valutati südant nendesamade muredega, kasutati neidsamu belletristikanippe — mida viiekümnendatel ja kuuekümnendatel aastatel Californias ja Baieris, Iirimaal ja Kanadas, Taanis ja Soomes. Õigupoolest Eestimaalgi.

Neid liignaisi, enamik hangitud ajalehe tutvumiskuulutuse vahendusel, keda tekstiilikombinaadi insener Jazek Jošt külastab täpse graafiku, sõiduplaani järgi kord rongiga, kord autoga, kord lennukiga, on seitse. Arvu nimetatakse enne lugema asumist ja mitmel korral lugemise ajal. Aga kui ma romaani lõppu jõudsin, oli neid seitset eraldi üsna raske meelde tuletada. Seda muidugi, nad on visandatud suisa kontrasteeruvalt: kui üks on noor, romantiline ja süütu, siis teine on elukogenud ja hangib endale lisateenistust maailma vanima ametiga; kui üks elab suikunud metsarüpes, siis teine pillerkaaritab suurlinna boheemlaste seltsis; kui üks loobib raha ja omab arvukalt kasulikke suhteid, siis teisele tähendab tolmuimeja hankimine suursündmust. Ja samas vaimus edasi. Paraku on need puhtvälised markeeringud. Aga ega muud pakutagi, millest lugeja saaks kinni haarata. Kõik on ühe vitsaga löödud. Seitse «rumalat neitsit» oma peigmehe ootel, ühteviisi hallid ja lollid. Ei nad taipa midagi, ei nad kahtlusta kedagi. Ainult tahavad ühte: Jacekit (kes tegelikult armastab oma seaduslikku naist ja tütart) päriseks endale — Jacekiga last soetada või Jacekiga kodu rajada või mõlemat.

Arusaadavalt on VLADIMÍR PÁRALI (sündinud 1932) **«Katapult»** (1967) satiir, kus hüperbool, retušš, karikatuur ei ole mitte ainult lubatud, vaid otse kohustuslikud. Nendele Páral oma romaani üles ehitab ja teeb seda kohati üpris vaimukalt. Insener Jošti üritusele argirutiinist välja pääseda on leitud tõhus, teravmeelne kirjanduslik vaste ja tema siplemine nagu kana taskus ei pane ainult muigama, vaid sellele suudetakse aeg-ajalt lugeja sümpaatiat hankida. Samas hägustab kogu lugu häiriv pinnapealsus. Probleeme riivatakse ning tõstatatakse hulgi. Pilaromaanilt ei saa nõuda teab mis sügavust ning mitmetahulisust. Aga kui üks ots jääb teise järel lahtiselt õhku rippuma, kui armastatakse deklaratsioone, millele ei ole vaevutud andma belletristlikku katet, tekib varem või hiljem lugemisse tõrge. Või seegi: muudkui vihjab ja annab mõista, kuid tõrgub mingis ilmsesti poosetamise vaevas oma lauseid lõpetamast, stseene läbi kirjutamast, karaktereid välja joonistamast. «Katapult» kubiseb vahel märgitud, suuremalt jaolt aga graafiliselt märkimata jäetud kolmest punktist. Võib-olla üritatakse sedaviisi lugejat aktiviseerida, lünkade täitjana teda kaasa mängima sundida? Võib-olla. Aga tahes-tahtmata satiir tõmbistub, lugu lamendub.

Tõlkijaga on hea nõustuda, kui ta väidab, et «põhiline vastuolu, millele autor lahendust otsib, on tänapäeva inimese langemine stereotüüpsuse ja passiivsuse ohvriks ning tema enamasti asjatu püüd ükskõik millise hinnaga sellest põgeneda». Et Páral naudib populaarse kirjaniku mainet oma kodumaal, sedagi on hõlbus uskuda: romaani kergus, hoogsus, näiline frivoolsus peaksid lugejaid igatahes ligi meelitama. Aga kui meile kinnitatakse, et Vladimír Páral on «tänapäeva Tšehhoslovakkia kahtlemata kõige tunnustatum (sõrendus siinne — E. S.) kirjanik», siis logiseb see väide küll õige mitmest tapist. Ma ei usu, et Euroopas leidub praegusajal rahvuskirjandust, kus esimest viiulit oleks võimalik mängida selle elu nägemise ja ilukirjandusliku tõlgendamise tasemega, mida esindavad «Katapult» ja varem eesti keelde jõudnud «Rõõm kuni hommikuni». Või on need sõnad mõeldud lihtsalt reklaamitrikiks?

Moskva kirjanik VLADIMIR MAKANIN (sündinud 1937) lähtub oma lugusid rakendades säärastest seikadest. Rodiontsev on langenud direktori sekretäri juures ebasoosingusse (teda ei kutsuta enam sekretäri tuppa teed jooma), mis tähendab mehele parandamatut krahhi, sest ta vajab «tolle ooteruumi soojust ja päikesepaistest, hõivatust, tarmuka inimese askeldamist direktori lähikonnas, oma tähtsuse, olgu või üsna tühise, tunnetamist». Mööblimees Mihhailov loovutab raskesti kättevõidetud kena armukese konkurendile, et kindlustada poegadele sissepääs ülikooli. Kui makrokosmost valitseb energia jäävuse seadus, mille kohaselt energia ei teki ega hävi, vaid üksnes muundub või siirdub ühest füüsikalisest süsteemist teise, siis miks ei võiks kehtida midagi analoogilist ka mikrokosmoses ehk inimeste väikemaailmas? Kljutšarjovi vedamised ning tõus karjääriredelil on igatahes pöördvõrdelises seoses Alimuškini nurjumiste ning tagasipöördumatu allakäiguga. Õnn ja ebaõnn on elus jäävad suurused ja siirduvad ühelt inimeselt teisele.

Absurdilähedased anekdootlikud juhtumid? Jah, kahtlemata, ehkki neid ei arendata kusagil päris absurdiks ega muudeta pelgaks puändikaks jandiks. Jutt on Makanini neljast jutustusest viimaste aastate lõikusest, mida eesti keeles liidab ühine pealkiri **«Hingekosutus»**. Ignatjevi naine Sima on vähki suremas. Mees teab seda, naisele on arstid loomulikult valetanud, kuid arvatavasti aimab temagi lõpu lähedust. See, mis nüüd lahti läheb, peaks lugejat üksnes šokeerima ning pahandama. Naine hakkab üle aisa lööma ning olengutel käima, mees tahab lahutust, siis hakkab mees jooma, naine nõuab lahutust — üks peatu pendeldamine arutuste vahel kestab kõik need viimased nädalad. Lisaks trügib Marina lausa rinnaga Sima järglaseks. Ent autori nördinud hukkamõistu või vähemasti käsi laiutavat imestust ei järgne.

Makanin ei süüdista oma tegelasi. Õigupoolest isegi mitte siis, kui nende käitumine kipub olema omakasupüüdlikult ratsionaalne või ennasthävitavalt irratsionaalne. Õigustada ta neid ei saa, aga mõista püüab küll. Ja seda tehes avastab nii mõndagi, mis ei taha juurdunud käsitustega kokku sobida ja võib vana kooli lugejat ärritada. Muidugi petab Mihhailov oma armastust ning armukest. Muidugi on Rodiontsev hädavares. Muidugi teab Kljutšarjov, et tema edenemine toimub Alimuškini arvel, kuid tahab ikkagi «elust rõõmu tunda». Mida säärastega peale hakata? Hukka mõista, häbimärgistada, välja naerda? Paraku on kõik hoopis keerulisem. Enamik Makanini mehi ja naisi tunneb «valuliselt, et elu läheb temast mööda». Kirjaniku tüüpkangelane on neljakümne künnise juba ületanud, nii et asja võiks käsitada bioloogilise paratamatusena, aga rahuldamatuse tunne närib edasi ja kutsub esile mitmeid vägagi inimlikke vastureageeringuid: kes püüab võtta, mis võtta veel annab, kes katsub kindlustada saavutatut, kes kempleb albina edasi, kes kukub hädaldama. Marina teab, kui kibedasti võib kõrvetada see päike, mille all vajab ka tema turvapaika. Mihhailov on liiga kaine mees, et uskuda poetessi sõnu ja armastust kestma. Ikka ja jälle korratakse eri sõnastuses: «Aga üldiselt oli ta sarved juba maha jooksnud, oli kõike proovinud ja elas nüüd vaikset rahulikku elu, isegi väliselt. Tal oli perekond, poeg, oli naine, kodu, oli oma tugitool ja teetass.» Kas me peaksime seda taunima? Kirjanik ei leia põhjust.

Nii või teisiti on see elu ise oma paradoksides, vastuoludes, narrimängudes, mida üritab oma meeldivalt isikupärasel viisil tabada ning seletada Vladimir Makanin. Luubi all on tänapäeva linnainimene, ei romantiliselt suureks õilistatud, ei naturalistlikult väikeseks haletsetud, vaid lihtsalt tavaline inimene, kes igatseb meie pahatihti lausa arutult toimlevas maailmas pisutki korda ning turvalisust või tajub (nagu Ignatjev ja tema naine) elu ja surma müsteeriumiga vastakuti seistes oma täielikku ettevalmistamatust ning jõuetust. Järelsõna kirjutaja kinnitab: Makanini teosed on esile kutsunud «kriitikute ja lugejate tormilise reageeringu». Kirjandustraditsioon, mis on pikka aega paljusid argielu tahkusid sündsusetuks tunnistanud ning tabu all hoidnud, mis on oma kirjanikelt sikkude ja lammaste äramärkimist oodanud ning parasjagu kehtiva kõlblusnormistiku kohast autoripositsiooni deklareerimist nõudnud, vajab hädasti värskendavat tuult lõõtsuvaid Makanineid.

OULUS JA HELSINGIS

KAS PROOSA MÄLU ON USALDATAV?

Eesti kirjanike esindajaid viis 3.—8. oktoobrini üle lahe kaks ühisüritust oma soome kolleegidega — lisaks Oulus toimunud luuleõhtule ka osavõtuks kolm päeva hiljem Helsingis Nõukogude Kultuuri ja Teaduse Majas asetleidnud vestlusringist teemal «Kas proosa mälu on usaldatav?», kus Soome poolt esindasid kirjanikud E. Joenpelto, V. Meri ja R. Nordgren, meie poolt H. Peep, E. Mallene, T. Tasa ja R. Veidemann, kellega liitusid Oulu-rühmast J. Kaplinski ja eelmisel päeval Helsingisse jõudnud M. Unt. Vestlust juhtisid Soome Raadio kultuuritoimetaja J. Virkkunen ja praegu Helsingi Ülikooli juures töötav T. Kuldsepp.

Vestluse teema oli mahukas ja seetõttu mõistetav, et sellele võis läheneda ja lähenetigi mitmeti.

Mõningaid kilde sellest mõttevahetusest.

E. Joenpelto lähtus, nagu ta ise kinnitas, ennekõike isiklikest kirjutamiskogemustest ja leidis, et proosa mälus ühinevad ja põimuvad paratamatult ühelt poolt minevik ja teisalt kaasaeg. Kirjanikul on tema arvates õigus ajalugu vabalt kasutada, ent mitte seda teadlikult moonutada. Ilukirjanduse emotsionaalset mälu võib alati usaldada, märkis H. Peep ja rõhutas samuti, et kirjanduse mälu on loov. Samal ajal juhtis ta tähelepanu sellele, kui suurt ja otsustavat osa etendab kirjanduse kollektiivses mälus rahvuslik traditsioon.

Särava lühiesseega, nagu oodata võis, esines vestlusringis V. Meri. Mälestusteraamatuid pidas ta täielikult ebausaldatavateks; ainult päevikud on siirad, aga ka ainult siis, kui need on kirjutatud enda jaoks ja kui neis pole kuigi palju mälestustelaadseid fragmente, nentis ta, ja lisas: mälu ei valeta, seda võib usaldada, sõnad valetavad. Proosakirjanik ei lähtu ainuüksi mälust, vaid kõigest, mis teda parasjagu vahetult ümbritseb.

R. Nordgren pidas omalt poolt vajalikuks täpsustada, et kirjanduse mälu on valiv, ja veel, et dokumentidest pole tõde võimalik leida. R. Veidemann aga meenutas, et kuna kirjandus on tihendatud tegelikkus, siis niisama tähtis kui tegelikkus on kirjanduses selle tihendaja, kirjanik. Mispeale oli M. Undil õigus märkida, et enne kui küsida, kas mälu on usaldatav, tuleb küsida, kas inimene on usaldatav. Ta leidis, et valetaminegi muutub informatsiooniks ning mõnikord olevat valelikke teoseid päris huvitav lugeda.

Ise märkisin, et vastus esitatud küsimusele oleneb sellest, missuguseid ootusi ja lootusi esitavad kirjandusele tema lugeja ja kriitika, kuid et minu arvates kirjaniku hoiak, suhtumine oma materjalisse peavad kirjaniku konkreetses tekstis kujunema vähemalt niisama tähtsaks kui kirjutatu aluseks olnud tõsielulised üksikasjad.

Lähtudes J. Smuuli Ajaloolisest Tõest, kes deklareerib: «Mina olen Ajalooline Tõde. Minu vend on Fakt», leidsin, et kui ajaloolise tõe vennaks on fakt, siis kirjandusliku mälu vennaks on inimene. Aga kirjandusliku mälu vennaks võivad olla niihästi inimene kui ka fakt üheskoos. Ja lõppkokkuvõttes oleneb kõik kirjaniku ande suurusest.

Lisaks nendele kahele keskse ühisüritusele olid meile korraldatud kohtumised oma soome kolleegidega Soome Kirjanike Liidus ja Eino Leino Seltsi rahvaga. Helsingi Ülikooli eesti keele kateedris leidis aset pressikonverents, kus küsijad tundsid põhiliselt huvi eesti uuema kirjanduse, samuti kirjandusteaduse suundumuste vastu. Et tegemist polnud sugugi pealiskaudse ühepäevahuviga, tõestab kas või seegi, et Soome kirjastajate sügishooaja ilmumisplaanides on taas mitmete eesti autorite teoste soomendused: E. Nirgi «Eesti kirjandus», J. Krossi «Professor Martensi ärasõit», V. Luige «Seitsmes rahukevad»; M. Undi näidend «Vaimude tund Jannseni tänaval» oli juba ilmunud, tulemas «Räägivad».

ENDEL MALLENE

VÄGA PIKK LUULESILD

Seekordse luulesilla pikkus oli (ühes suunas) ligikaudu 1500 km, kui mitte arvestada lisaks ka Tallinna ja Tartu vahemaad. Ka 4. oktoobril Oulu Raekojas toimunud eesti luule õhtu oli üpris pikk, väldates ühtekokku ligi kolm tundi, ja kujutas endast sündmust, «mille väärilist pole põhjapoolsetes maakondades varem nähtud», nagu kirjutab Olavi Jama ajalehe «Kaleva» 5. oktoobri numbris. Eesti-poolsetest esinejatest olid Debora Vaarandi, Jaan Kaplinski ja Mart Mäger juba varasemast oululastele ka isiklikult või loomingu kaudu tuttavad, aga ka Andres Ehini, Aivo Lõhmuse ja allakirjutanu nimed olid vähemalt korra sama «Kaleva»-lehe veergudelt läbi käinud — Oulu valmistus eestlaste vastuvõtuks väga põhjalikult nagu põhjamaal ikka, juba nädal aega enne meie tulekut tutvustati seal kõikvõimalike kanalite kaudu eesti kultuuri, koolides toimusid eesti kirjanduse päevad, kinos jooksid Eesti filmid, teatris näidati M. Undi «Vaimude tundi Jannseni tänaval» jne. Ja tundus, et huvilisi jätkus. Huvi eesti kultuuri vastu näib Oulus tõesti tugev olevat: Oulu ülikooli soome ja saami keelte kateedri algatusel said teoks D. Vaarandi ja M. Underi luule tõlkevõistlused, aga seda tõendab muu hulgas ka asjaolu, et Oulu linnaraamatukogu taotleb praegu ülesoomelise eesti kirjanduse keskuse õigusi. (Teine kandidaat on Kotka raamatukogu, aga kuna Kotka on Tallinna sõpruslinnana eesti kultuuriga niigi tihedates sidemetes, tundub vähemalt mulle küll, et Oulus aitaks selline keskus nii soome estofiilide tegevusele kui ka eesti kultuuri levikule paremini kaasa.) Samuti on Oulu kirjastus «Pohjoinen» asunud ellu viima suurt eesti kirjanduse tutvustamise programmi — viimaste aastate jooksul on seal ilmunud Marie Underi ja Debora Vaarandi luulekogud, Jaan Krossi «Kolmandad mäed», Friedebert Tuglase juubeliks «Marginaalia» väljaanne ning viimaks Mati Undi «Vaimude tund Jannseni tänaval», mis on seda märkimisväärsem, et ka Soomes ei ole kuuldavasti üldse kombeks näidendeid kirjastada. Ning neilegi raamatutele on lisa tulemas. Küsimusele, milline on «Pohjoise» koht kogu Soome kirjastuste hulgas, vastati nii Oulus kui Helsingis enam-vähem ühtemoodi, nimelt, et see kirjastus on tuntud just oma kõrge väljaandekultuuri ja kirjandusliku taseme poolest ning tema raamatud on üle Soome kõrges hinnas, eriti kultuuriinimeste seas. Niisiis satub eesti kirjandus väga meeldivale taustale.

Luuleõhtult Oulus: Rein Raud, Aivo Lõhmus, Andres Ehin, Debora Vaarandi, Mart Mäger, Jaan Kaplinski.

Kõigi loetletud asjaolude tõttu tundub täiesti loomulik, et seekordne luulesild toimus just Oulus ning ka oululastele endile oli see iseenesestmõistetav — nagu ütles ühel vastuvõtul ürituse sponsor Aaro Korkeakivi, «me oleksime selle õhtu ikkagi maha pidanud, ükskõik, kas koos teiega või ilma teieta». Aga eks meie kohalviibimine tuli asjale pigem kasuks kui kahjuks, sest igasugused kultuuridevahelised kontaktid sõlmuvad ju eelkõige üksikinimeste kaudu.

Luuleõhtu ise jagunes kahte ossa, millest esimene oli pühendatud põhjasoome, teine eesti luulele. Peale luuletajate endi esitasid nende tekste ka Oulu Linnateatri näitlejad Kirsti Otsamo ja Veikko Mylly, kusjuures esimene neist luges ka eesti keeles. Soome luuletajaid oli samuti kuus. Oiva Arvola nimetab oma tekste saagadeks ja nende mõttetaust oli tõepoolest ka nii, sest ta tõi kuulajateni ka vahetult põhjamaise, kude eepiline ja mütoloogilise aine põimumine olustikulisega meenutab samuti enam saagamaailma kui tavapärast soome luulet. Arvola elab Rovaniemi linnas ja kasutab sageli sealset keelt segi kirjakeelega. Anja Vähä-Aho tekstid olid võetud tema viimasest raamatust «Jõle naine» («Kamala nainen») ning on raske öelda, kas nad annavad temast õiglase ettekujutuse või olid asetatud kahe raskepärasema luuletaja vahele hingetõmbepausi loomiseks. Igatahes meenutaksid need lakoonilised palad meie kontekstis küll pigem nätsti-ütlusi kui luulet. Aku-Kimmo Ripatti luule seisab teadjamate jutu järgi luule ja draama piiril, ta on kirjutanud ka mitmeid luulenäidendeid, mida on esitanud KOM-teater ja küllap siit ongi selline hinnang pärit. Peale selle on ta tegelnud tõlkimisega, viimati aunusekarjala keelest. Pekka Sairanen on kahe kogu autor, millest esimene ilmus 1972, teine just enne meie saabumist. Samuti on ta juhatanud noorte kirjanike õppeseminari. Juhani Kellosalo on eriharidusel kirurg, seni on temalt ilmunud üks luulekogu. Soome poole lõpuks esines luuletaja, keda ei saa õieti soome luuletajaks pidadagi — see on Nils-Aslak Valkeapää, üks praeguse saami kultuuri tugisambaid, kes on tuntud ka kunstniku ja muusikuna. Kui tema tekstide vaim ehk oligi veidi euroopalik ja arutlev, siis esinemise lõpuks kuuldud joig väljendas igatahes väga kujukalt tõelist saami vaimu ja koos sellega Põhja-Soome looduse avarust ja puhast ruumitaju, mis jääb paratamatult igasuguse sõnastatud luule piiride taha.

Milline oli eesti poole mõju soome kuulajatele, saan ma otsustada ainult selle põhjal, et pärast õhtu lõppu käisid paljud kuulajad meil kätt surumas. Söandan loota, et mitte ainult viisakusest.

REIN RAUD

POEET THOMAS HARDY

Suur inglise kirjanik Thomas Hardy palus oma testamendis, et tema «Kogutud luuletusi» trükitaks alati odavate, kõigile kättesaadavate väljaannetena. Ja nii ongi Thomas Hardy luuletusi antud aastakümneid välja halval paberil, odavas köites ja ilma kommentaarideta. Kirjaniku esimesed «Valitud luuletused», mille autor ise kokku pani, ilmusid üheaegselt koos üheksa «mitteautoriseeritud» luulekoguga, mis sisaldasid tema luuletuste ja poeemide erinevaid variante: T. Hardy oli oma luuletuste vastu väga nõudlik, tegi neid pidevalt ümber — isegi kuni signaaleksemplarile allakirjutamiseni. Siin pole mdagi imeks panna: T. Hardy alustas oma kirjanikuteed poeedina, siis kirjutas romaane, luulesse tuli tagasi 55-aastaselt. Nii oli luule tema esimene ja viimane armastus. Nüüd anti Inglismaal välja T. Hardy «Kogutud luuletused» kolmes köites, mis peaks rõõmustama nii laia lugejateringi kui ka filolooge: esitatud on luuletuste erinevad variandid ja visandid, lisatud kommentaarid, mis seletavad teoste sünnilugu, avavad tsitaate jpm.

Stseen «Suveöö unenäo» lavastusest. Pildil osalistena näitlejad T. Ruubel, H. Toompere, T. Tõnis ja H. Kõrvits.

FESTIVALIMÄRKMEID RIIAST: HETKESEIS JA SUUNDUMUSI

FESTIVALI PEAAUHIND EESTI NSV RIIKLIKULE NUKUTEATRILE

Riias toimus VII Balti liiduvabariikide ja Valgevene NSV nukuteatrite festival, milles osales viis teatrit (Leedust kaks — Vilniusest ja Kaunasest) kokku 16 lavastusega, neist 10 konkursilavastused. Lisaks anti veel mitu etendust Riia Nukuteatri õuel selleks ehitatud-kujundatud laval. Rohkete kodumaiste külaliste kõrval oli etendusi vaatamas nukuteatrite esindajaid ka Tšehhoslovakkiast, Bulgaariast, Poolast, Saksamaa Liitvabariigist ja Soomest. Niisiis on 20 aastat tagasi Tallinnas sündinud algatusest kasvanud loominguline sündmus, mille haare ja kõlajõud ei piirdu üksnes osalevate liiduvabariikidega.

Festivali peaauhinna *grand prix* vääriliseks tunnistati Eesti NSV Riiklik Nukuteater lavastustega «Meie majas» ja «Suveöö unenägu». (Auhinnaks on läti rahvakunsti laadis teostatud suur seitsmeharuline keraamiline küünlajalg.) Mõlema eelnimetatud teose lavastajale Rein Agurile anti ühtlasi eriauhind parima režissuuri eest. Seega sai meie Nukuteatrile osaks kõrge tunnustus juba teist korda järjest (eelmisel, Tallinna festivalil 1982. aastal sai meie Nukuteater peaauhinna Rein Aguri lavastustega «Pessi ja Illuusia» ning «Tuhkurhobuse saatus»).

Lavakujunduse eest pälvis auhinna Vilniuse Nukuteatri «Lele» peakunstnik V. Mazuras lavastuse «Ööbik» eest, parima meesosa auhind läks Minski Riikliku Nukuteatri näitlejale A. Kazakovile Taadi rolli eest lavastuses «Taat ja kurg», vastav naisosa auhind Riia Riikliku Nukuteatri näitlejannale I. Šteinale (lavastuses «Hamster ja Põhjatuul»), muusikalise kujunduse auhind valgevene heliloojale V. Kondraševitšile («Taat ja kurg»). Peale nende anti välja asutuste ja ettevõtete eriauhinnad, mille hulgast veel kaks tulid Eestisse — Läti LKNÜ Keskkomitee auhind noorsoo eetilise kasvatuse ja ajakirja «Zilite» auhind ökoloogiaprobleemide lastepärase käsitlemise eest lavastuses «Meie majas».

Need tulemused kõnelevad ennekõike meie Nukuteatri rõõmustavast edust. Ja see ei peegeldu üksnes žürii protokollis, vaid ka etendused ise (peale mainitute ka konkursiväline «Okasroosike») võeti vastu lausa kiiduavalduste laviiniga. «Tallinlaste esinemine oli minule festivali kulminatsioon,» ütles Läti NSV Kultuuriministeeriumi Teatrite Valitsuse juhataja G. Treimanis, «millele kahjuks meie Riia Nukuteatril pole praegu võrdväärset vastu panna.»

Sellist hinnangut jagasid mitmed sõnavõtjad ka festivali konverentsil. Teatriteadlane M. Uvarova (Moskva) ütles, et Shakespeare'i «Suveöö unenägu» Tallinna Nukuteatri esituses oli talle «tõeline pidupäev ja üllatav avastus», milles oli tunda ühtlaselt tugevat ja andekat ansamblit, improvisatsioonilist mänguröõmu, fantaasialendu, nukuteatri stampide halastamatut lammutamist. Ta rõhutas, et Rein Agur on toonud lavale selle komöödia tõelise renessansliku vaimu ja seda eeskätt näitlejate suurepärase mängu kaudu. Tunnustussõnu öeldi eriti H. Toompere, H. Seljamaa, H. Kõrvitsa, T. Ruubeli ja A. Pressjärve kohta. Bulgaaria teatrikriitik B. Beliakov leidis koguni, et meie Nukuteatri «Suveöö unenägu» meenutas talle oma vaimult ja nakatavuselt Peter Brooki kuulsat lavastust, mida ta omal ajal oli näinud Bulgaarias ja mille järel oli tal kaheks aastaks teatris käimise isu kadunud... Selliseid palavaid kiidusõnu püüdis jahutada kriitik V. Kolmanovski Leningradist, kes avaldas kahtlust, kas «Suveöö unenägu» saab ikka pidada päris nukulavastuseks, kuna selles prevaleerib näitlejate elav mäng. M. Levanšina (Moskva) seevastu leidis, et kuigi nukkudel on siin sekundaarne roll, on ometi lavastus oma vaimult, laadilt ja väljendusvahendite rakendamise poolest väga nukuteatrilik.

Tunnustust jagati ka «Meie majale», mille väärtuseks peeti ülimalt tõsiste tänapäevaprobleemide lastepäraselt kujundlikku kehastamist (näitlejad P. Sikkel ja T. Raadik, kunstnik R. Lauks).

Teistest lavastustest jäid eriti meelde Minski Riikliku Nukuteatri rahvusliku folkloori teemaline «Taat ja kurg» (lavastaja A. Leljavski), milles paistis silma eriti tundlik ja orgaaniline nukkude ja näitlejate kokkumäng, Vilniuse Riikliku Nukuteatri «Lele» «Ööbik» (H. C. Anderseni muinasjutu põhjal) V. Mazurase lavakujundusega ja T. Ajtmatovi jutustuse «Valge laev» alusel loodud lavastus «Võlur põdraema». Viimases oli sugestiivse jõuga edasi antud haige poisikese subtiilse unistuste maailma kokkupõrge proosalise tegelikkuse julmusega.

Ent festivalil oli ka üsna keskpärase tasemega lavastusi, milles puudus loominguline erksus, tuumakas sisu, lastele suunatud tänapäevane sõnum. Nii mõneski etenduses saavutasid headust ja õiglust kehastavad jõud võidu kurjuse üle imekergesti, tõelist raskust ületamata («Kolm nõia saladust» Riia Nukuteatris) või lavalugu oli kätketud suhkurdatudsuksutavasse vormi. Tunda andis sisuka ja lastepärase dramaturgia nappus. Ilmselt on vaja täiendavaid stiimuleid nukuteatrite repertuaari rikastamiseks ja kaasajastamiseks, sest ainuüksi teatri initsiatiivist ja otsingutest (mida ikka ja jälle korratakse) ei piisa.

Festivalilt jäi kõlama mõte, et kuigi meil sõnades tunnistatakse nukuteatri üllast missiooni laste vaimumaailma kujundamisel, suhtutakse ometi temasse tegelikult kui teisejärgulisse kunstiasutusse. Mitmete nukuteatrite materiaalne ja tehniline baas ei vasta kaugeltki nüüdisnõuetele, teatrite edukat tööd takistavad vananenud bürokraatlikud ettekirjutused. Märgiti, et eriti ebarahuldavad on olud, milles juba aastakümneid on töötanud kahe festivali laureaat, vabariigi ainuke, Eesti NSV Riiklik Nukuteater Tallinnas. Tema ruumid on nii kitsukesed, et pole paika isegi einelauale, rääkimata näituste jm. huvitavate ürituste korraldamisest lastele ja näitlejatele ning kunstnikele vajalike töötingimuste loomisest. Teater on sunnitud forsseerima kõikvõimalike külalisetenduste arvu, sest statsionaar ei võimalda etenduste plaani täitmist. Kõigest sellest järeldub, et nukuteater vajab senisest hoopis rohkem hoolt ja tähelepanu juhtivate asutuste, kriitika ja kogu avalikkuse poolt. Muidugi oleneb siin nii mõndagi ka nukuteatri enda loomingulistest otsingutest, püüdest oma väljendusvahendeid avardada ja rikastada, sealhulgas ka sellest, kuidas õnnestub nukuteatril oma kunsti sfääri kaasata ka täiskasvanuid. Peaaegu iga nukuteatri repertuaaris on tänapäeval lavastusi, mis on mõeldud täiskasvanuile, iseasi on aga, kuidas need on õnnestunud. Minskilased näiteks esitasid kabaree-etenduse laadis lahendatud J. Hašeki «Vahva sõduri Švejki», millele sai osaks küll ka kriitikat, kuid mis oma lavastusliku kultuuri ja teravmeelse huumoriga pani endast ka rääkima.

Kui eelmisel, Tallinna festivalil käis vaidlusi selle üle, kas on ikka õigustatud sirmi lammutamine, s. t. elava näitleja astumine sirmi tagant lavale, siis nüüd näib, et elu ise on andnud küsimusele veenva vastuse. Enamikus Riia festivali lavastustes manipuleerisid näitlejad nukkudega laval, nii et lastel ei saa tekkida ülearust uudishimulikku mõtet, kuidas see või teine nukk liikuma pannakse. Nii mõneski lavastuses oli leitud näitleja ja nuku suurepärane «koosmäng», kusjuures näitleja ei jäta nukku varju, teisele plaanile, vaid aitab kaasa tema elavdamisele ja nüansside edasiandmisele, mida nukk (üksnes sirmitaguse näitleja hääle abil) ei suuda. Nuku ja näitleja ilusat koostööd näitasid minskilaste «Taat ja kurg» ning ka meie Nukuteatri «Meie majas» ja «Okasroosike». Ja näib, et niisuguse nukk + näitleja mängureeglid võtavad ka lapsed hästi vastu: selle eeskujul on hõlpus ja tore mängida ka ise kodus.

Festivalietendused kinnitasid veel kord ka juba ammu kujunenud tõdemust, et nukunäidendite sündmustik ei tarvitse sugugi piirduda suhkurdatud-ilustatud vaatepildikestega, mille mõte ja sisu on pisukesed. Lapsed jälgivad huvi ja põnevusega ka neid lavastusi, mis kõnelevad neile arusaadavas ja paeluvas vormis olulistel elulistel teemadel.

Kui püüda iseloomustada nukuteatri(te) arengu hetkeseisu, tulebki eelkõige märkida paljusuunalisi otsinguid väljendusvahendite rikastamise ja mitmekesistamise suunas. Ei rahulduta enam ajalooliselt kujunenud kahe põhivormi — marioneti või käpikuga, vaid rakendatakse ka maskiteatri, varjuteatri, pantomiimi, kabareelike intermeediumide ja iseäranis nukk + elav näitleja vormi (kusjuures lisaväärtuse plastika ja intonatsioonide näol annab näitleja) kuni keskaegsetest karnevalidest pärinevate suurepealiste poolnukkudeni välja. Tulemuseks võib olla võrdlemisi kirev eklektika (nagu juhtus riialaste «Macbethiga»), kuid ka loominguline s ü n t e e s, millele on väga lähedal meie Nukuteatri «Suveöö unenägu».

Ilmselt ongi tänapäeval üks nukuteatri arengu peasuundi nuku ja näitleja huvitav ning sisutihe lavaelu, nende seostes uute ja huvitavate vormide otsimine, mis avardaksid teatri väljendusvahendeid ning teeksid lavastused üha huvitavamaks ja ligitõmbavamaks peale laste ka täiskasvanuile. Ja samas ka stimuleeriksid näitlejaid loominguliselt enam rahuldust pakkuvate ülesannete lahendamisele. Mõistagi ei tähenda see üleskutset sajandeid püsinud traditsioonilise nukuteatri hülgamisele («vaja kanda nukk punasesse raamatusse», nagu öeldi ühes konverentsi sõnavõtus). Ka tavapärasel viisil võib luua üsnagi meeldivaid ja köitvaid lavastusi, nagu oli riialaste «Hamster ja Põhjatuul». Eriti kui silmas pidada kõige väiksemaid teatrisõpru.

Meie (ja teiste kõnealuste liiduvabariikide) nukuteatril on Riia festivali näol seljataha jäänud üks etapp. Ees seisab kolme aasta pärast järgmine festival Kaunases. Tippu jõuda on kergem kui seal püsida — seda kinnitavad niihästi spordi kui ka kunsti kogemused. Meie Nukuteatril on tugevaid eeldusi jääda tippu edaspidigi. Kuid see ei sõltu ka ainuüksi teatrist.

KALJU UIBO

KINOLIIDUS

MEIE HARRASTUSFILMIJATE EDUKAS ESINEMINE

2. oktoobril alustati uut hooaega Rao Heidmetsa loominguõhtuga. Õhtu algas R. Heidmetsa joonistuste näituse avamisega Kinomaja fuajees, mille avas multiplikatsioonfilmide sektsiooni esimees Priit Pärn, kes ühtlasi iseloomustas ka R. Heidmetsa kui multifilmide režissööri.

Koostööst Rao Heidmetsaga ERKI juures aastatel 1979—1982 tegutsenud üliõpilaste filmigrupis «PÄRA TRUST FILM» rääkisid Jaak Arro ja Hardi Volmer.

Vaadati R. Heidmetsa nukufilme «Tuvitädi», «Nuril», «Kaelkirjak», samuti «PÄRA TRUST FILMI» üliõpilasfilme «Neurootiline pärastlõuna», «Kalkar», «Tšarli läheb Tallinna», «Hästi temperreeritud klaver» ja teised.

Riias lõppes 18. Balti liiduvabariikide ja Leningradi amatöörfilmide festival.

Edukalt esinesid meie vabariigi filmiharrastajad, tuues kaasa 16 mitmesugust autasu, sealhulgas kaks peaauhinda, kaks kuld-, kaks hõbe- ja kaks pronksmedalit ning mitu eriauhinda.

Peaauhinna ja kuldmedali parima dokumentaalfilmi eest sai Kohtla-Järve rahvastuudio TEP autorite Avo Kõivu, Herman Jaanuse, Johannes Tõnuvere ja Albert Pääro film «Lõõtspillimeister». Peaauhind ja hõbemedal parima laste- ja noorte poolt tehtud filmi eest kuulus Rapla lastestuudio «Mini-Anima» 9-aastase autori Piret Ehini multifilmile «Juntsukese koolitee». Kuldmedaliga hinnati Tallinna Puhkeparkide Direktsiooni rahvakollektiivi nime kandva klubi liikmete Tõnu Aru ja Ülo Keeduse mängufilmi «Valikuvabadus».

Hõbemedaliga ja Läti NSV Filmiamatööride ühingu eriauhinnaga parima noorte kasvatusküsimusi käsitleva filmi eest autasustati Märjamaa EPT autorite Rene Tobbi, Valter Musbergi ja Avo Terepingi dokumentaalfilmi «Riisipere-84».

Kolm auhinda — pronksmedal, Läti NSV Kirjanike Liidu eriauhind parima stsenaariumi eest ja satiirijakirja «Dadzis» eriauhind kurva ja tõsise teema teravmeelse ja satiirilise lahenduse eest — kuulus Kohtla-Järve rahvastuudio TEP autorile Jaak Eelmetsale mängufilmi «Väike paus» eest. Pronksmedali sai stuudio «EKE Projekt» (Tallinn) autori Heido Jänese dokumentaalfilm «Ants».

Läti NSV Teatriühingu aukirja sai parima naisosa eest Ade Lambin (filmis «Valikuvabadus»). Läti NSV Heliloojate Liidu eriauhind huvitava helilahenduse eest läks Kohtla-Järve rahvastuudio autorite Avo Kõivu, Herman Jaanuse, Johannes Tõnuvere ja Oleg Belovi mängufilmile «1+1».

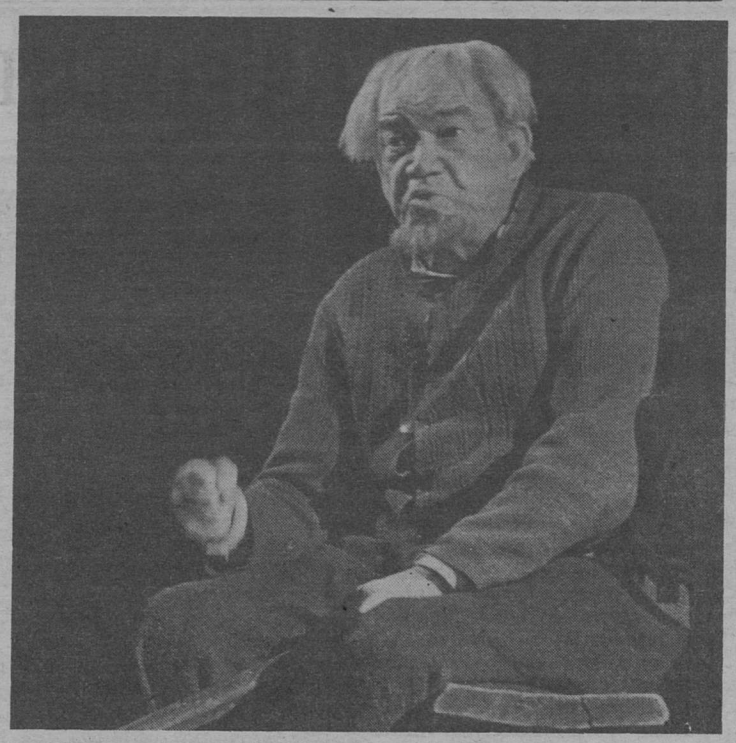
Ka publik valis seekord igas programmis parima filmi. Eesti programmis osutus selleks film «1+1».

Parima programmi eest sai peaauhinna Läti NSV seekordne kava. Võidetud medalite ja auhindade arvu poolest olid meie vabariigi filmiharrastajad teisel kohal.

JAAK JÄRVINE,
ENSV AÜN Filmiamatööride Klubi-Laboratooriumi juhataja

KAAREL KARMILE MÕELDES

80. SÜNNIAASTAPÄEVA PUHUL

Kaarel Karm Oru Pearuna.

Draamateatri ühes garderoobis ripub seinal joonistus avala näoga noorepoolsest mehest. Nappide pehmete joontega on paberile fikseeritud midagi rohkemat kui ainult väline sarnasus. Kujutatust õhkub jõudu, värskust, jonnakat isepäisust, tundelisust, elujanu, mehelikku otsustavust jne., kübeke traagilisust. Aga ebatavaliseks teeb selle tagasihoidliku töö õieti miski muu — joonistaja suhe modelliga. Kuigi ma ei tea, ja ei usu ka, et poseerimisseanssi üldse oli — joonistus paistab olevat sündinud kergelt ja vabalt, tunde ja tundmise pinnal. Kas see kõik nii oli ja on, aga mulle tundub, et pilt kiirgab armastust ja vendlust. Tehtud 1948. aastal, ringreisil. Tegija — Ants Eskola, kujutatav — Kaarel Karm.

Eesti teatri kellatornis oli neil mõlemal kanda oma heli, hulk aastaid kõlasid nende kellad teineteisega resoneerivalt, praegugi on õhus nende tegude kuminat, ja kuni see vibratsioon veel puudutab publikut ning kolleege, ei ole pilt garderoobiseinal paljas mälestusese.

Viimased aastad olime Kaarel Karmiga garderoobikaaslased. Nii näed kuningat köögipoolelt, kuuled ta mõtteid, tunned ta hingamist, märkad meeleolumuutusi.

Valitses õhtumeeleolu, enesepettuseta, karge ja meeldiv. Jõnni füüsiline jõud oli ta maha jätnud, vaim oli endiselt — või enamgi veel — valmis, mälu tõrkus omandamast uusi tekste ning vahel Pearu, viimse suurrolli, teksti taastootmast. Aga hingamine oli soe, embav, armastav. Tuli põles, ei vindunud, ja muidugi ei olnud paratamatuga leppimine lihtne: «Miks see nii on, et kui oma ala veidi juba taipama hakkad, kui temaga mingi ühenduş tekib, kui tundub, et nüüd võiks midagi tõeliselt teha, siis selgub, et on juba hilja... Karm on omadega läbi.» Aga ülemäärast traagikat temas sellest ei sündinud — teistele märgatavat vähemalt —, selleks oli ta liialt maamees, mitte mõni pühapäevakütt. Kuningas osutus lõppude lõpuks hella hingega lihtsaks meheks, inimeseks nagu teisedki, töömeheks, ainult — see üks helin ta sees, mis lõpuni rahu ei andnud...

Homme, 18. oktoobril oleks Kaarel Karm saanud 80-aastaseks.

«Ja ta seisis seal, nagu oleks tal osa selle poisi meeleolust, kes istus millalgi ammu siin ja nuttis, haugatav koer kõrval. Aga Indrek ei nutnud, tema seisis muidu niisama. Ka koera polnud tal kõrval haugatamas, vaid ta seisis ihuüksi, sest iga uus kellalöök tegi südames nagu hella valu. Nõnda helisevad kirikukellad ainult Vargamäel, ja ei ole suures, laias maailmas teisi niisuguseid kelli.»

MIKK MIKIVER

FIPRESCI KOLLOKVIUM REPINOS

FIPRESCI, filmikriitikute rahvusvaheline föderatsioon, korraldas esmakordselt Nõukogude Liidus kollokviumi, mille eesmärgiks oli tutvuda Balti liiduvabariikide filmiloominguga.

Viitsepresident Klaus Eder Saksamaa LV-st rõhutas avasõnas FIPRESCI püüdlusi tutvustada, toetada, populariseerida marginaalseid rahvuskinematograafiaid massikultuuri, eriti aga Ameerika kommertstoodangu totaalse pealetungi tingimustes Läänemaailma filmiturul.

Läti NSV, Leedu NSV ja Eesti NSV filmikunstiga oli tutvumas kriitikuid Saksa DV-st, Bulgaariast, Ungarist, Poolast, Tšehhoslovakkiast, Kuubast, Prantsusmaalt, Saksamaa LV-st, Itaaliast, Inglismaalt, Hollandist, ning mõistagi meie maa pealinnast ja Leningradist.

Kohal oli FIPRESCI president, filmikriitik ja teoreetik Marcel Martin, kelle raamat «La langage cinématographique» (1955, vene keeles 1959) on võitnud tunnustuse nii filmiloojate kui ka -huviliste ringkondades. Nõukogudemaa filmikriitikute meeskonna eesotsas oli NSV Liidu Kinoliidu sekretär, filosoofiakandidaat Igor Lissakovski ja kunstiteaduse doktor Semjon Freilihh.

Liiduvabariigid demonstreerisid 14- kuni 17-tunniseid valikprogramme, mis tutvustasid küpsemaid teoseid nii mängu-, dokumentaal- kui ka multiplikatsioonfilmidest. Pearõhk asetus viimase viie aasta loomingule, et tutvustada Balti liiduvabariikide filmikoolkondade tänast palet, ideelis-kunstilisi taotlusi, arenguperspektiive.

Kriitikutel avanes ainulaadne võimalus võrrelda kolme naabervabariigi filme, tuvastada pöördeliste ajaloosündmuste ja sotsiaalse elukorralduse põhimõttelisest lähedusest tulenevaid temaatilisi, stiilitaotluslikke ühtelangevusi, mis aga ometi ei suru alla, pigem aitavad rahvuslikul laadil esile tulla.

Iga liiduvabariigi programmi kroonisid hilisõhtused diskussioonid, millest võtsid osa äsjademonstreeritud filmide loojad, režissöörid, operaatorid. Vastava liiduvabariigi filmiteadlased ja -kriitikud tutvustasid vaatluse all oleva rahvuskinematograafia arengulugu.

Eesti programm tutvustas mängufilme «Naerata ometi», «Tuulte pesa», «Ideaalmaastik», «Jõulud Vigalas», «Hullumeelsus», «Nipernaadi», dokumentaalfilme «Künnimehe väsimus», «Tavaline rästik», «Jaanipäev», «Reporter», «Mälu», «Aeg», «Mängutoos Manilaiul», «Kihnu mees», multifilme «Hüpe», «Põrgu», «Aeg maha», «Kolmnurk».

Meie vabariigi valikprogrammi arutelul võtsid sõna Marcel Martin (Prantsusmaa), Klaus Eder (viitsepresident Saksamaa LV-st, juhtis diskussiooni), Semjon Freilihh (NSVL), Vera Naidenova (Bulgaaria), Umberto Rossi (Itaalia), Anne Head (Inglismaa) jt. FIPRESCI liikmeskonna arvukatele küsimustele vastasid filmirežissöör Leida Laius, operaator Jüri Sillart, filmikriitik Jaan Ruus ja allakirjutanu.

Meie vabariigi valikprogramm arvati parimaks nii filmide taseme kui ka kompositsioonilise terviklikkuse poolest.

Filmi «Naerata ometi» (režissöörid L. Laius, A. Iho) käsitleti kui kolme liiduvabariigi koondprogrammi kõige esimeest!» arvas Semjon Freilihh), üldistusastme kui ka teostuse professionaalse meisterlikkuse poolest. Filmi «Nipernaadi» puhul köitis ebatavaline kangelane. Vera Naidenova Bulgaariast võrdles nimiosalist Otar Iosseliani filmi «Elas kord laulurästas» kangelasega. Anne Head Inglismaalt lisas: ««Nipernaadi» on väga ilus film, raske on sõnastada, milles seisneb pildi eripära, kas maalilisuses või muus. Ometi on filmi ilu laadilt rahvuslik.» Film «Ideaalmaastik» (rež. P. Simm) meeldis nii «Variety» kirjasaatjale Debora Yungile Ameerika Ühendriikidest kui ka pealinna kriitikutele. S. Freilihh väitis, et ta ei suuda meenutada ainsatki arvestatavat kirjandusteost, filmi, mis lahkaks viiekümnendate algusaastate tingimustes bürokraadi kujunemise draamat. «Ideaalmaastik» on esimene teos, mis sellele valgust heidab.

Eesti dokumentaalfilmide, eriti aga «Künnimehe väsimuse» puhul rõhutati sotsiaalse mõtlemise kultuuri, aine- ja vormiotsingute silmahakkavat julgust, kaastunde siirust, tundlikkust. Marcel Martin arvas koguprogrammi parimaks dokumentaalfilmiks «Kihnu mehe», kus «Manilaius» demonstreeritud võttemeisterlikkus rakendub kaalukate sisuliste ülesannete lahendamisele. Vera Naidenova lisas, et dokumentaalse aine sünteesimine lavastuslike vormielementidega on praegu levinud nende režissööride seas, kel see on jõukohane. Seda teed käib nii mõnigi Ungari dokumentalist, eriti eksperimentaalsete filmide loomisel.

Nii Marcel Martin kui teised kriitikud avaldasid arvamust, et enamik Balti liiduvabariikide mängufilme võiks konkureerida ka kõige esinduslikemail rahvusvahelistel festivalidel. Nii mõnelegi loojale tehti siinsamas ettepanek saata film ühe või teise festivali organiseerimiskomiteele. Sealhulgas ka «Naerata ometi» režissöörile Leida Laiusele.

Kõneldi üksmeelselt vajadusest tutvustada äsja avastatud rahvuskinematograafiate üksikteoseid, valikprogramme senisest hoopis intensiivsemalt kõikvõimalike vahetusprogrammide, kultuuriürituste, sõprusühingute ürituste raames, klubides, spetsialiseeritud kinodes. Samal ajal seati kahtluse alla meie filmide kommertsperspektiiv. Olukorra selgitamiseks toodi näiteid Lääne-Euroopa rahvuskinematograafiate linastusprobleemide tõsiduse kohta. Anne Head väitis, et Prantsusmaa kinovõrk pole viimase kümne aasta jooksul katsetanudki kas või ainsa Hollandi filmi demonstreerimisega. Ka kõige tuntumad inglise lavastajad ootavad poolteist aastat, kuni Pariisis jõuab kätte nende filmide linastumise järg.

Umberto Rossi kinnitas, et Itaalia filmiturul valitseb samuti totaalne amerikaniseerumine. Lai vaatajaskond on võõrdumas itaalia filmikunsti suurkujude loomingust. Massikultuur vormib masside maitset ja kas massiteadvuse stereotüpiseerumine ongi ülepea pööratav, või oleme pöördumatute protsesside tunnistajad?

FIPRESCI liikmeskonda üllatas veel kaks asjaolu. Nõukogude filmikriitikute aval valmisolek analüüsida suusõnal filme, jagada muljeid, mõtteid, tähelepanekuid. Lääneriikide kriitikud eelistasid enam küsida kui kõnelda. («Milleks peaks kriitik oma tulevast kirjutist ette deklameerima,» arvas Marcel Martin. «Küsigem asjaosalistelt üksikasju, kuni meil selleks võimalust on,» lisas ta.).

Ja teiseks — paradoksaalne vastuolu filmide ja reklaami taseme vahel. Poola filmiajakirjanikul ja režissööril Witold Rutkiewiczil oli kaasas lilleline mammutkohver 30 kilogrammi reklaammaterjali äraviimiseks. Lahkudes demonstreeris ta lahketele võõrustajatele kohvri «talumatut kergust». Ükski liiduvabariik ei suutnud esitada kirjastatud reklaammaterjale nõutaval tasemel ja hulgal FIPRESCI-s kasutuselolevates keeltes (inglise ja prantsuse keel.).

Kas pole siiski aeg õppida suhtlemise kogemustest, jagu saada rahvuskinematograafia väiksus- ja väikluskompleksist ning korvata reklaamivate, tutvustavate, kirjeldavate, analüüsivate ja üldistavate materjalide puudujääk, ning seda vastavuses rahvusvahelistel filmimagistraalidel kujunenud taseme, hulga ja nõudmistega?

TATJANA ELMANOVITŠ

UUS FILM

«DANIEL»

Režisssöör Sidney Lumet, stsenarist E. L. Doctorow, operaator Andrzej Bartkowiak, laulud Paul Robesoni esituses. Osades: Timothy Hutton (Daniel), Mandy Patinkin (Paul), Lindsay Crouse (Rochelle), Amanda Plummer (Susan) jt. USA, 1983.

Sidney Lumet (s. 1924) on S. Krameri ning S. Pollacki kõrval meil enamtutvustatud USA filmiloojaid. Alates 1961. a. on jõudnud kinodesse neli tema teost: «Kaksteist vihast meest» (1957), «Lava kütkes» (1958), «Mõrv Idaekspressis» (1974) ning «Verdikt» (1982). Arvestagem aga, et viimati nimetatu oli režissööri 30. film. Autor ise peab viljakust talendi esimeseks tunnuseks.

Alustanud juba lapsena koos vanematega näitlejatööd provintsiteatris, mänginud kaalukaid osi Broadwayl, töötanud hulk aastaid televisioonis, tõi Henry Fonda ta 1957. a. filmi. Debüüt «Kaksteist vihast meest» — peenelt väljajoonistatud karakterite ja teravalt sotsiaalse suunitlusega vandekohtulugu tegi lavastaja otsekohe kuulsaks. Ühtlasi näitas ka S. Lumeti sümpaatiaid ning kunstilisi taotlusi, mis paljuski jäänud senini samaks. Tema filmides toimub suur osa tegevusest suletud ruumis nelja seina vahel, mingi sensatsiooniline sündmus on tavaliselt üksnes ajendiks edasisele, olulisem on tõe väljaselgitamise, kõhklejate või vastaste ümberveenmise kulg. Peamiseks väljendusvahendiks on tal sõna, filmi visuaalsele küljele pööratakse suhteliselt vähem tähelepanu. Osatäitjatena eelistab S. Lumet enamasti teatrikooliga näitlejaid. Küllalt palju ongi ta ekraniseerinud näitekirjanduse klassikat, nii Anton Tšehhovit, Eugene O'Neilli kui ka Tennessee Williamsit.

Siiski jääb ettekujutus S. Lumetist mõneti ühekülgseks, tundmata kahte keskset Al Pacinoga filmi. «Serpico» (1973) analüüsib korruptsiooni politseis, «Palav päev augustis» («Dog Day Afternoon», 1975) on aga tragikoomiline lugu kahest hädavaresest pangaröövlist.

«Daniel» on mitmeti erinev S. Lumeti seninähtud filmidest. Sündmused kulgevad suhteliselt pikas ajavahemikus, olevik ja minevik põimuvad vabalt, muutmata siiski filmi raskelt mõistetavaks. Rohkesti on antud aega ja tegelaste vanust markeerivaid detaile. Filmi kirjanduslikuks aluseks on E. L. Doctorow' 1971. a. ilmunud romaan «Danieli raamat». Jälgitakse kahe lapse (Daniel ja Susan Isaacson) saatust, kelle vanemad on aatomipommi saladuse reetmises süüdistatult saadetud elektritoolile. Prototüübiks on Rosenbergide abielupaar, kes hukati analoogse süüdistuse põhjal 1953. a. juunis. Poeg Daniel püüab kuuekümnendatel aastatel jõuda vastukäivate faktide abil tões selgusele. Tagasivaated viivad 1930. aastate pingelisse õhkkonda ning hilisemasse külma sõja ajajärku. Siiski pole see üksnes poliitiline film, rohkelt helli toone kasutab lavastaja just ühe perekonna õnnetu loo jutustamisel.

Daniel on 13. oktoobrist ekraanil Tallinna kinodes «Sõprus» ja «Koit».

SULEV TEINEMAA

NÄITUSEL «KULTUURIMEISTRID RAHU EEST»

ANDO KESKKÜLA KUJUNDUS MANEEŽIS

Selle näituse eripära on seniste eksponeerimistavade muutmises. Esiteks, ühtekokku on koondatud kõik kunstiliigid maalist-skulptuurist alustades ja filmi ning teatriga lõpetades. Palju on rakendatud televisioonitehnikat ja elektroonikat, avardamaks saale. Selle kõige tõttu on kunstnik-kujundaja võitnud kätte erakordsed õigused, ta kujundab aktiivselt ümber arhitektuurse keskkonna, saalide kuju jms. Ka külastaja pole enam passiivne vaataja, vaid osaline sündmustes, mis üha toimuvad Maneežis: kohtumised kultuuritegelastega, dispuudid, teleülekanded jm.

Et kujundajaks kutsuti nimelt eesti kunstnik Ando Keskküla üheskoos «Arsi» meistritega, räägib sellest, et kaht senist eesti kunstnike uenduslikku eksponeerimiskatset on hinnatud edukaks. Pean silmas 1985. aasta festivali aegset näitust Kunstnike Keskmajas (T. Gansi töögrupp) ja hilisemat, kosmosehõlvamisele pühendatud kujutava kunsti näitust sealsamas (kujundaja A. Keskküla). Nüüd on siis näitusepaigaks Maneež, kus 30 aasta vältel nähtud küll paraadlikke, ühiskondlikult teravaid ja laineid löövaid, küll akadeemiliselt igavaid näitusi, ka keeruka instseneeringuga ülespanekuid. Kuid seni on ikka püsinud põhimõte: kirjanik kirjutab, lugeja loeb.

Muidugi, printsipiaalselt uus idee — näitus kui diskussiooniklubi — ei sündinud üksikisiku peas, see tulenes ajastu vaimust, loomeliitude uuenduslikest töövormidest, aluseks NSVL Kunstnike Liidu ammune soov anda ülevaade ÜRO väljakuulutatud rahuaasta kunstiloomingust Nõukogude Liidus. Too ülevaade — osalevad ka välismaa kunstnikud — võiks saada tribüüniks probleemile: kunstnik ja tema mõju oma kaasajale.

Teiseks. Ekspositsioon pidi olema avatud, vaimult nüüdisaegne, telereportaažide nõuete kohane. Tulemus — 1817. aastal võiduka armee paraadideks ehitatud monumentaalne Maneež on saanud sootuks uue ilme. Nii fassaad kui ka saal on maksimaalselt puhastatud, konstruktiivne osa nähtavale toodud, ruumides ja fassaadilgi kasutatud peeglite efekte ja osavalt suunatud valgustust. Esmakordselt avati näitus väljas, massimiitinguna, millele andis pidulikkust tõrvikutega rongkäik, sportlaste defileerimine. M. Gorbatšovi tervituse luges pidulikul tseremoonial ette NSV Liidu uus kultuuriminister V. Zahharov. Seejärel esinesid Kirjanike Liidu juhatuse sekretär V. Karpov, olümpiavõitja L. Bragina ja Kunstnike Liidu juhatuse esimees N. Ponomarjov.

Avasaali ehivad kümme helesinist ÜRO lippu, iindid, plakatid. fotopannoo. Kesk ruumi, sümboliseerides uue maailma loomist, on paigutatud maailmakuulsa monumendi «Leninjuht» koopia kujundaja loodud dünaamilise punase lattkompositsiooni taustale. Selle kohal, meenutamaks esimesi viisaastakuid, ripub G. Klucise fotomontaaž.

Avasaal maksab lõivu maneežlikule propüleede traditsioonile. Siiski, kahele poole on loodud pehme mööbliga puhkenurgad gobeläänide ja piltidega (vasakul V. Adominaitė vaip «Elada», selle kõrval TA Botaanikaaia rahuteemaline lillekompositsioon ja paremal M. Kallase gobelään «Vanalinna päevad», sellest veel edasi I. Lubennikovi triptühhon «Rahumarss»).

Ka pildid on selles saalis traditsiooniliselt, perimetraalselt asetatud. Kuid edasi minnes on juba kõik teisiti. Ando Keskküla on ruumi toonud 18 jämedat kandilist sammast (kolmes reas ümber aatriumi), mille rütm pole tingitud mingeist konstruktiivseist ülesandeist ja mida kunstnik transformeerib vastavalt oma ruumikujunduslikule ideele — pigem skulptorina kui arhitektina. Veidi teine on olnud E. Assi ja A. Jaralovi lähenemisviis, kes kujundasid kõrvalasuva osakonna «Arhitektuur, rahu kunst». Toda ruumi organiseeriva punase karkasshoonega lõikub — otsekui transept vanas kirikuarhitektuuris — tarbekunsti ja olmekeskkonna väljapanek. Sinnasamasse on ehitatud ka valgeks värvitud tänavamööbliga tõeline kohvik, saali lõpus aga veel teinegi puhkekoht, mis on saanud elektroonilise kohviku nime, kuna sinna on planeeritud rahvusvahelised telesillad. Suure kinoekraani eelne ruum on mõeldud audiovisuaalseteks etteasteteks, samuti kohtumisteks; paremalt piiravad seda hiiglaslikud peeglid, mis moodustavad sõna «kino», vasakul on Leo Lapini peeglitest arhitektuurifantaasia.

Niisiis, näitus on ühteaegu pidevalt toimuv üritus, diskussiooniklubi, mille loomus on läbinisti improvisatsiooniline. Kohe avamisele järgnenud päeval korraldas «Mosfilm» siin *performance*'i tüüpi etenduse, kohtuti kinoliidu juhatusega, diskuteeriti jne. Sealsamas kohtuti ka noorte arhitektide, rahvusvaheliste konkursside laureaatidega, mis samuti kujunes teravaks, loominguõigustе eest, võitlevaks aruteluks, sealjuures — näitusekeskkond, tuntud arhitektide joonised ja fantaasiad, toetas dispuuti. Arhitektuuriväljapanekus olid esitatud ka V. I. Lenini nim. Tallinna Kultuuri- ja Spordipalee, Purjespordikeskus ja Haabneeme lasteaed.

Keerukaks ja lahendamatuks on jäänud dekoratiivtarbekunsti olukord säärastel näitustel, praegune ekspositsioon näitab minu meelest kriisiseisu. Väike väljapanek on arhitektuuriosakonnast nimme vaheseinaga eraldatud. Siiski, paljudel eksponaatidel, E. Rosenbergi ja L. Sokolova gobeläänidel, S. Sõmeri keraamikal, B. Fjodorovi klaasil on väikeses ruumis kitsas, nad segavad üksteise mõjulepääsu.

Retsenseeritav näitus tõstab mitmeid probleeme, võiks olla pikemate kirjutiste ja aruteluде aineks. Maneeži ere valgus toob päevavalgele ebakohad meie kunstis, millega oleme aastaid leppinud. Miks risustavad seinu tööd, mille puhul kerkib küsimus: Kas võitleme niimoodi halluse, konjunktuurluse, vaimuloiduse vastu? Kinos ja kirjanduses võideldakse nendega tõesti, plastiliste kunstide puhul ollakse ilmselt maha jäänud. Miks on näitusel rohkesti ammuseid töid? Nii näiteks O. Subbilt «Juuli» (1977), J. Arrakult «Vietnami tragöödia» (1972), Toomas Vindilt «Liisi isaga metsas» (1971)? (Toimetus lisab: hea, et ekspositsiooni on jõudnud vähemalt Evald Okase uus maal.)

Vale ettekujutuse olukorrast annab ka esemelise keskkonna osakond. Miskipärast pole seda kokku pannud Kunstnike Liit, vaid teaduslik uurimisinstituut. Orgklaasist või metallist «kauba näidised», maketid imiteerivad küll kenasti kaheksakümnendate aastate stiili, ent peaaegu ühtki neist pole planeeritud lähematel aastatel toota. Kas on nad kaugemas perspektiivis veel konkurentsivõimelised? Miskipärast puuduvad aga näitusel peaaegu täiesti Kunstifondi alluvuses töötavate disainerite tööd, kahjuks ka eesti disainerite omad, mis moonutab üldpilti.

Tahaksin lõpetada sellega, et kõigi näitusekorraldajate, loomeliitude ja kõigepealt NSVL Kultuuriministeeriumi, s. t. Maneeži valdaja ees seisavad uued ülesanded. Nad on lahendanud ühe praegu olulisema probleemi: kuidas väljendada ideed, et väga erinevatel kunstivahenditel (video, slaid, kino) on õigus ja vabadus kõrvuti eksisteerida traditsioonilistega.

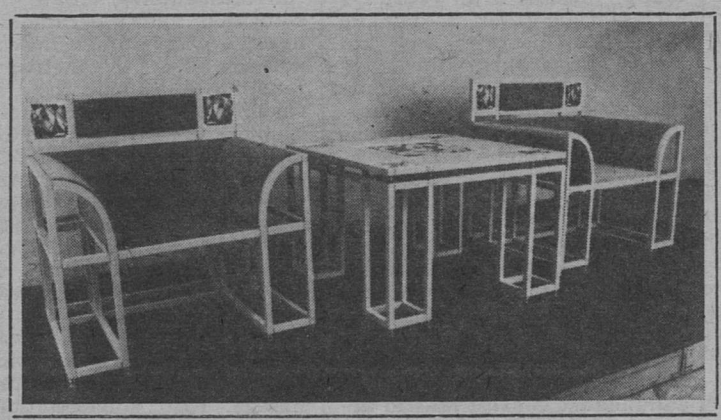
A. Keskküla väitis, et Maneežis tööle asudes leidis ta eest loomeliitude tööde fotod, mis sobinuksid vahest provintsiklubi seinale. Neist tuli teha vaatamisväärsus, tõsta need maailmakultuuri mõõtmeile vastavaks. Muidugi ei saanud kõik kavatsetu teoks — lõpetamatus ongi näituse stiilimärgiks. Mingil määral muudab näitus ka senist ettekujutust «kõrge» kunsti ja tõsielu piiridest. A. Keskküla lõi näidiskeskkonna juhuelementidest, tõestades sellega (nagu oma maalidegagi) kompositsiooni kunstilise variantsuse printsiipi, mis pole suunatud üksnes intellektile, vaid ka alateadvusele. See printsiip kõlab kõigis näituse alajaotustes: «Algus» (rahudekreet), «Kontaktid» (Nõukogude rahuprogramm), «Mälu» (Suur Isamaasõda), «Unistus» (rahulik töö), «Hoiatus» (võitlus rahu eest kogu maailmas).

Näitus on avatud novembri keskpaigani.

VLADIMIR ARONOV

MÖÖBEL JA PORTSELAN RAEMUUSEUMIS

28. II «Sirbis ja Vasaras» kuulutasid ENSV Kunstnike Liit ja ENSV Kultuuriministeerium välja kunstiteoste ideekavandite konkursi, kuhu oodati töid kõigilt kujutava ja tarbekunsti aladelt ja anti ühtlasi lubadus viia premeeritud projektid materjali. 16. mai «Sirbist ja Vasarast» võis lugeda: «Kahel juhul tegi žürii aga eriotsuse, määrates kavandile küll preemia, kuid ei kohustanud konkursikorraldajaid sõlmima nende kavandite alusel lepinguid. Niisugune otsus tehti Ilse Lepiksoni ja Aili Aasoja pakutud maalitud portselaniga kaunistatud mööblikomplekti idee kohta. Hinnates traditsioonilise tarbekunstiala ja disaini sünteesi taotlust, tõdes žürii, et unikaalne mööbel peaks sündima koos sisekujundusega, olema ühe kindla ruumi funktsionaalseks ja kaunistuslikuks koostisosaks». (G. Muru.) Meie teostusvõimaluste poolest vaestes oludes oleks niisugune lõpp olnud peaaegu loomulik, kui mitte autorid ise poleks ilmutanud kiiduväärt otsuse- ja sihikindlust ning asunud oma ideid ellu viima.

Aili Aasoja, Ilse Lepikson. «Malemiraaž» II

Selline on Raemuuseumi ühisnäituse suurema ja kaalukama osa eellugu. Pean silmas teisel korrusel eksponeeritud mööblikomplekte «Malemiraaž», millest auhinna pälvis must variant. Näitusel mõjuvad aga mõlemad, nii tume kui ka hele võrdselt õnnestunutena. nauditavalt värskelt ja terviklikult. Tulemus on seda tähelepanuväärsem, et viimasel ajal on meil tehtud mitmeid katseid eri kunstiliikide ühitamiseks, kuid liiga sageli on hiljem tõdetud kavatsetu soikujäämist. A. Aasoja ja I. Lepiksoni loomingu puhul võib suurema kõhkluseta öelda, et tõepoolest on toimunud portselanimaali ja mööblikujunduse süntees — teos on sidus ja nägus, kumbki materjalipool on teisega orgaaniliselt seotud ja teisele vajalikul määral allutatud.

Missugune oli siis ühistöö, mis on viinud sellise märkimisväärse tulemuseni? Juba mõte kavandada portselankattega mööbel sündis ühiselt, ja mitu kuud kestnud igapäevases koostöös arendati välja lõplik idee. Nähtavasti on see ainus moodus millegi arvestatava saavutamiseks (tarbe)kunstiliikide sünteesi raskel teel.

Sümpaatne, et kumbki autor interpreteerib valitud teemat oma materjali vahenditega, vältides üheülbalist riimisräägimist ning puhtformaalselt korrespondeeruvaid kujundus-elemente. Ilse Lepiksoni temperamentsele loojanatuurile näib hästi sobivat ulatuslikumate ülesannete lahendamine — ta teeb seda hoo ja elurõõmuga. Mööbli kerge, piduliku laadiga haakub kenasti tema senisest lasuursem maalikäsitlus. Eriti tahaks esile tõsta hoolikalt valitud värvitoone — näiteks heleda komplekti puhul loob maalingu gamma — portselani valge ja mööbli otsitud hallikad-beežikad — huvitava kooskõla. Toolide puhul on üheks põhiliseks kompositsioonivõtteks poolkaar ja ring — motiivid, mille oskuslik kasutus maalis, alates juba malendite konfiguratsioonist, mõjub väga soodsalt. Sama võib öelda katteplaadi mooduli (15×15 cm) kordamise kohta mööblikonstruktsioonides. Värviaktsentide paigutus toolidel ja mattide-läikivate pindade vahekord on lahendatud efektselt.

Mis saab edasi? Tegemist on unikaalsete luksusesemetega. Žüriil oli muidugi õigus ette heita vastava sisekujunduse, ruumi ja situatsiooni puudumist, see aga on paraku meie tarbekunsti üldine häda. Resultaat igatahes õigustab suurt tegemisvaeva.

Looduseteemaline komplekt on vähem õnnestunud. Nähtavasti ei ole jätkunud loomingulist energiat kõike põhjalikult läbi mõelda ja lõpuni proportsioneerida. «Portselanikõrvade» idee on ju iseenesest kena, kuid toolide ülejäänud mööbliosa sisaldab endas segavaid momente ja küsitavusi. Ma ei taha midagi halba öelda I. Lepiksoni töö kohta, kuid naturaalsena demonstreeritud männipuit viib mõtted mõnele teisele keraamikaliigile (näiteks kõrgkuumusele). Sugugi kasuks ei tule ka kehvapoolne mööbliriie ja polsterdus.

Ülejäänud näituse osa jääb eespool räägituga vähe seotuks ja ehk isegi teenimatult varju. Eraldi tahaksin esile tõsta I. Lepiksoni serviisi Tartu Spordimuuseumile — ilus lahendus, mis toob meelde panatenaiade võiduamforad.

Meenutades SV veergudel toimunud diskussiooni tarbekunsti suundumustest ja teisenemisest, võiks öelda, et A. Aasoja ja I. Lepikson on kuidagi väga loomulikult saavutanud tulemuse, mis nii mõnedki arutlused tühikäikudeks muudab, ühtaegu funktsionaalse, ainukordse ja kauni.

KAI VAARANDI

Eesti kunst Jugoslaavias

12. septembril avati Nõukogude Kultuuri Majas Belgradis eesti nüüdisgraafika ja -plakati näitus. Väljapanek koosneb seitsmekümnest graafilisest lehest ja kahekümnest plakatist, esindatud on seitsmeteistkümne graafiku (H. Eelma, Ü. Emmus, A. Keerend, C. Klar, M. Leis, S. Liiva, E. Okas, I. Paul, K. Puustak, K. Põllu, E. Tihemets, V. Tolli, P. Ulas, V. Vinn, M. Vint, Tõnis Vint, M. Üksine) ja üheteistkümne plakatisti (M. Haavamäqi, R. Huimerind, V. Järmut ja E. Kärmas, J. Kass, A. Pukk, T. Soo, A. Tolli, S. Vahtre, M. Valk, Tõnis Vint) teosed. Eesti NSV kunstnikkonna esindaja ja näituse kujundaja Belgradis oli Marje Üksine. Väljapanekut eksponeeritakse edaspidi veel teistes Jugoslaavia linnades.

SAAREMAA PILDID

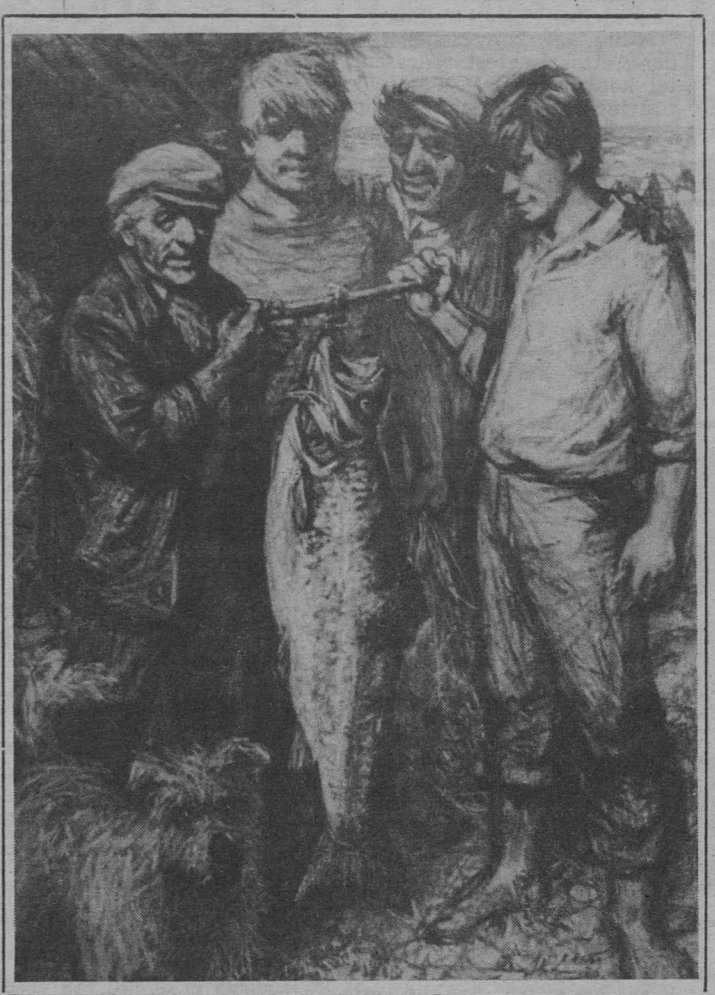
KURESSAARE LINNUSES on kuni novembri keskpaigani avatud näitus «Saaremaa pildid». Graafilisi lehti, joonistusi ja pastelle on väljas ligi 80, autoriks üks mees ja kahe riigi, Eestimaa ja Saaremaa kodanik Hugo Mitt. «Üks vinge töömees ja kibe joonistaja» — nagu ütles avamisel Heinz Valk. Sündimisest sai just täis 60 aastat ja kunstnikudiplomi omanik on kolme aasta pärast oldud ka 40 aastat. Tema graafilisi lehti võib kohata väga paljude kodude ja ühiskondlike ruumide seintel, need on rännanud mööda näitusi meil ja mujal.

■ Teie olete ju lõpetanud teatridekoratsiooni ja sellel alal ka Tallinna Draamateatris mõnda aega töötanud. Miks teist ikkagi sai graafik?

Jah, Draamateatris töötasin kolm kohustuslikku aastat. Instituudis meeldis eriala küll, Nataline Mei andis kostüümi ja oli muudki põnevat. Aga teatris oli viiekümendate algul tegevus väga ühekülgne, lavastuskulud olid ülinapid, lavastusedki sellised, et säti ainult kabinette üles. Ja publikut käis väga vähe. Käisin juba siis Allex Küti juures tehnikaid proovimas, graafika hakkas tõmbama — ja nii see läks. Tegin raamatukujundusi, plakateid kirjastusele, olin ka Kunstiinstituudi õppejõud. 1960. aastast võtsin ennast kõikidest ametitest vabaks ja jäingi graafika peale.

■ Teie olete mõnes mõttes üks vanamoodne kunstnik, kes joonistab palju natuurist ja kellel visandiplokk peab alati käepärast olema?

Eks ma olengi reporterikallakuga kiire joonistaja. Mulle meeldib joonistada. Viimasel ajal olen ka tehnikaks valinud pehmelaki, selles tuleb joonistuse värskus kõige otsesemalt välja, joone jõud jääb alles. On tore, et jälle on hakatud joonistuste näitusi tegema — joonistusoskus on ikka kõige alus.

Hugo Mitt. «Tagaranna kalamehed» (süsi, 1986)

■ Kuidas teie selle tugeva aluse alla saite?

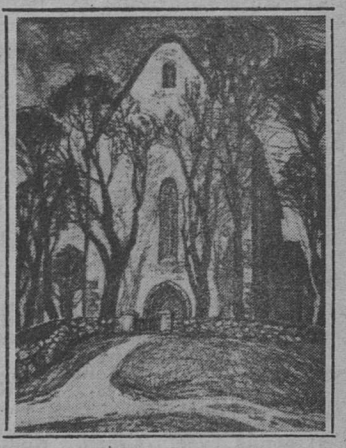
Mul on õpetajatega vedanud. Joonistamist andis Mellik, maali Greenberg, Erik Haamer õpetas anatoomiat, tõmbas tihti ise särgi seljast ja näitas oma sooniliste käevarte peal kõik lihased ette. Aga Haameri enda tööd võtsid värinad peale — kuidas need ikka tehtud olid! Nendelt meestelt on eluaeg midagi õppida. Ja õppesüsteem oli ka omamoodi stimuleeriv: mida kiiremini omandasid algõpetuse, selle tüütu kipsi joonistamise, seda kiiremini said edasi. Õpiaeg on ikka see, mis su tee eluks ajaks määrab, jätab oma kindla jälje. Võtkem meie põlvkond — Kütt, Torn, Soans — sa võid küll kõiksugu vigureid sisse visata, kõik moodsad mängud kaasa teha, aga ikka on midagi, mis sellest ajast jäänud.

■ Oma varasemas loomingus olete teinud palju nn. meeste temaatikat (sarjad «Tallinna Masinaehitustehases», «Bratsk», «Kodumaa kaitsel», «Tallinna Masinaehitustehase vana kaardiväki», «Sport»), siin aga üllatavad järsku pastellpildid lilledega. Kuidas teiesugune karm mees nii maqusa teema peale läks? (See on küll provotseerivalt küsitud, samas tehnikas on Hugo Mitt kujutanud ka Taqaranna merd, mis ka sellel päeval noore tormi lainete jõudu näitas, kui me pärast näituse avamist seal saarekülas, kus tee otsa lõppes, ära käisime).

Eks pastellidega tule ikka esmalt meelde Degas ja baleriinid, lilled ja roosapõsksed kaunitarid, aga ka Laikmaa ... Lilli hakkasin tegema alles nüüd, viimastel aastatel, lillepildi tegemine on nagu pinge maandamine, juba põllulillede vaatamine on üksi suur nauding. Kodus sätitakse ka lilled silma alla nii, et ei saa vastu panna. Ja eks siin lööb välja lihtsalt ka soov värvi järele. Looduspiltidesse saab jälle rohkem jõudu sisse panna, saab välja sellest graafikale omasest väikesest formaadist.

■ See näitus siin on eeskätt maastiku- ja olustikupiltide näitus, kus inimestele on antud üsna väike mõjuväli, mis omakorda nagu põlistab looduse võimsust ja igikestvust. Kuid on üks ja silmahakkav erand, söejoonistus «Tagaranna kalamehed». pilt väga eheda olustiku ja isevärki tüüpidega, tõene ja riukalik korraga nagu üks kalamehejutt. Seda oleks võinud niiviisi võttaqi, kui poleks oma silmaga näinud, et needsamad mehed just sellistena on olemas.

See pilt kukub näitusest küll veidi välja, aga ei raatsinud üles panemata jätta. Pean seda ise oma järgmise näituse esimeseks pääsukeseks, kus tahan kujutada rohkem saarlast ennast. Eks nendega üks häda ole, nad on tagasihoidlikud ega taha eriti poseerida, pead kõiksugu kavalusi kasutama, et neid üles joonistada. Just joonistada, tahaks joonistustega minna välja suurema formaadi peale. Suurema tege-

Hugo Mitt. «Karja kirik» (pehmelakk, 1981)

mahakkamine aga nõuab mingit olulist sisemist tõuget. Arvan, et see pilt, mis nüüd nii, pooljuhtumisi koos rõõmuga naabrimeeste suure kala üle, aitas otsa peale.

Jääme siis ootama Hugo Miti järgmist näitust Kuressaare linnuses.

Vestles TIINA KÄESEL

RESTAUREERINGUTE NÄITUS SAAREMAAL

Saaremaa Koduloomuuseumis oli septembris Fr. R. Kreutzwaldi nim. Eesti NSV Riikliku Raamatukogu restauraatorite tööde näitus «Nahk ja paber». Oma töid eksponeerisid paberiennistaja Vilja Aak ning köiteennistajad Reet Brido, Reeda Marks ja Tiiu Pukk. Väljapanek võinuks kanda pealkirja «Ime sünd» — nii kontrastselt erinev oli eksponeeritud kultuurimälestiste seisund enne ja pärast restaureerimist. Näeme, kuidas aja, hooletu ümberkäimise, niiskuse ja temperatuuri kõikumise ning muude tegurite mõjul hävimise äärele jõudnud dokumendid, kunstiteosed, raamatud ja köited saavad teaduslikult põhjendatud restaureerimistöö tulemusena algse või sellelähedase välimuse ja tugevuse.

Ajaloo- ja kultuurimälestiste kaitsest kõneldes mõeldakse ikka esijoones mitmesugustele kinnismuististele ja kunstiteostele. Vahel lausa unustatakse, et samaväärsed ja tegelikult kõige arvukamad mälestised on dokumendid. Näitusel oli see mälestiste liik esindatud enamasti Saaremaa muuseumile kuuluvate, kahe sajandi vanuste rariteetidega, mis veel mõni aasta tagasi olid hävimas: paber oli niiskuse ja hallituse toimel muutunud äärmiselt hapraks ja pudedaks. Palju hoolt ja vaeva nõudnud ennistustöö tulemusena on Saaremaa ajaloole väga väärtuslikud dokumendid taas kasutamiskõlblikud. Nende seas on Saaremaa esimese, käsikirjalise ajalehe «Arensburgische Wochen — oder Intelligenz-Blätter» 1785.—1788. a. numbreid, milles avaldati ametlikke teateid ja kuulutusi. Näitusel eksponeeriti ajalehe esimene number pealkirjaga «Bekanntmachung» (14. märts 1785).

Eriti huvitav dokument on eestikeelne «Kuulutamine» 9. mihklikuu päevast 1796. See annab ülevaate tolleaegsest talurahva omavalitsusest Saaremaal. Korralduse järgi tuleb kõigepealt valida külakupjad, siis valivad need endi seast vakukupjad, viimaste hulgast omakorda valitakse «maakohtumehed». Antakse ka täpne valimise kord. Näiteks külakupjaks ei tohi valida neid, kes on kohtu poolt nuheldud, riiukiskujad ja pillajad. Vakukupjaid, kes on «Jooma Mehhed,» kutsutakse ise sellest teatama ja paluma, et nad ametist lahti lastakse. Kui nad seda teevad, ei tehta nende halbu kombeid teatavaks; kui mitte, siis lastakse nad jooma pärast lahti ja nende nimed tehakse suureks häbiks kogu Saaremaal teatavaks. Seega pakub eksponeeritu muu huvi kõrval ka otsest ajalooteavet.

Näitusel väljapandud graafikast olid eriti tähelepanuväärsed E. H. Schlichtingi 1854. a. ilmunud rannarootslaste rahvarõivaste albumi värvilised litograafiad. Siin on restaureerimisega taastatud paberi vastupidavus ja välja toodud rõivaste algupärased kirkad värvid. Suurt huvi pakub ka 1859. aastast pärinev esimene eestikeelne atlas «Maa Kaardi-Ramat».

Köiteid oli näitusel üle poolesaja, vanimad XVI sajandist. Plautuse komöödiate templeja joonornamendiga illustreeritud valgenahkköitel on köitmise daatum 1570 ja superekslibris. Suurt ja oskuslikku tööd on nõudnud XVII sajandi kõveraks tõmbunud ja määrdunud pärgamentköidete taastamine, mis nüüd näevad taas välja nagu köitmise ajal. Huvitavad on ka mitmed uuemad köited, nagu kuulsa «Kniga Marsova» 2. trükk 1766. aastast. Sellel on taastatud köite algne marmoreeritud nahk ja rohked plaanid, sealhulgas Tartu, Pärnu, Narva ja Kuressaare plaanid.

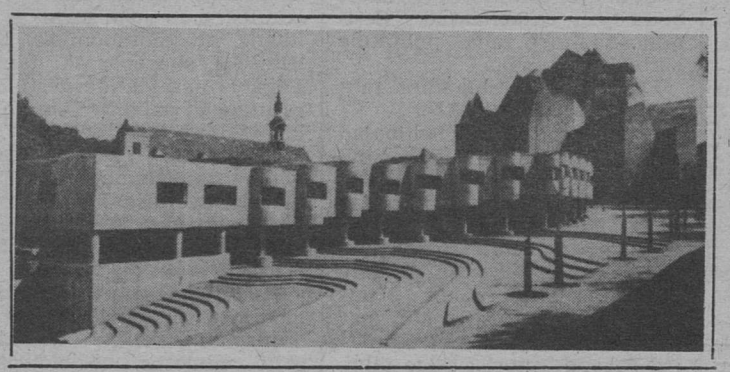
Kõik eksponeeritavad köited on ennistatud sügava pieteeditundega, neile on püütud anda võimalikult esialgne välimus. Sama võib öelda tosinkonna uue köite ja raamatuvutlarite kohta, mille materjalivalikus ja teostuses on õnnestunult tabatud ajastule ja raamatu sisule iseloomulikku.

Originaalidele lisatud fotodokumentatsioon (fotograaf Teet Malsroos) tutvustab näituseeksponaatide restaureerimiseelset seisundit ja ennistamise käiku. Tänu sellele võis külastaja aimata, kuivõrd keerukas ja aeganõudev, tänuväärne ja vajalik on restauraatorite töö. Aasta-aastalt on restaureerimistegevus muutunud üha olulisemaks teguriks kultuuri arengus. Kõnesolev näitus tõestab taas, et Kreutzwaldi-nim. raamatukogu restaureerimisosakonna väikesel, kuid väga võimekal ja entusiastlikul kollektiivil on selle arengu kindlustamisel oluline osa.

OLAVI PESTI

PRITZKERI AUHIND GOTTFRIED BÖHMILE

Kaheksanda arhitektina pälvis Pritzkeri auhinna (1986) Gottfried Böhm Saksamaa Liitvabariigist. Ta on sündinud 1920. a. Offenbachis Maini ääres ja õppinud Münchenis tehnikaülikoolis arhitektuuri ning kunstiakadeemias skulptuuri. 1952 asus ta tööle oma isa Dominikus Böhmi büroosse, mille võttis üle viimase surma järel 1955. a. D. Böhm oli sajandi esimesel poolel üks juhtivaid kirikuarhitektuuri uuendajaid ekspressionismi suunas ja on mõjutanud ka A. Kotli 1930. aastate sakraalhooneid. Üllatavana kaasaegse tipparhitekti kohta on ka G. Böhmi loomingus erilisel kohal sakraalehitised. Tema kirikut Neviges'is (1963—1968), mis meenutab betoonist kaljumäge omaaegsete ekspressionistlike unistuste laadis, on peetud üheks 1960. aastate arhitektuuri parimaks teoseks. Kuulus on tema Bensbergi raekoda (1962—1967), mis omapäraselt kasutab ära vanad kindlusevaremed. Viimastel aastatel on G. Böhmi looming muutunud skulpturaalsest pehmusest ratsionaalsemaks, tihti on rakendatud metallsõrestikke. 1984. aastal valminud ehitusfirma büroohoone Züblinis Stuttgardi lähedal on arhetüübina loetav keskaegne kastell. Mõneti sarnanevad G. Böhmi uuemate otsingutega R. Karbi tööd, kus samuti esinevad vihjed arhitektuuriajaloo monumentidele, kuid kardinaalselt erinev on ehituslik alus. G. Böhm ei taha, et tema loomingut seostataks mingi konkreetse vooluga, eriti põlgab ta liigset eeskujuvõttu ajaloolistest stiilidest. Prantsuse arhitektuurikriitika peab sümpaatseks, et Pritzkeri fond on märganud eurooplast, kelle ajalootaju on märksa subtiilsem mitmetest varem pärjatud ameeriklastest. Siiski on G. Böhmi looming seni olnud hästi tuntud vaid saksakeelses kultuuriruumis.

Gottfried Böhm. Kirik Neviges'is (1963—1968)

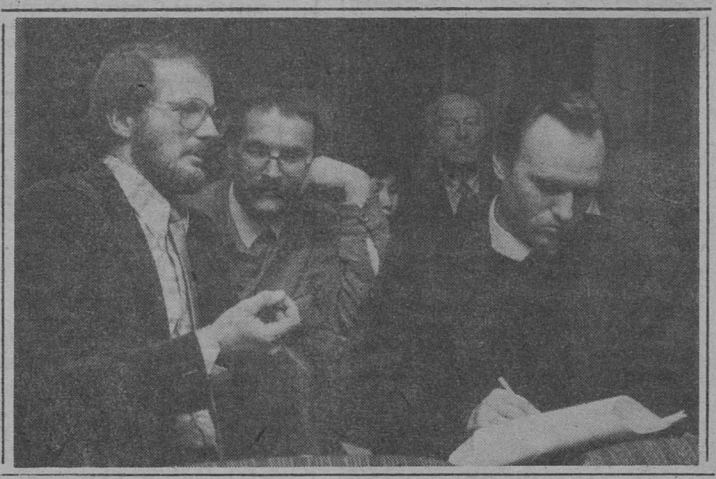
MART KALM

RAHVAMUUSIKA KONVERENTS või FESTIVAL?

6.—9. oktoobril toimus Tallinnas järjekordne soome-ugri rahvamuusika konverents «Muusika soomeugrilaste ja naaberrahvaste pulmakommetes», korraldajaks Keele ja Kirjanduse Instituudi rahvamuusika sektor ja Heliloojate Liidu rahvamuusika komisjon (mõlema eesotsas Ingrid Rüütel). Need konverentsid (1976. a. «Soomeugrilaste rahvamuusika ja selle sidemed naaberkultuuridega»; 1979. a. «Soome-ugri rahvamuusika arhailised kihistused ja nende osa nüüdiskultuuris»; 1982. a. «Soome-ugri rahvamuusika sünkretismi probleemid») on põhiliselt küll teadusüritused, kuid nende programmi kuulunud autentse rahvamuusika ning folklooriansamblite kontserdid on kokku toonud peale kogujate-uurijate ka lauljaid, pillimehi ja rahvamuusikahuvilisi mitmetest ringkondadest. Kui konverentsil esinejaid nelja-viiekümne ringis, siis kokku võetakse vastu sadakond ja enamgi külalist. Rööbiti ettekannete kuulamisega käivad lindistused ja filmimised. Üritus kõlapind on võrratult laiem, kui see teaduskonverentsil olla saaks.

Tegelikult algas konverents juba 5. oktoobril Tartus rahvamuusika kontserdiga TRÜ aulas, kuhu aga kihnlased halva ilma tõttu ei jõudnud. Tallinnas toimusid kontserdid 6. ja 7. okt. Kunstiinstituudi saalis, mis rahvast üsna puupüsti täis sai. 8. okt. toimus veel Lagedi Kultuurikeskuses kontsert, mille kavas olid E. Mägi rahvaviisiainelised teosed ja V. Tormise ««Kalevala» XVII runo». 6.—8. okt. kuulati päeval ettekandeid, 9. okt. sõitsid külalised ekskursioonile Lahemaale.

Seekordseteks «päris» esinejaiks olid saamid, ersamordva naised ja kihnlased. Peale nende veel karjala üliõpilaste ansambel Petroskoist ning meie «Leegajus» ja «Sõsarõ». Kümmekond saami Koola poolsaarelt saami keskusest Luvjavrist laulsid, tantsisid ja näitasid üksikuid pulmakombeid. Neid tutvustas Jaan Sarv, kes mitmel suvel saamide juures ekspeditsioonidel käinud. Esinemist kommenteeris saami endine õpetaja Aleksandra Antonova, kes J. Sarve konverentsiettekande raames veel pikemalt saamide pulmakommetest rääkis. Ersamordva naised olid pärit Tatari ANSV Mordva Afonkino külast ning neid tutvustas omakülamees Viktor Danilov Tartust. Laulude kõrval näidati ka mõrsja itkemist kammimise ja patsi punumise juures (nagu ettekannetes kuulsime, kuulub rituaalne kammimine ning mõrsja või naise soengu tegemine mitmete rahvaste pulmakombestikku). Kihnlastest on sel aastal palju räägitud, Tallinnas näeb neid siiski nii harva, et sellest saab iga kord sündmus. Kihnu pulma «konspekti» kommenteeris Ingrid Rüütel. Kihnlaste esinemine algas pulmadele eelnevate näputööõhtute kujutamisega — küla tüdrukud on pruudil abiks veimi valmistamas, hiljem ühinevad nendega poisid, mängitakse, lauldakse, tantsitakse. Edasi tulevad pulmad ise, vanade kommetega ning regivärsiliste pulmalauludega, lõpuks aga ka muude laulude ja tantsimisega lõõtspilli saatel. Peale laulude-tantsude nägime vöökudumist, paela põimimist, rääkimata tavalisest sukkade-kinnaste kudumisest.

Pilk saali — Igor Tõnurist, V. Muktupāvels (Riia), V. Jakovlev (Kaasan).

Karjala üliõpilasansambli (juhat. G. Turovski) tuumik olevat soome keele üliõpilased, lisaks teisi, ka konservatooriumist. Nemad näitasid mitmeid karjala vanade rahvapillide rekonstruktsioone, palju mängiti viiekeelelist kannelt, ka ansamblis uuema kandlega ja saateks laulule. Lauldi kalevalalaule, tantsiti karjala rahvatantse nii laulude kui lõõtsa saatel. Kui mõne seade, eriti kandleansamblite puhul ka oleks tahtnud häält tõsta, siis — tegijail juhtub, ja paljud neist tegijaist olid soome keele ja folkllooriga alles üliõpilaspõlves lähemalt kokku puutunud. Väga sümpaatne oli selle ansambli hoiak — ehk liialtki harras vanade Väinämöise lugude laulmisel ja loomulikult lustlik tantsulauludes.

Sellised kontserdid annavad elamuse, milles oma osa ka publiku toetaval ja kokkuhoidval, me-ajame-ühte-asja tundel. Võib ju rääkida miljöö tähtsusest ja muust, siiski on paratamatu, et enamik meist ei saa sõita mitte ainult Lapimaale ega ka mitte päris Kihnu pulma. Koos läbi teha, kas või siin kõledas ja televisiooni jaoks ülevalgustatud ruumis, on rohkem kui filmi vaadata või linti kuulata.

Nüüd aga konverentsist endast, ettekannetest. Varasematel konverentsidel olid trükitud teeside kogumikud (mööda korral juba üsna mahukas). Seekord trükiti ettekannete kogumik: «Музыка в свадебном обряде финно-угров и соседних народов», отв. ред. И. Рюйтель, Таллин: «Ээсти Раамат», 1986; 361 c. Arvestusega, et kogumik jõutakse varakult valmis ja osavõtjatele tutvumiseks saata, oli kavva võetud palju ning iga esineja sai 15 minutit aega kommentaarideks, täiendusteks, muusikalisteks näideteks. Tegelikult sai kogumik valmis otse konverentsi alguseks, kuid olukorras, kus enamik folkloorikonverentside materjale jääb üldse avaldamata, ja mis ilmub, ilmub tavaliselt mitmete aastate pärast, on seegi märkimisväärne saavutus. Trükitud ettekanded rahvamuusika konverentsil on väga suur asi, sest paljud ettekanded on kuulamisel raskesti jälgitavad — võõraste stiilide analüütilised kirjeldused skeemide, laadikirjelduste jms. detailidega, mida igaüks natuke omamoodi nimetab või hoopis numbrite ja tähtedega ära märgib, võõraste koha-, tavandi-, laulu-, tantsu-, pilli- jt. nimede rodud. Raamat pihus, tahtvat läbirääkimistel sõna sekka öelda. Mis siis, et sageli niisama lobisetakse, kombeks on konverentsidel inimestele see võimalus anda. Need konverentsid on saanud põhilisteks Nõukogude Liidus elavate soome-ugri rahvaste muusikauurijate kokkutulekuteks (üldistel fennougristikaüritustel on muusika kõrvaline teema ning osavõtjate hulk piiratum). Poleks midagi katki, kui sõidetaks kokku ka teisi kuulama, diskussioonides osalema. Võiks ka ettekande trükkida, kuid mitte esineda, kui tekstile midagi olulist lisada pole (näit. A. Visseli ettekanne Võrumaa viisidest oli tüüpiline lugemise tekst, milles tüübinumbrid ja intervalle tähistavad numbrid ja kogu iseendast vajalik inventariseering kuulamisel lootusetult segi läheb). Tean, et seda suhtumist muuta on raske — paljud tunnevad end puudutatuna, kui neil ettekannet teha ei lasta, paljudes asutustes ei anta komandeeringut neile, kel ettekannet pole, ine. Samas näib, et esinejate hulga poolest see üritus enam laieneda ei tohiks, osa võtta aga peaksid siiski saama kõik, kelle töö soome-ugri muusika uurijatega suhtlemist nõuab.

Kokku oli mulje sellelt konverentsilt siiski tugevam kui eelmistelt. Miks, olid ju enamik esinejaid samad? Mulle tundub, et pulmad jututeemana andsid paljudele konkreetsed piirid ja ettekande selgroo kätte. Pulmakommetes on palju sarnast, seda mitte ainult soome-ugri rahvastel. Rohkete ülesastujate seas jäid teravamalt meelde ettekanded, milles mõnda kombetalitust mitmekülgselt vaadeldi — tegevus, uskumuslik taust, laulud, viisid. Näiteks V. Vladõkini—R. Tšurakova «Tavand «Jõr-põdsöton» udmurtide surnute mälestamise rituaalis» (looma pea ja jalgade ohverdamine surnu mälestuseks, mille puhul sooritatakse mitmeid pulmakombeid ja lauldakse ka vastavaid laule), N. Bojarkini «Pillid ja pillimuusika mordva pulmas» (tema esinemisaeg kulus küll eelmise ettekandja V. Jakovlevi ilmselt pealiskaudse ettekande «Muusika Kesk-Volga rahvaste pulmakombestikus» kritiseerimiseks, kuid seegi jutt oli hädavajalik ära kuulata), huvitav oli Ü. Tedre arutlus «Itku relikte eesti pulmakombestikus». Need oleksid põgusad kuulamismuljed. Kõigil asjahuvilistel on aga võimalik ettekannetega tutvuda nimetatud kogumiku põhjal.

Lisaks kuulati esimesel päeval kaks ettekannet — R. Služinskas «Anhemitoonika leedu pulmalauludes» (kirjeldati pooltoonideta meloodiamotiive — või intonatsioone — ühehäälsetes pulmaviisides; enamiku nende laulude täielik helirida on diatooniline, anhemitoonilisi lõike võib leida ainult meloodilistes liikumistes; ettekannet illustreeris rohke statistika) ja J. Vassiljeva «Oudova pulma muusikaline dramaturgia» (Gdovi oblasti venelaste pulmas leidub palju üldisi loode-vene peokombeid, lauludes leidub sarnaseid rütmivormeleid ja faktuure Peipsi Eesti-poolsel kaldal elavate venelaste lauludega). Teisel päeval tuli lisaks I. Bogdanovi esinemine (levinud on arvamus, et obiugrilastel pole pulmalaule, see teema on uurimata, igatahes on hantidel, mansidel, sõlkuppidel, neenetsitel ja nganassaanidel kõigil laule pulmadest, armastusest jm., kui need ka päris pulmakommete juurde kuuluvad laulud pole) ja A. Ossipovi (Tšeboksarõ) esitatud ülevaade tšuvaši pulmadest ja pulmaviisidest. Kolmandal päeval oli lisaesinejaid rohkem. N. Sainahhova tutvustas hantide-manside laule ja lugusid, milles juttu kosimisest, pulmadest; U. Kolk rääkis refrääni arengust eesti pulmalauludes (tegelikult küll üldse Lõuna-Eesti lauludes); V. Lapini teemaks olid vepsa ja Põhja-Vene suhted; õhtul viimasena esinenud I. Mussina jutustas udmurdi tantsudest pulmas.

Lõpuks kasutaksin võimalust, et sulg on pihus, ühe väikese isikliku rõõmu kuulutamiseks. Aastaid tagasi tegin foneetikute eeskujul katse kõneintonatsiooni uurimiseks regilaulus ning leidsin, et värsi pearõhulistel silpidel on tendents sisaldada kumeramaid intonatsioonikontuure. Seda tööd folkloristid eriti ei tunnustanud, sest meie tollane tehnika ei võimaldanud mul kasutada autentseid regilaululindistusi. Nüüd laskis I. Rüütel («Muusikalise rõhu komponendid regilaulus (vadja ja eesti pulmaviiside akustiliste analüüside põhjal)») mõõta ehtsaid rahvalaule ja leidis, et need kontuurid on tõesti kumerad, ka vadja laulus. M.O.T.T.

Lõpuks tahaksin tänada korraldajaid, eelkõige Ingrid Rüütlit, ja soovida, et neil ikka jõudu jätkuks hoida konverents regulaarsena. Seda oleksid kindlasti korranud kõik sõnavõtjad läbirääkimistel, mitmed ütlesid seda kindlasti viimasel päeval Lahemaal. Need kokkutulekud on olulised paljudele üksikult töötavaile soome-ugri muusikauurijaile suurtes ja väikestes linnades — siin kohtutakse, aga siin trükitakse ka nende töid väljaannetes, mis levivad just muusikafolkloristide seas. Konverentside kaudu täienevad meie raamatukogud ja Kirjandusmuuseumi soome-ugri folkloori kogud. Ja — *last, not least* — ei ole teist täiesti folkloristide kontrolli all seisvat rahvamuusika festivali. Süüdistatagu neid konservatiivsuses ja sajas muus patus, aga selliseid kontserte on ka väga vaja.

URVE LIPPUS

AUTORIÕHTUD ALGAMAS

Septembri keskel, kui «Estonia» kontserdisaal oli alles lühtritest lageda laega, pärisin uudiseid algava hooaja kohta kolmelt mehelt.

Filharmoonia muusikaosakonna juhataja Riho ALTROV:

«Arvestades möödunud hooaja edukaid kontserte eesti muusikast, eriti noorte autorite (V. Kell, E.-S. Tüür, U. Sisask, M. Kõlar) teoste head publikupoolset vastuvõttu, on Filharmoonial kavas edaspidi regulaarsemalt näidata eesti heliloojate loomingut, algaval hooajal autoriõhtutena. Autorikontsert peaks põnev olema publikulegi: ühe loomingumaailmaga tutvumine õhtu jooksul aitab saada paremat ülevaadet konkreetse helilooja stiilist, helikeelest, loomingulisest käekirjast, mõttemaailmast. Vaheldusrikkaks teevad autoriõhtu erinevad interpreedid.

Käesoleva hooaja alguseks on kokkulepe mitme helilooja ga. Mati Kuulbergi autorikontsert toimub 25. oktoobril, 22. novembril ootame Ester Mägi muusika austajaid. Neile järgnevad kontserdid Kuldar Sõngi, Eino Tambergi, Raimo Kangro ja Lepo Sumera teostest. Rohkem sel hooajal ilmselt ei jõua, aga edaspidi tahaksime jätkata. Paljud huvitavad teosed kõlavad harva, laialipuistatuna mööda interpreetide soolo(duo)õhtuid või festivalikontserte. Seetõttu on reakuulajal pildi loomine ühest heliloojast raskendatud. Eesti muusika tuleb teha publikule kättesaadavamaks.»

Filharmoonia kunstiline juht Boris PARSADANJAN:

«Seni pole meie heliloojad autoriõhtute vastu erilist huvi ilmutanud. Mõningaid kammerõhtuid on tehtud ja neidki juubelikontsertidena. Kunstilise juhina tervitan autorikontsertide sarja — see on meeldiv ja rõõmus eksperiment. Kuulajate huvi ürituse vastu pakub ka meile põnevust. Kuulajad saavad autorist selge pildi, sest iga helilooja valib autorikontserdile oma loomingust parima. Sarja tulevik sõltub publikumenust. Teistes muusikakeskustes antakse autoriõhtute au ja õigus vastavalt teenetele, aunimetustele. Autorikontsert on soliidne ja huvipakkuv; looming peab ise ennast soovitama. Meie Filharmoonia ei karda usaldada ka nooremaid heliloojaid. Mati Kuulberg on väga andekas helilooja, hea sümfoonilise mõtlemisega, suurepärase fantaasiaga ja paljude ideedega, operatiivne ja asjalik. Tema alustab.»

Laupäeval, 25. oktoobril kõlab vastsekuuelises «Estonia» kontserdisaalis M. Kuulbergi muusika. Mis tuleb ettekandele? **Helilooja Mati KUULBERG:**

«Läbilõige minu kammerloomingust, koosseisud soolost kvintetini. Selline on kontserdi nimetus. Sooloteostest kõlavad «Niente» flöödile, «Attacca» trromboonile ja «Memoria de los Incas» viiulile. See on ka kontserdi alguplokk. Järgnevad duod: Sonatiin kahele flöödile; Seitse prelüüdi kahele viiulile ja Sonaat kahele klaverile. Kontserdi teise poolde mahuvad Klaveritrio, Saksofonikvartett ja vaskpillikvintetile kirjutatud «Concerto per Ottoni». «Capriccio» kahele klaverile ja 25 löökpillile nõuab ka viit esitajat. See jääb lõpulooks. Valik oleks võinud olla ka mõneti teistsugune, aga või siis kõik sõltub ainult helilooja soovidest! Pillimehed on hõivatud rahvas ja nende töögraafikud tihedad. Seda tuli arvestada, nii jääb mõni tükk järgmist korda ootama.»

Lisagem, et kavas olevast on vanim «Seitse prelüüdi», mille esimene variant sai kirja 1968. a. talvel, Konservatooriumi II kursusel A. Garšneki kompositsiooniklassis; kirjutamisaega silmas pidades on värskeim Saksofonikvartett. Esiettekandele tuleb aga hoopiski «Concerto per Ottoni», mille partituur valmis juba 11 (!) aastat tagasi. Esinejate vägi on esinduslik, ja kui välja arvata ainus daam, pianist Nata-Ly Sakkos, siis ka mehine. Edasi juba partituuri järjekorras: Samuel Saulus, Jaan Õun (flööt); Kalle Kauksi (metsasarv); Rein Sildna ja Priit Aimla (trompet); Heiki Kalaus (tromboon); Riho Mägi (tuuba); Rein Roos, Rein Tiido ja Andrus Vaht (löökpillid); Toivo Peäske ja Valdur Roots (klaver); Lemmo Erendi ja Mati Kärmas (viiul); Toomas Velmet (tšello); lisaks saksofonikvartett koosseisus Olavi Kasemaa, Villu Veski, Valdur Neumann ja Hendrik Nagla.

Mati Kuulberg on kirjutanud muusikat juba kakskümmend aastat. Autorikontserdil kõlab põhiliselt viimase kümnendi looming, esitajateks need interpreedid, kellele mõeldes teosed tehtud. Kutsub kuulama.

TIIA JÄRG

ÕPILASENA HEINO ja ANNA ELLERI juures

Meie muusikapedagoogidest on Heino Elleril aukartust äratav hulk õpilasi, kes on eesti muusikasse püsivaid jälgi jätnud, alates E. Tubinast, K. Leichterist, O. Rootsist, A. Karindist ja E. Ojast ning lõpetades L. Sumeraga. Esimeste ja viimaste vahele mahub aga veel kümneid tuntud nimesid, pool sajandit viljakat loomingulist ja pedagoogilist tegevust.

Neist, kes õppisid Heino Elleri juures tema pedagoogitegevuse esimestel kümnenditel, kahe- ja kolmekümnendail aastail, on praegu järel vaid üksikud. Kuuludes nende hulka, pean kahetsema, et tollest ajast pole mul endal ega teistelgi kirjalikke ülestähendusi. Seepärast kujutavad alljärgnevad read endast tõepoolest vaid mälestuskilde, mida seovad üsnagi haprad niidid. Õnnelikuks pean end aga seetõttu, et mulle avanes võimalus õppida Ellerite perekonnas, õpetajaks peale maestro enese ka tema esimene abikaasa Anna Eller.

Kui neile aastatele tagasi mõelda on esimeseks mälupildiks Ellerite korter, suur rohelise kaleviga kaetud kirjutuslaud, mille taga istus Heino Eller ja võttis mind põlvele. Anna Eller pani aga mulle sülle diivanipadja, mille keskel, tolle aja moe järgi, istus suur nukk. Olin siis kümneaastane. Tähtsamad jutud olid ilmselt juba räägitud Emilie Kuusega, minu klaveriõpetajaga Valga muusikakoolist. Tema andiski mulle õppida esimesed Elleri klaveripalad ja viis mind pärast nende selgekssaamist ka maestrole ette mängima.

Mõtlen praegu: missuguses vastuvõtukomisjonis võetakse muusikajanune laps põlvele ja antakse nukk sülle? Küllap praegused, eluküpsemad kümneaastased isegi eitaksid niisuguseid emotsioone kui asjasse mitte puutuvaid. Võib-olla on neil õigus, astume ju varsti XXI sajandisse. Ju olen siis vanamoeline, kandes selle esimese kohtumise soojust ja hellust endaga läbi nii paljude aastate. Emotsionaalne mälu on ratsinaalsest tugevam.

Selle esimese kohtumise järel jätkus õppimine veel kaks aastat E. Kuuse käe all, siis aga andis ta mu lõplikult üle omaenese endistele õpetajatele, Elleritele. Tagasivaates näen, et mul oli siis neli aastat aega valmistuda esimeseks muusikaliseks tuleprooviks. Mingisuguseid tähtaegu Ellerid ise ei püstitanud, nad hakkasid minuga töötama kui normaalse musikaalsusega lapsega, kellele on mõtet anda muusikaharidust. Erakordsete võimetega imelapsi nad ei otsinud ega uskunud neisse hästi. Kõik pidi paika panema ikkagi töö. Sellel tööl olid mõned iseloomulikud jooned. Kõigepealt — õpetamine toimus individuaaltundidena, klaverimängus Anna Elleri, teoreetilistes ainetes Heino Elleri juhendamisel. Õppevormiks sai paratamatult kaugõpe, kuna Ellerid pidasid vajalikuks üldhariduse jätkamist kodulinnas Valgas. Sõitsin sealt kord nädalas Tartusse tundi. Sellest pidi piisama normaalseks edasijõudmiseks. Õppeplaani alusel näen praegu oma üliõpilasi kaks korda nädas, diplomande aga koguni kolm korda. Vist on raske sel puhul diplomikava ettevalmistamist ja esitamist pidada üliõpilase iseseisvaks tööks (eriti, kui õppejõud armastab kõike üksipulgi ette teha). Kuna Tartusse tundidesse sõitmiseks tasusid piletiraha minu vanemad, siis ei võtnud Ellerid oma töö eest mingit tasu. Lugenud hiljuti «Sirbist ja Vasarast» Elmar Arro meenutust lahkhelidest Anna Elleriga Heino Elleri teoste trükihonorari pärast, arvan, et tollal oli küsimus siiski rohkem põhimõttelist kui majanduslikku laadi.

Edasi sellest, kuidas kulges tegelik õppimine Ellerite juures. Igal laupäeval pidin kohe koolist jooksma lõunasele Riia kiirrongile, mis oli kella kolme paiku Tartus. Jõudnud Ellerite koju Tähtveres, alguses Hermanni 4, hiljem 14, sain kõigepealt lõunasöögi, mille juures lihviti ka mu esialgu pisut krobelisi lauakombeid. Pärast lõunat oli tund Heino Elleriga teoreetilistes ainetes, seejärel klaveritund Anna Elleriga. Mõlemad pidasid kõige olulisemaks muusikalise kuulmisemõtlemise arendamist. Olukorras, kus Anna Eller esialgu ei rääkinud küllaldaselt eesti, mina aga ei osanud vene keelt, jäi see rohkem Heino Elleri hooleks. Peamine põhimõte oli: aidata õpilasel omandada kindel teadmiste, oskuste ja kogemuste pagas (Heino Eller ütles: baas). Sellest edasi pidi noor muusik juba iseseisvalt kujundama (või heliloojana — looma) iga uue teose. Nii lähtusid mõlemad ühtsest metoodilisest alusest: aidata noor inimene oma jalgadele, mida varem, seda parem. Nii välistasid nad liigse ja targutava paljusõnalisuse, aga ka kiirete resultaatide tagaajamise. Baasi loomiseks pidi jätkuma aega. Selle aja nad võtsid, juhtides õpilast targalt, tasakaalukalt, järjekindlalt, inimlikult soojas suhtlemises, selgelt tajutava süsteemi rajamisega õpitavasse. Mõjutati ja arendati tundeid ja mõistust samaaegselt, terviklikus tööprotsessis apelleeriti nii teadvuse kui ka alateadvuse kiirele reageerimisele otsuste vastuvõtmisel ja nende realiseerimisel.

Pärast mammut-muusikatundi, mis algas kell 15 ja lõppes kell 20, pakuti uuesti kehakinnitust ja saadeti raudteejaama. Esialgu läksin sinna üksi, kuid ükskord sattusin Tallinna poole minevasse rongi, ja Kärknas kärkis konduktor mind maha, ilma rahata, ilma piletita. Õnneks leidus hea inimene, kes laenas 20 senti piletirahaks Tartuni, seejärel aga saatis Anna Eller mind alati ise rongile.

Pika muusikatunni jäme ots oli Heino Elleri käes. Kui vaja, tehti tund aega ainult diktaati, ühe-, kahe-, kolme- ja neljahäälseid. Solfedžeerida oli mõnus, sest Eller toetas laulmist klaveril huvitavate harmooniatega. Keeruliste rütmikombinatsioonide mahalaulmisele ei pööranud ta liigset tähelepanu, küll aga eri võtmetes laulmisele, mis mul üsna kesiselt välja kukkus ja mida seetõttu ikka rohkem harjutama pandi. Omaette peatüki moodustas kadentside, sekventside ja modulatsioonide mängimine, küll figuratsiooniga ja ilma, küll kaug- ja lähisugulushelistikesse. Innuga töötasime nummerdatud bassi mängimisel, veelgi põnevamaks pidasin antud meloodiale saate mängimist. Visalt kippus minema transponeerimine, mida Eller sellepärast rohkem harjutas. Harmooniaülesandeid tuli nädalas lahendada tükki kümme. Kõike seda peeti vajalikuks pianisti kasvatamisel muusikuks. Muusikalise mõtlemise grammatika pidi olema põhjalikult omandatud, see moodustas hilisema iseseisva töö vundamendi. Iseseisva töövõime nurgakivi on ka nn. *prima vista* — noodistmäng ilma eelneva ettevalmistuseta; klaverimängijale sama vältimatu kui kirjandusinimesele lugemisoskus. Nooti vabalt lugeda on aga võimatu ilma teatud elementide üldistusoskuseta, perspektiivitundeta teksti edasise arengu suhtes. Üldistusoskuse all mõtlen peamiselt olulise eraldamist ebaolulisest. Elleri koolitatud lugemisoskus oli baasiks, mis pidi pianisti viima iseseisvalt Beethoveni 32 sonaadi juurde. Ta ei pidanud õigeks talutada õpilast kättpidi sonaadist sonaadini. Heliteose viimistlemisel nõudis ta kõigi sisuliste ja kõlaliste nüansside juures teose struktuuri liialdusteta, peaaegu askeetlikku lahtimängimist. Paralleelselt keskendumisega detailselt olulisele ei tohtinud kaduma minna terviklikkus, teose arengu põhiliini tabamine. Niisugust dialektikat pidas Eller muusikalise mõtlemise abc-ks. Teose struktuuri analüüs oli tal interpretatsiooni põhiliseks lähtealuseks. Veel siiani kõlavad kõrvus tema teoste mängimisel korduvalt kuuldud märkused: «...aga vaata, see motiiv on siit pärit, see teema on välja kasvanud — noh kuula ometi — hoopis, näe, kõrvalpartii materjalist, järelikult on nad omavahel sisulises üksmeeles...» jne.

Anna Eller ja Heljo Sepp 1938. aastal Pariisis, pärast võitu Londonis.

Kompvekipaus jalutuskäigul Laulasmaal 1960. a.

Kirjeldatava mammuttunni teine pool kuulus Anna Ellerile. Esimene aasta läks keeleraskuste tõttu mul üsna libedalt. Pearõhk asetati repertuaari läbimängimisele mitte eriti viimistletud ettekandes. Niisugune taktika oli mulle väga meeltmööda. Juba enne õpinguid armastasin kuulmise järgi mängida, seitsmeaastasena olevat ma tädi pulmas kõik valsid ja polkad maha mühistanud. Nüüd muidugi ei lastud enam mühistada, aga rändamine maailmaliteratuuris oli ikkagi väga huvitav — kord Beethoven, siis Mozart, Hummel või Czerny, siis kontrastiks Chopin, Liszt või Tšaikovski. Heino Elleri muusikat ei saanud ma Anna Elleri juures sõrmegagi puudutada. Muusikaliteratuuri tundmist on mul elus kogu aeg vaja läinud. Kui varakult juba, sellest järgmine seik. Harjutasin kodus. Uks avaneb, sisenevad üldhariduskooli matemaatikaõpetajad, vanahärrad Noapsson ja Ernits. Nad kuulnud mööda minnes, et mängitakse Beethoveni sonaati ja neid huvitavat, missuguseid sonaate on Beethovenil veel. Mängisin neile suure rõõmuga, tundes, et niimoodi õigustan oma eksistentsi muusikuna. Matemaatikaga ei olnud mu läbisaamine just kõige parem... Kord tõi inglise keele õpetaja R. Jõgi mulle Sibeliuse «Finlandia», mis tuli järgmisel koolipeol ette mängida. See kõik oli võimalik tänu Anna Elleri «vabameelsusele». Selle asemel, et higistada järjekordse esinemise nimel ühe pala kallal kuni läiluseni, suplesin ma maailma muusika meres ja tundsin, et mu eneseväljendustarvet muusikas ei piirata. Ja see tarve ei kahanenud, vaid kasvas, kuna tundsin, et sellel, mida õpin, on kindel otstarve.

Järgmisel aastal lisandus vabale musitseerimisele range, süsteemikindel töö klaverimängu tehnilise valmisoleku viimistlemiseks. Selle töö eesmärk polnud kiirusrekordid sõrmeväleduses või kõlajõu detsibellid, vaid klaverimängimiseks vajaliku liigutuste ökonoomia, paindlikkuse, reageerimiskiiruse saavutamine. Rõhutades liigutuste laitmatut koordinatsiooni ja rütmilisust, taotles Anna Eller reageerimiskiirust, mis lubaks jäägitult realiseerida ettekujutuse teosest.

Pooltteise aasta jooksul pühendas Anna Eller igast klaveritunnist eriharjutuste läbiviimisele ja nende kontrollile pool tundi. Muidugi oli tund ise paari akadeemilise tunni pikkune, kestes vastavalt vajadusele vähem või rohkem. Niisuguse töö tulemusena mängisin kolmandal aastal Verdi—Liszti Rigoletto-parafraasi, Paganini—Liszti Campanellat, neljandal Liszti Es-duur kontserti ja palju muud. Kord kinkis Anna Eller mulle heliplaadi Bach—Busoni Orelitokaata ja fuugaga (d-moll) Philadelphia sümfooniaorkestri esituses L. Stokowski juhatusel. Samas andis ta mulle ka klaverinoodi. Olin vaimustuses orkestri kõlapildist Bachi polüfoonia väljajoonistamisel. Ka Heino Eller oli veendunud, et klaverit ei pea alati kasutama traditsiooniliselt väljakujunenud viisil. Tema klaveriteoste polüfoonias leiame orkestri kõlavärvide polüfooniat. Ta suhtus veidi iroonililiselt «klaveripärasesse segadusse» klaverimuusika noodipildis ja püüdis, kus vähegi võimalik, jääda häälte loogilise juhtimise juurde. Eriti ettevaatlik oli ta pedaali suhtes, mis ei tohtinud kunagi kinni mätsida mitmehäälsust, milles tihti võib peituda teose oluline tuum.

Avalikke esinemisi oli mul harva, aastas kord või kaks. Nii muutusid nad suursündmuseks. Kui Enn Võrk palus koorikontserdil Tartu Ülikooli aulas mängida Campanellat, siis ei pidanud ta paljuks tuua selleks puhuks oma kodust Bechsteini klaverit. Anna Eller soovis nimelt, et Campanella kujund heliseks tõelise kellukesena. Kas esineda sai või mitte — valmis pidi olema nagu raudnael, kas või une pealt üles hüpates. Eller meenutas korduvalt seda, kuidas Artur Kapp ajas väikese Eugeni voodist ja pani mängima; mis pianist sa muidu oled! Eks minugi sõit 1938. aasta mais rahvusvahelisele konkursile Londonisse pidi olema proovikiviks Ellerite juures saadud üldmuusikalisele ja erialasele ettevalmistusele. Usun, et seal saadud esikoha eest olen ma tänu võlgu neile mõlemale. Vaevalt olid hilisemad kuulsused Geza Anda ja Amadeus Webersinke minust nõrgema pianistliku ettevalmistusega, kuid neil puudus Heino Elleri kool.

Kordamata eesõeldut, tahan veel kord rõhutada, et peamine Ellerite nõudmistes ja nõuannetes oli elulähedus. Interpretatsioonikunsti imefenomenist räägiti vähe või üldse mitte. Tihti meenutas Heino Eller Peterburis kuuldud Skrjabini sugestiivset mängu, lisades samas, et mõnikord oli seal olulisem osa jalgadel (pedaalid) kui sõrmedel.

Loomulikult mängisin ma palju Elleri klaverimuusikat, seda enam, et elasin hiljem kaks aastat tema perekonnas. Nii sain peaaegu kõigi tema sõjajärgsete klaveriteoste esiettekandjaks. Oma loomingu interpretatsiooni kohta tegi ta alati asjalikke märkusi. Ei mäleta, et ta kunagi oleks loobunud esialgselt kirjapandust. Mõnikord julgesin talle soovitada mõnda «klaverlikumat» võtet, millega ta heatahtlikult nõustuski, jättes need kohad noodis ikkagi sulgudesse, võimaliku variandina (Sonaat nr. 2). Viiulimängijana orienteerus ta suurepärasel klaverifaktuuris. Ja kui tema klaveriteosed ei kõla nagu Lisztil või Rahmaninol, siis tuleb nende tõlgitsemisel just sellest eripärast lähtuda.

HELJO SEPP

KONKURSI TULEMUSED

Eesti NSV Kultuuriministeeriumi korraldatud ooperilibretode ideekavandite konkursil hindas žürii paremad võistlustööd kolmanda koha väärilisteks, esimene ja teine koht jäid vastavatasemeliste tööde puudumisel välja andmata.

Kolmanda koha pälvisid Tarmo Kulmari «Malevasuvi», M. Otsa «Näärivanata» ja Paul-Eerik Rummo «Puurijad».

Anti välja ka neli ergutuspreemiat, mis läksid võistlustöödele «Väike Quasimodo» (autor Ave Alavainu), «Neim» (Raimund Juurikas), «Elu ja laul» (Arvi Lauringson), «Jaak ja Emiilia» (Peeter Novod).

Lisaks premeeritutele märkis konkursi žürii ära järgmised võistlustööd, soovitades Kultuuriministeeriumil autoriga kontakti võtta: «Lumpenite mäss» (märgusõna «Espoiu»), «Naiskunstniku elust» («Angela»), «Pimedate maa» («Unioon») ja «Süü» («Süüdimatu»).

Professor HUGO LEPNURM andis kolm kontserti Harkovis (19.—21. IX). Klassikateoste kõrval (Sweelinck, Buxtehude, Bach) tuli kohaliku trombonistide kvartetiga ettekandele ka H. Lepnurme Kontsertiino neljale trombonile ja orelile.

Ma sõuan merel ja sõuan —
üht saart mina otsin sääl.
Seda ammugi otsinud olen
laia lageda mere pääl.

(G. SUITS)

Mis see siis nüüd olgu — inimene elab saarel ja otsib saart? See on ju peaaegu sama, kui «vanameest otsib piipu ja piip on suus». Või nagu La Fontaine'i (Krõlovi) valmis, et «elevanti ma ei pannud tähele»?

Pidage-pidage! Ega see «elevant» alati elevant olegi — lihtsalt mõni suur asi, mis kahe silma vahele jääb.

Nii nagu «piipki» pole piip, vaid otse nina all olev ese, mille leidmiseks palju jõudu kulutatakse. Ja «saargi» pole AINULT lapike maad keset vett, vaid ka «üks rüpp, kuhu panna pea» (P.-E. Rummo), üks südame rahu- ja ankrupaik.

Saar on keset elurüsinat su oma kodu, su perekond. Kui elad saarel, siis on see saar saarel. Saareks võib nimetada ka oma suhtlusringi: inimeste gruppi, kellega lävid, kelle elust-olust kõike tead, kellega ühte kuulud.

On olemas kirjanduse-, kunsti-, muusika-, kino-, teatri-, spordi-, inseneri-, meditsiini-, teaduse- ja seadusesaared.

Ja veel ja veel ja veel.

Iga alev ja väikelinn on omamoodi saar: seotud heas ja halvas, õnnes ja õnnetuses, kas või selles, millal leib poodi tuleb ...

Igatsed oma saart? — Istu maha ja mõtle, kellega oled seotud eluolustikuliselt, — see on su saar, kellega oled seotud territoriaalselt, — see on su teine saar, kellega oled seotud ühiste huvide kaudu — see on su kolmas saar; kellega hingesidemega — see on su neljas saar. Ja nõnda võib neid saari sul ilmotsata palju olla Vaja ainult aega leida ja mõelda.

Kui oled oma saared valmis mõelnud, siis ole ainult mees ja — sõua (mine, sõida, lenda, helista, kirjuta)! Ühe meeleoluga ühele, teise tujuga teisele, kurbusega kolmandale, naerumeelega neljandale. Ilmotsata palju võimalusi!

Ja mõelda, kui palju on neid juba maha magatud. Lihtsalt selle pärast, et keegi pole öelnud: «See on su saar!» või: «Ma olen su saar!»

Peale nende n.-ö. mõtteliste, sotsiaal-kultuuriliste ja piirkondlike saarte on aga olemas ka päris saared. Suuremad (Saaremaa, Hiiumaa, Kihnu, Ruhnu, Vormsi jne.) on asustatud: seal elab-töötab hea hulk inimesi. Elab oma igapäevaelu — tööle-koju-poodielu, lasteaia- ja koolielu, reedese sauna, laupäevase koristamise, pühapäevase puhkamise elu. Kuulab raadiot. Vaatab TV-d. Loeb ajalehti. Käib kinos. Nagu meie kõik.

Aga kui sina, kellel sul on kümmekond suhtlussaart, ringkonda-piirkonda, kultuuriliskunstilis-muuskalis-teatraalset seltsi-saart, teaduslik-tehnilist vestlussaart jne., kui sina väsid inimestest ja suhtlemisest, siis rändad sa natukesekski ajaks ... päris saarele. Kui sul on see võimalus.

Sinu jaoks on iga saar eksootika. On puhkamise, on lõõgastumise paik. Sa lähed saarele ja tead, et oled saarel: vesi on vahel, piirivalvepunkt samuti; argielu oma pikkade haarmetega vähemalt mõnda aega sinuni ei ulatu.

Kuhu aga läheb lõõgastuma saareinimene, kui tahab puhata just nimelt pidevast suhtlemisest?

Siin tulevad inimesele appi LAIUD. Ja meie jõuame oma jutu põhiteema juurde.

Tead sa ka, misasi on laid? — Laid on väike meresaar, millel on oma taimestik, loomastik, linnustik, millel kasvab puid ja põõsaid ja millele võib paari tunniga ringi peale teha, kohtamata ainsatki inimest.

Suurematele laidudele on ka paar maja peale jäänud (või ehitatud) ning seal leidub magedat vett. Suuremad laiud on 2—3 kilomeetrit pikad ja ligi kilomeeter laiad.

Peale laidude on olemas veel rahud ja kared: need on tibatillukesed maalapid, millest silm ulatub üle vaatama.

Ja kõigile neile on antud nimed, kuigi neid on arhipelaagis üle 400. Laiud, rahud ja kared on avastatud neil ammustel aegadel, kui viitsiti nimesid panna ega olnud veel selle mõtte peale tuldud, et asju, mida palju on, võib ka lihtsalt nummerdada. Nii on meil olemas Saarnaki ja Hanikatsi, Heinlaid ja Vohilaid, Kõrglaid ja Sitakare, Meelerahu, Hingerahu ja Surnunukk. Suur- ja Väike-Pihlakare, Auklaid ja Ahelaid, Oorahu ja Viiterahuliivanukikivi.

Ja ühe laiu saunaköögis istub praegu tõmbevalguses ilmast ja inimestest tüdinud mina ning vaatab merele sellest aknast, mis laua juures. Meri paistab ka sellest aknast, mis ukse juures, ainult teispool laidu. Ja tõmbevalgus asendab siin tõmbetuult.

Raadiot ei ole. Televiisorit ei ole. Küll on aga sellelgi 136,9 hektari suurusel maalapil tohutu nimedekõllus: on Pärna rânk ja Saarnamägi, Otsanukiots ja Viimserahunukk, Peetriots ja Saksamaamägi, Sütluguots ja Tammetagune; tare taga tuulikust otse jääb Ristimägi. Kokku oma 50 kohanime!

«Valgesse uttu kaovad suured linnad,» ümisen, kui panen petrooleumilampi põlema. Varsti tuleb teha pliidi alla tuli, et keeta õhtuks teed.

Tuul räägib katuseroogudega, ütleb midagi naljakat aknaklaasidele, nii et need plirinal itsitavad, ja läheb siis edasi kaevukooku kallistama.

Kusagil siin lähedal hulgub mu pere. Ära nad eksida ei saa, ära minna samuti mitte: paati ei ole. Kõik, mis on, on siin.

Ja kõige selle kõige üle valitseb meri. Ta on kõigis häältes, lõhnades ja isegi maitses. Ta on dirigent ja põhiinstrument. Kui juhtub, et sa teda ei näe, kuuled teda ometi. Ta on loonud selle laiu; ta on laiu jumal, sest ta võib sellesama laiu ka hävitada.

Aga sellest me ei mõtle. Me oleme ise. Ja endaga. Ja oma perega. Ja maaga. Ja merega.

Olen palju mõelnud sellest, milleks inimesel üht või teist asja vaja on. Eriti nendest asjadest, ilma milleta saab elu ära elada, teadmatagi nende olemasolust.

Ja mina, kes ma ise luuletan, olen end tabanud omaenese töö eitamiselt. Ilma leivata, võita, piimata, lihata ei saa elada. Ilma veeta hoopiski mitte. Tean mitut inimest, kes ütlevad, et luule pole nende jaoks, et nad ei saa sellest aru. Nad kuulavad muusikat, käivad kinos, loevad romaane ja ma ei ütleks, et nad on selle pärast vaesemad või õnnetumad, et nad luuleraamatud vahele jätavad. Mõned ei käi näitustel. Mõned kontsertidel. Mis sellest? Seevastu teevad nad su raadio või jalgratta nii korda, et need on paremad kui uuelt.

Ühed lähevad metsa, et kuulata linnulaulu, nautida metsa majesteetlikkust, vaadelda alusmetsa mitmekesisust, ekselda salapärastel loomaradadel. Teised lähevad metsa, et korjata pähkleid, ravimtaimi, marju, seeni, et valmistada talvevaru perele.

Mille poolest on esimesed teistest paremad? Või teised esimestest?

Oli ju aeg, kus inimesed ei teadnudki, et on olemas kunstid. Nad tegid oma igapäevatööd ja, kui aega üle jäi, tikkisid, kudusid, nikerdasid ega teadnudki, et tuleb aeg, mil nende töid hakatakse pidama kunstiks, et tekivad terved rahvakunstimeistrite koolkonnad.

Et meil, eestlastel, on saared, on teada tõsiasi. Paljud on saartel käinud, paljudel on veel unistuseks seal ära käia.

AVE ALAVAINU

IGATSUS OMA SAARE JÄRELE

Hiiumaa ümber on laiud. Varsti juba viisteist aastat ka laidude kaitseala, kus hiidlanegi tahaks ära käia. Kaitse all on kaheksa laidu, viis karet, üksteist rahu ja Viiterahuliivanukikivi.

Omal ajal on kõik suuremad laiud olnud asustatud, viimased põliselanikud läksid Hiiumaale kümmekond aastat tagasi. Aga tänapäevani on hiidlasel respekt laiu kui teise inimese kodu suhtes. Sinna ei sobi nagu kutsumata minna. Aga kutsujat pole ...

Olen siin laiu saunaköögis. Ega ole ka. Hea on olla. Aga pole ka.

Ei ole mina seda taret tahunud ega saunaköögi katust harjanud, olen ikka nagu pisut kutsumata külaline siin põliselanike laste ja lastelaste ja lastelastelaste seas. Nemad omakorda tunnevad end ebamugavalt, sest olgugi esivanemate kodu, on see nüüd KAITSEALA. Nopivad sissetungijate ees pisut piinlikkust tundes oma ploomipuudelt oma ploome, oma õunapuilt oma õunu ja sõidavad vaikides ja rutuga oma Hiiumaale rajatud koju moosi keetma.

Mida nad mõtlevad, meie ei tea. Mida nad tunnevad, pole antud meile tunda — meile, läbirändajaile, laiukülalistele, kontvõõraile ...

Vaatan end kõrvalt ja häbenen, et julgesin laiu peretütrele kohvi pakkuda — nagu oleksin mina siin perenaine. Oh, annaks, et tema seda nõnda ei näeks!

Ja äkki, mingis vaimu-tõmbevalguses ma näen, et laiu peretütrel on minuga samasugune suhe kui minul oma luuletuse lugejaga: mul on natuke piinlik ja natuke rohkem hea, kui mu luuletus talle meeldib, kui ta sellest o s a s a a b.

Ja kohe ta ütlebki, et vaatas mu saadet TV-s ja et see talle meeldis. Mu jumal, kui tore!

Nüüd ma tean, et talle meeldib, et ta laid mulle meeldib.

Me oleme sedapuhku need kaalud õigeks saanud.

Nüüd potsib ta paat juba Hiiumaa poole, mina aga mõtlen ikka veel edasi maast ja merest, maast ja ilmast, saarest ja inimesest. Elan saarel juba kümme aastat ega olegi veel tüdinud. «Noh, suvel veel, aga sügisel ja talvel — kas pole igav ja tüütu?» küsitakse minult sageli.

«Aga linnas, kus on päev päeva kõrval sama tamp, hoolimata aastaajast?» küsin vastu.

Ega olegi vist arusaadav ja selle pärast ma pole tükkinud ka seletama, et kõige armsam osa aastast on mulle just see aeg, kui praam ei käi, lennuk ei lenda, ajalehti ei tooda, raadio ragiseb ja teleka pilt hüppab. Seda on väga raske mõista, aga AINULT siis ma tunnen tõeliselt, et elan saarel.

Selleks, et saaretunnetus taastekiks, ongi vaja laidu, rahu või karet. Maalappi keset vett. Puutumatut loodust keset määratut merd. Ja taevast selle kohal: olgu päiksega või äiksega, selget või raskelt halli. Et tunda: ma sõltun. Sõltun sellest taevast, sellest merest, sellest tuulest, sellest vihmast, sellest päikesest. Paat tuleb kolme päeva pärast. Kui tuleb ... kui ei tule hoopis torm.

Imelik. Laiud läksid inimestest tühjaks just siis, kui tulid mootorpaadid, mootorsaanid, kui kõiki asju hakkas poest valmis kujul kätte saama ja traktorigi toomine laiule polnud mingi küsimus. Transistorraadio on igamehel. Ilma juhtmeta televiisorgi pole haruldane. Miks keegi ei ela laidudel? Miks mina ei ela laiul, seda ma tean. Aga KEEGI võiks ju?!

Ei saa aru.

Ja nüüd ... Nüüd jõuame selle pika heietuse algusse tagasi.

Milleks on inimesel vaja oma saart? Milleks on inimesel vaja laidu?

Küsisin need küsimused oma mehelt, lisades, et laiud on niisamasugused kui luule, kunst, muusika — ilma nendeta saab läbi. Ta mõtles tükk aega. Ja vastas siis: «Kuni inimene ei tea, et nad olemas on, pole häda midagi. Aga sellest hetkest, kui tead, jah, sealt need jamad algavadki ...»

Selgemat ja segasemat põhjendust pole võimalik välja mõelda.

Kirjutan kahe käega alla.

VARIETEE — KURJA JUUR?

Joomarlusel ei ole kohta meie elus. See on enamiku arvamus. See on minu kui arsti veendumus. Omalt poolt olen teinud kõik, mis minu võimuses, selgitamaks loengutel ja avalikel esinemistel joomise kui sotsiaalse pahe olemust, alkoholi toimet tervise laostaja ning isiksuse ruineerijana. Hääletan kahel käel nende meetmete poolt, mis alkoholi kättesaadavust piiravad.

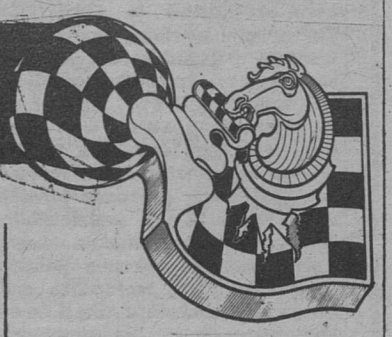
Aga ühega ei saa nõustuda. Milles olid süüdi meeleolukad varieteed, et nende lahtiolekuaega nüüd kesköönni lühendati? Muidugi kõlab selline küsimus dissonantsina üleüldise alkoholivastase kampaania taustal.

Varietee pole tavaline joomakoht, ammugi mitte paik, kus joodikud koos käivad. Varieteel on oma osa meie vabas ajas. Ei saa eitada ka varietee teatud kasvatuslikku mõju — ja see ei piirdu üksnes programmiga. Varieteesse minekuks valmistutakse ette, valitakse sobiv riietus, varietee eeldab vastavat käitumist, kasvatab ka see eriline meeleolu, mis saalis valitseb. Halvale teele võib ahvatleda baar või kohvik — varietees on pidulikum õhkkond. Siia ei põigata sisse möödaminnes, et pingelise tööpäeva lõppedes alkoholist petlikku lõõgastust otsida. Siia ei tulda viinahimu rahuldama — selleks on muid, odavamaid ja kättesaadavamaid võimalusi. Varieteesse tullakse kultuurselt aega veetma. See on võimalus end välja rebida argielust, panna proovile oma seltskondliku käitumise oskus, passida endale igapäevasest erinevat rolli. Varieteeprogramm on vaatemäng, kus ka publikul oma osa täita. Ning varieteesse ei tule mitte juhusliku joomakoha otsijad, vaid inimesed, kes selle käigu ette planeerinud ning pääsmedki varem muretsenud. Varietee pole kõrts — see on vist igaühele selge. Teatud mõttes võib isegi varieteekultuurist rääkida. Tallinna varieteedest kui nähtusest meie kultuurielus on ka «Sirbis ja Vasaras» korduvalt juttu olnud. Vaimustuses on olnud meie varieteedest Tallinna külalised.

Siiamaani oli varietee ka paigaks, kus sai tavalisest veidi pikema ja ka selle poolest pidulikuma õhtu veeta. Kui varietee oli kella kolmeni lahti, siis ei sunnitud kedagi lõpuni kohal viibima, programm lõppes ju ikkagi kesköösk. Nüüd siis oleme jõudnud niikaugele, et varietee on taandatud vaid ajaliselt kokkusurutud programmile, pluss tund aega enne (miljööga kohanemiseks) ja tund aega pärast (minekule sättimiseks). Kes ahvikiirusel tegutseb, jõuab ehk korra tantsidagi. Tõepoolest, võimalused alkoholi liigpruukimiseks on nüüd minimaalsed, kui ettekandja kärmesti liigutab, saab ehk klient enne programmi algust oma kokteili kätte ning pärast jääb parasjagu aega arve tasumiseks. Ning kogu omapärane, meeleolukas, veidi rompoosne, pidulik ja aukartustki äratav varietee on mandunud puhvetiga estraadietenduseks, kus pole aega programmi lõppedes saadud muljeidki seedida — juba seisab šveitser, võtmeid näpu otsas keerutades, selja taga. On varieteel sellisel kujul üldse mõtet, kui ta on oma näo, oma mõju, oma tähenduse tegelikult kaotanud? Kiiruga programm ära vaadata, ja välja?

Juba aastakümneid tagasi on kurvad kogemused näidanud, et paljas range keeld pole alkoholivastaseks võitluseks sobiv vahend. Selleks, et liigne pits võtmata jääks, tuleb potentsiaalsele joojale midagi muud asemele pakkuda. Just seda on nõutud partei direktiivdokumentides ja vastavates valitsuse otsustes: luua rohkem võimalusi vaba aja kultuurseks ja tervislikuks veetmiseks, laiendada spordirajatiste võrku, arendada klubilist tegevust, taidlust, luua võimalusi harrastusteks. Mida pakume aga varietee asemele? Kul-

MALEKOMMENTAAR

KAS MUUTUS MIDAGI?

Kui Kasparov kaotas järjest kolm partiid, tuletati meelde, et midagi säärast polnud temaga kunagi varem juhtunud, vähemasti pärast põlvpükste väljavahetamist. Mõni kommentaator püüdis väita, et midagi säärast pole juhtunud üldse ka viimaste aegade maailmameistrimatšides. Tõsi, Botvinnik võitis 1958. aastal Smõslovi vastu kolm avapartiid, kuid seda võis lugeda stardikomistuseks. Matši otsustavas faasis kolmepunktilist edu käest anda — see on ju midagi ennekuulmatut. Sealsamas hakkasid arutlejad muigama: Karpov ise! 1978. aastal Baguios juhtis ta 5:2, aga nelja partii järel oli seis 5:5. 1984./85. aasta matšis oli ta Kasparovi vastu ees koguni 5:0, ei suutnud siis kahekümne ühe partii vältel saavutada ainsatki võitu, küll pidi vastu võtma kolm kaotust.

Õige, neil kahel puhul pole tegemist üksteise otsa kukkunud kaotustega, kuid sisuline vahe on siiski väike, Karpov oli mõlemas heitluses kõvasti domineerinud ja äkiline pööre tuli nagu välk selgest taevast. Kui praeguse eksmaailmameistri puhul tohib veel viidata tema oletatavasti nappidele füüsilise jõu varudele (need matšid venisid juba kolmandat kuud), siis mida öelda Kasparovi kohta?

Üks kõige atleetlikumaid maletšempione, parajasti näiliselt pidurdamatus mänguhoos . . .

«Times» kirjutas, et male on ikka veider spordiala: ühed inimesed vaatavad teiste mõtlemist. Muidugi, ka seda on huvitav vaadata, tihti palju huvitavam kui rusikatega rappimist, sest selle mõtlemise juurde käivad emotsioonid ja see pole näitleja äraõpitud ette teada lõpuga avalik üksiolek, vaid hinge salasoppide avamine rahva ees.

Leningradis uuris mõlemat vastast malevõhik Kirill Lavrov ja lausus, et see olevat talle väga õpetlik olnud. Vanasti käis vahel malesaalis samasugustel kaalutlustel teine malevõhik — meie Panso.

Kasparovi kolme kaotuse ajal tuli pähe sihuke idee, et sääraseid partiisid (üldse malet) tuleks vaatama kutsuda neid, kes tõesti targad mehed, ja eriti neid, kes ennast ise targaks peavad. Esimesed saavad veel targemaks, teised ehk hakkavad ka mõtlema.

Kuidas võis Kasparov, malegeenius, malefenomen, suurim suurte seas, lasta ennast sedaviisi kolm korda lüüa? Kindlasti pakutakse kümneid seletusi, küllap pakuvad asjaosalisedki, ent ühest vastust ei ole ega tule. Ikka on situatsioone, kus ka kõige kangemad väetiks muutuvad, ei aita siin hiilgav XX sajandi lõpp ega veel rohkemat tõotav järgmise algus.

Kui Kasparov 20. partiis oma valged nupud kasutult ära raiskas, läks asi päris segaseks. Korraga olid kuluaarijuttudes osalemas puha karpovlased. (Mõned neist kurtsid, et ekstšempion võttis vahepeal asjatult aja maha — rauda oleks tulnud taguda, kuni see tuline. Näiski, et Kasparov on nagu nokdaunis, aga kes teab, mismoodi hingeldas ka Karpov. Need võidud ei toonud ju ainult rõõmu, vaid uusi lootusi, siis uusi kartusigi.) Rahutust näitasid Kasparovi poolehoidjad. Peab ütlema, et jalgpallitribüünide meeleolusid on hakatud üle kandma ka malesaaüritas võrdses vankrite lõppmängus, algul koguni katkestas partii, mis oleks tähendanud kogu programmi (pressikonverents, pärjatseremoonia jne.) seginemekut. Õhtul mõtles ta siiski järele ja hommikuks oli viik ilma mänguta tehtud.

Olen vist juba kirjutanud, et li, vähemasti säärase matši puhul, vähemasti lõunamaiste entusiastide puhul.

21. partiis olid valged Karpovil. See, mida oodati, sai teoks: Kasparov ütles lahti oma senisest kaitsesüsteemist mustadega. Tükk aega tundus, et ega asi sellest parane. Ometi ei jätkunud Karpovilgi superenergiat ja tšempion pääses viigiga. Nüüd oli seis 10,5:10,5 juba Kasparovi kasuks, sest maailmameister mängis veel kaks korda valgetega, ekstšempion ainult ühe korra. Juba järgmises partiis murdis Kasparov Karpovi kaitse läbi. See ei läinud küll sugugi kergesti, kõikumisi oli mõlemal poolel ja isegi katkestusseisu ei osanud kommentaatorid täpselt hinnata. Seal peitus aga forsseeritud võit, mille Kasparov umbes 20 minutit nõudnud salakäiguga ka juba laua sedapuhku jättis Karpov kuidagi vabama mulje. Ilusasti elas ta üle ka raske hetke enne viimase partii algust. Nagu alati, saabus esimesena lavale Kasparov (muide, olevat kuuldu järgi kuus kilo maha võtnud), astus oma tavalise rutaka sammuga mängulaua poole, kus olid rivis ootamas kohtunikud ja ka FIDE pealik Campomanes ise. Löögile olid lastud ka fotomehed, kes nügisid üksteist lava serva ääres põrandal. Siis õnnitlesid kõik ametimehed tšempioni, ka särav Campomanes, kuigi Kasparovil oma uus kandidaat presidenditoolile. Teisedki naeratasid. Mõtlesin: mida teeb eesriide varjus ootav Karpov? Kuid mõne minuti pärast tuli ka tema lavale, seljas must ülikond, samm sugugi mitte nagu laevalael, pilk parajalt jahe. Meeldiv oli niisugust kaotajat vaadata.

Muidugi, ega see kaotus olnudki nii hirmus. Paljud eeldasid kahe-kolmepunktilist vahet. Pärast neid kõiki pikki kemplusi, peaaegu sadat partiid, ei paistagi, et midagi oleks muutunud. Veebruaris hakkavad Hispaanias mängima Karpov ja Sokolov, nii et meil on teataval juhul võimalik näha veel neljandat kahe K kohtumist.

Leningradis tundus küll, et juba see kolmas oli kurjast. Peale parandamatute maleentusiastide (keda alati piisavalt, kes aga sugugi alati ei pääsenud mängusaali) ja peale n.-ö. koosseisuliste toetajate olid teised ilmselt väsinud või väsimas. Mis parata, järgmisel sügisel tuleb kõigil võib-olla jälle otsast alata.

Ah jaa, sellisel matšil on mõte sees ka nendele, kes pärast kusagil kassaluugi juures allkirju annavad. Lõpuks peab tunnistama, et Leningradi maleorganisaatorid tegid, mis suutsid ja oskasid. Ja suutsid ja oskasid mõndagi. Aga ilmselt oleks ka seda kontorit võinud kõvasti koondada — olnuks sebijaid vähem ja töötegijaid rohkem. Kirjutasin, et Jugoslaavia mees Bjelica olevat öelnud — korraldamise tase Leningradi ja Londoni vahel on 5,5:1,5 Leningradi kasuks. Sealjuures pidi vaid ilm viigis olema ja ainult kompuutertehnikas inglased paremad. Aga nüüd nägin Londoni eribülletääni (mis jooksvalt vooru vältel kokku pandi), mis meie omast märksa üle, kuigi bülletääni tegijate vahekord rõhuvalt meie kasuks. Ärme laseme endid külalistest meelitada, ärme harjume iseenda meelitustega — tühikäiku on ka males küllalt!

Rääkisin peakohtunik Lothar Schmidiga, kes on varem olnud samas rollis vist kahel kõige raskemal MM-matšil (Fischeri ja Spasski vahel Reykjavikis 1972 ning Karpovi ja Kortšnoi vahel Baguios 1978). Läänesakslane oli rahul: siin polnud tal peaaegu midagi teha, vastased ülimalt korrektsed.

Lained käivad mujal, Rahvusvahelise Maleföderatsiooni sees ja tema ümber. Muidugi, kaudselt ka maailmameistrivõistluste tõttu, kus FIDE juhtkond oma otsustega küllaltki suurt rahulolematust on tekitanud. Järgmise kongressini Dubais on jäänud vaid üle kuu aja, võimalik, et siis ka uusi mehi areenile ilmub. Moskvas viibis brasiillasest professor Lincoln Lucena, kes on praegu põhiline Campomanese vastaskandidaat. Väidetakse, et filipiinlasel on esialgu hääli küll rohkem, kuid Lucenat toetab enamik Euroopast ja Ameerikast.

Lucena ütles end olevat nii Kasparovi kui ka Karpovi austaja ja sõber (esimesele matšile Moskvas 1984 saabuski ta just Karpovi pöidlahoidjana), kiitis Nõukogude malet. Loomulik, et neid sõnu ei jätkunud enam Campomanese jaoks. Lucena arvab, et too tahab kõike tingimata ise otsustada, iga maleregiooni siseasjadesse sekkuda, hoolib vähem malekunstist ja malekunstnikest. Moskvast sõitis ta minema õige mitu partiid enne lõppu: vaja olevat valimiskampaaniat mujal läbi viia! Ega male nüüdisajale jalgu jää.

Veel paar sõna Riiast. Lahkusin sealt seisul 3:1 Jussupovi kasuks, silme ees Sokolovi poolpisarais nägu. Äkki puhkes võitlus uue hooga, kuid visana kuulus Jussupov ei lasknud oma edumaad oluliselt vähendada, juhtis neli partiid enne lõppu uuesti kahe punktiga.

Nagu kõik teame, võttis Sokolov nendest neljast partiist 3,5 punkti, võitis ikkagi matši 7,5:6,5 ja pääses Karpovi vastu. Tuleks vist öelda, et Riia ime on veel suurem kui vahepealne Leningradi ime. Aga imesid ei saa vist niiviisi mõõta ega kaaluda, ime on lihtsalt ime.

Seda peab küll lisama, et imega pooleks pääses Sokolov edasi pretendentide turniirilt, et poolfinaalmatšis alistas ta favoriidiks peetud Vaganjani imetulemusega 6:2. Kas Hispaanias need imed lõpevad?

VALTER HEUER

Moskvas, NSVL Ajakirjanike Liidu näitusehoones (Gogoli bulvar 8), avati 3. oktoobril Kalju Suure näitus «Päevapildid».

Kalju Suur on esimene väljastpoolt Moskvat fotomees, kelle isiknäitus on selles mõned aastad tegutsenud näitusehoones.

Eksponeeritud on 250 pilti. Neist vanim on võetud 1959. ja viimased 1985. aastal, seega valik 26 aasta tööde hulgast. Tööde nimedele on lisatud pildistamise aasta. Mõnikümmend fotot eksponeerib autor esmakordselt. Palju on huumorimaigulisi fotosid, lisaks kultuuriloolisi pilte, portreesid, akte ja linnamotiive. Näitus jääb avatuks 17. novembrini.

Samas avati NSVL Ajakirjanike Liidu kirjastuse «Planeta» ja ühingu «NSVL—Itaalia» ühisettevõttel näitus «Moskva fotodel 1865—1904 ja tänapäeval». Esimesed aastanumbrid näitavad aega, mil . itaallane D. Tinelli Moskvas elades pildistas linna ja selle elanikke. D. Tinelli tööde näitus oli mõned aastad tagasi väljas Milanos ja pärijad kinkisid selle huvitavate tööde komplekti ühingule «NSVL—Itaalia».

---

tuurimaja tantsuõhtuga keskealistele?

Vajadus takistada alkoholi tarbimist kella 24 ja 3 vahel on mõistetav, aga selleks võinuks ka muu võimaluse leida. Näiteks pärast kesköödalkoholi tellimine lõpetada ning pakkuda vaid alkoholivabu jooke, kokteile, mahlu (on ju käimas joomakohtade ümbersuunamine alkoholivabadele jookidele). Pooliku lahendusena tulnuks kõne alla ka pärast kesköödalkoholi hinna tõstmine, kas või mitmekordseks.

Mis siis ikka, kui varieteed on kurja juur (kahtlasevõitu lõbustus, kerge žanr), siis paneme need hoopis kinni — kas siis sellepärast konjak või šampus joomata jääb? Restoranid töötavad ju täie võimsusega edasi, ja neid varieteehuvilisi, kes siia vaid oma konjakiportsu otsima tulid, oli ju minimaalselt. Mõne viinamaja pärast oleme jätnud tallinlased ja meie linna külalised ilma võimalusest veeta tujuküllane õhtu, oleme ajanud kesköödtänavale nii mõnegi paarikese, kes selle asemel, et mõne tunni varietees veeta, nüüd pimedas pargipinki otsib.

Ehk olnuks siiski õigem alkoholi pakkumise piiramist mujalt alustada? Näiteks nii mõnigi restoran võiks ka õhtul alkoholivaba olla. Kui alkoholiotsijad mõne lokaali ukse tagant ära kaoksid, siis oleks ometi võimalus ka lihtsalt restoranis õhtustada ja veidi puhata, ilma et peaks šveitserigaselja silma all (ja ikka viimase kasuks) sissesaamise küsimust lahendama.

Alkoholismivastase võitluse tööpõld on lai, kui sellele liiga kitsalt ei läheneta. Kas või parfümeeria probleem. Juba hommikul, kui kosmeetikaärid avatakse, on igapäevased kunded platsis. Saja grammi määrus siin ei kehti. Ka purjus kliendile pole mingit seadusliku alust paari pudeli «Frigo» ostmist keelata. Harrastatakse mitmesuguseid parfümeeriakokteile. Hinnad on soodsad, prantsuse konjaki või kodumaise lõhnavee vahe on lihtsalt maitseasi, ja kui mõne lõhnava vedeliku maik ei meeldigi, siis selle kannatab ära: tegemist ju ikkagi seitsmekümnekraadise piiritusega!

Joomarlusevastane võitlus peaks olema sihitud eeskätt nendele, kes viinakatkust veel nakatamata. Krooniline alkohoolik on aga haige inimene, kellel alkohol muutunud organismi ainevahetuse vajalikuks lüliks. Joomata jääda ei saa. Ning ka nendel vähestel, kes varietees vaid paarisaja grammi konjaki pärast käisid, leidub võimalusi end mujal tankida. Küll nad hakkama saavad. Meie, ülejäänud, oleme aga varieteest niisama hästi kui ilma.

Hoop, mis joomarluse ja joodikute pihta sihitud, läks seekord küll mööda.

VIKTOR VASSILJEV,
arst

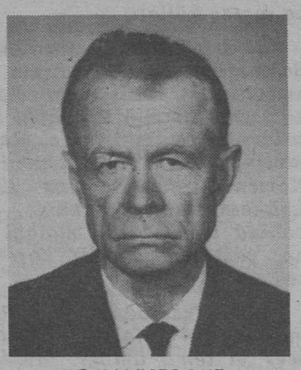

MUUSIKASAADETE KONKURSS

29. septembrist 5. oktoobrini toimus Tšehhoslovakkias iga-aastane, seekord 20. rahvusvaheline raadio muusikasaadete konkurss «Prix musical de Radio Brno», millest võttis osa ka Eesti Raadio. Seekordne konkurss oli rekordilise osavõtjate arvuga — 29 raadiojaama peaaegu kõigist Euroopa riikidest, aga ka Hiina ja Kanada ning esmakordselt BBC. Et žürii hindepallides lahutas esimest kümmet saadet minimaalseim punktide vahe, siis oli tegemist ühtlaselt kõrgete kunstiliste saadetega, millest kindlalt esile kerkis vaid Plovdiv — seekordse konkursi võitja. II koht kuulus jagamisele Plzeni ja Sofia vahel, III koht Bratislava ja Saksa DV «Stimme» vahel. Järgnesid Kraków, Moskva, Eesti, BBC, Brno, Praha jne. Nõukogude Liitu esindas ühtekokku kuus raadiojaama (Moskva, Eesti, Ukraina, Valgevene, Läti, Moldaavia).

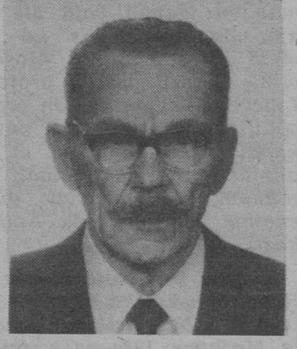
Eesti Raadio võistlussaate autor oli kunstiteaduse kandidaat **Leo Normet**, teemaks **«Garía Lorca põhjamaade muusikas»**. Arvateludel hinnati autori originaalset ideed, internatsionaalset ja tõsist tekstikäsitlust, režiilist ülesehitust, vaimustuti Kuldar Singi laulust «Lahkunud hing» (tsüklist «Elu ja surma laulud»), imetleti Einar Kraudi kaunist eesti keelt (saated kõlasid rahvuskeeltes, žürii luges tekstitõlkeid kas vene, inglise, saksa, prantsuse või tšehhi keeles) ning oskuslikku, eriliselt sisenduslikku ja kuulamas hoidvat lugemist. Tõlked tegid Jelena Nemirovitš-Dantšenko ja Feliks Teeäär, võistlussaate tööbrigaadi kuulusid helioperaatorid Mai Sepling, Katrin Oja ja Lilian Veldermann, helirežissöör Maido Maadik ning muusikasaadete peatoimetaja asetäitja Ene Pilliroog, kes osales ka konkursi žüriis. Saade läheb eetrisse **20. oktoobril kell 19.30 Eesti Raadio III programmis** (stereo).

ÕNNITLEME

JOHANNES LIIT,

ERSO endine kauaaegne kontrabassimängija. Saab 22. oktoobril 80-aastaseks.

ALFRED SIKK,

ERSO endine kauaaegne klarneti kontsertmeister. Saab 21. oktoobril 70-aastaseks.

HEINO PETERSON,

EKP Keskkomitee Kirjastuse direktor, teeneline polügrafist. Saab 18. oktoobril 60-aastaseks.

KIRJANIKE LIIDUS

oli 8. oktoobril juhatuse presiidiumi koosolek. Arutati läbi ja kinnitati ajakirja ««Loomingu» Raamatukogu» 1987. a. temaatiline plaan. Töökavva võetud kirjandusteoseid kommenteeris väljaande toimetaja A. Sisask. Klubi «Pegasus» viimase kvartali tööplaanist rääkis klubi juhatuse esimees A. Valton. Päevakorras olid veel tõlkepreemia loomisega seotud probleemid, võimalikud kandidaadid NSV Liidu riiklikule preemiale esitamiseks ja mõnede nimede ennistamise küsimused. Vaeti Kirjanike Liidu lastekirjanduse komisjoni ettepanekuid uute liikmete vastuvõtmise kohta ning rahuldati U. Lahe korduvalt esitatud taotlus Kirjanike Liidu liikmeskonnast väljaastumiseks. Kirjanike Liidu juhatuse koosolek otsustati korraldada 29. oktoobril, kirjanike üldkoosolek 28. novembril k. a.

Suri Éva Ruttkai

25. septembril suri Budapestis tuntud ungari näitleja. Ungari RV teeneline kunstnik Éva Ruttkai.

1927. a. sündinud näitleja alustas lavateed juba lapsena. Alates 1951. a. töötas ta Budapesti komöödiateatris. Kuulsuse tõid talle peaosad «Pühas Johannas», «Romeos ja Julias», «Faustis» jm. Filminäitlejana on ta mänginud enam kui 50 rolli (näiteks filmides «Anna Szabó», «Zoltán Kárpáthy saatus». «Alfa-Romeo ja Julia» jt.).

Viimati nägi meie vaataja teda 1976. a. valminud «Labürindis».

AUTASUSTAMISI

● **Eesti NSV Ministrite Nõukogu ja Eesti Ametiühingute Nõukogu aukirja vääris kauaaegse kohusetruu töö eest ENSV TA Teadusliku Raamatukogus ja aktiivse osavõtu eest ühskondlikust elust nimetatud raamatukogu peabibliograaf Hilja Vihalem.**

● **Eesti NSV Ametiühingute Nõukogu presiidiumi ja Eesti NSV Kultuuriministeeriumi kolleegiumi otsusega pälvisid kauaaegse eduka töö eest raamatukogunduses rinnamärgi «Eesti NSV kultuuritöö eesrindlane» Eesti NSV TA Teadusliku Raamatukogu asedirektor Aita Karjatse, kirjastuse osakonna juhataja Anne Klaassen, teatmebibliograafia osakonna juhataja Joosep Kari, baltika osakonna juhataja Urve Lõhmus, metoodika osakonna sektorijuhataja Aita Kraut, komplekteerimise osakonna sektorijuhataja Lia Borovkova ja teatmebibliograafia osakonna teadusliku bibliograafia sektori juhataja Ive Jagomägi.**

● **Eesti NSV Kultuuriministeeriumi aukirja pälvisid:**

— kauaaegse viljaka töö eest kunstimälestiste kaitsel ning teaduslikul arvelevõtmisel ja seoses pensionile minekuga Tallinna Linnamuuseumi kultuurimälestiste kaitse osakonna vanemteadur Elfriede Marran;

— kauaaegse eeskujuliku töö eest muuseumis ja viiekümnenda sünnipeäva puhul Tallinna Linnamuuseumi teadusdirektor Aida Tender;

— tulemusrikka töö eest noorte muusikute kasvatamisel ja seoses viiekümnenda sünnipäevaga Tallinna Muusikakeskkooli õppejõud Ivi Tivik;

— eeskujuliku ja kohusetundliku töö eest ajaloo- ja kultuurimälestiste alal ja seoses pensionile minekuga Tallinna Linnamuuseumi kultuurimälestiste kaitse osakonna tehnik Marie Peet;

— kauaaegse tulemusrikka tegevuse eest estraadimuusika viljelemisel ja seoses viiekümnenda sünnipäevaga Tartu rajooni Ilmatsalu kultuurimaja estraadiansambli «Suveniir» kunstiline juht Heldur Jõgioja;

— viiekümnenda sünnipäeva puhul ning kauaaegse kohusetruu töö eest raamatukogus M. Gorki nim. Tallinna Keskraamatukogu Lomonossovi tänava harukogu vanemraamatukoguhoidja Viivi Koch;

— kohusetundliku töö eest ja seoses ENSV Taduste Akadeemia Teadusliku Raamatukogu 40. aastapäevaga väliskirjanduse osakonna juhataja Maret-Ene Klaus ja vanemtoimetaja Lilli Sirts, teatmebibliograafia osakonna vanemmetoodik Metea Jerser ja osakonna teenindussektori juhataja Galina Osman, hoiuosakonna juhataja Maie Lillepea ja osakonna pearaamatupidaja Inge Eek, baltika osakonna sektorijuhataja Tiiu Reimo, komplekteerimise osakonna sektorijuhataja Niina Obram, laenutusosakonna juhataja Anne Veinberg, osakonna kojulaenutussektori juhataja Tatjana Kononova ning osakonna koristaja Asta Kutser.

● **Eesti NSV Riikliku Kirjastuste, Polügraafia ja Raamatukaubanduse Komitee aukirja sai:**

— viiekümnenda sünnipäeva puhul ja kauaaegse kohusetruu töö eest trükikoja «Pärnutrükk» meister Vaike Viks.

Möödunud nädalal esines Tallinnas, Tartus ja Valgas suure menuga Bulgaaria estraadiduett «Vennad Argirovid» ansambli saatel. Pildil: Kaksikud Svetoslav ja Blagovest poseerimas piltnik Faivi Kljutšikule.

RAT «ESTONIA»

Reedel, 17. X kl. 19 **«Maskiball»** (Ameliana Marianne Häggander Rootsi Kuninglikust Ooperist, Ulrikana Irina Arhipova Moskva Suurest Teatrist); laup., 18. X kl. 19 **«Montmartre'i kannike»**; pühap., 19. X kl. 12 **«Raimonda»**, kl. 19 **«Lendav hollandlane»**; esmasp., 20. X kl 19 **«Kabaree»***; kolmap., 22. X kl. 19 **«Savoy ball»**; neljap., 23. X kl. 19 **«Kalevite kange poega»**; reedel, 24. X kl. 19 **«Traviata»** (NSV Liidu rahvakunstniku Margarita Voitese juubelietendus); laup., 25. X kl. 19 **«Savoy ball».**

* Alla 16 aastat keelatud.

V. KINGISSEPA NIM. TRA DRAAMATEATER

Reedel, 17. X kl. 19 reserveeritud etendus, kl. 19 **«Oodates Godot'd»** (väikeses saalis); laup., 18. X kl. 19 **«Oodates Godot'd»**, kl. 19 **«Tuul Olümposelt tuhka tõi»** (väikeses saalis), kl. 20 **«Päikesepoisid»** (Kingissepa kultuurimajas); pühap., 19. X kl. 12 **«Hõbejänesed»**, kl. 19 **«Oodates Godot'd»**, kl. 19 **«Tuul Olümposelt tuhka tõi»** (väikeses saalis), kl. 12 ja kl. 20 **«Päikesepoisid»** (Kingissepa kultuurimajas); teisip., 21. X kl. 19 **«Naised»**; kolmap., 22. X kl. 19 **«Naised»**, kl. 19 **«Oodates Godot'd»** (väikeses saalis); neljap., 23. X kl. 19 **«Norman Vallutaja»**, kl. 14 ja kl. 18 **«Hõbejänesed»** (Pärnu teatris); reedel, 24. X kl. 19 **«Päikesepoisid»**, kl. 19 **«Õli»** (väikeses saalis); laup., 25. X kl. 19 **«Seoses üleminekuga teisele tööle»**, kl. 19 **«Oodates Godot'd»** (väikeses saalis).

«VANALINNA STUUDIO»

Reedel, 17. X kl. 19 **«Unerohi»**; laup., 18. X kl 19 **«Unerohi»**; pühap., 19. X kl. 12 **«Meie õhtused rõõmud»** ja kl. 19 **«Lõunavaheaeg»**; esmasp., 20. X kl. 19 **«Läbi hädа»*** (Tallinna Ohvitseride Majas); teisip., 21. X kl. 19 **«Läbi hädа»*** (Tallinna Ohvitseride Majas); reedel, 24. X kl. 19 **«Švejk Teises maailmasõjas»** laup., 25. X kl. 19 **«Švejk Teises maailmasõjas».**

* Alla 16 aastat keelatud.

EESTI NSV RIIKLIK VENE DRAAMATEATER

Reedel, 17. X kl. 19 **«Žanna»**; laup., 18. X kl. 19 **«Trips-traps-trull»**; pühap., 19. X kl. 19 **«Minu õnn»**; teisip., 21. X kl. 19 **«Mu kallikesed»**; kolmap., 22. X kl. 19 **«Suveöö unenägu»**; neljap., 23. X kl. 19 **«Trips-traps-trull».**

ENSV RIIKLIK NUKUTEATER

Laup., 18. X kl. 12 **«Meie majas»**, kl. 17 **«Priidu viiul»**; pühap., 19. X kl. 12 **«Toome helbed»** (esietendus), kl. 19 **«Suveöö unenägu»** (täiskasvanuile); esmasp., 20. X kl. 19 **«Romeo ja Julia»** (täiskasvanuile); neljap., 23. X kl. 11 **«Päikesejänku».**

KÜLALISETENDUSED: **«Vepsa muinasjutud»** — teisip., 21. X kl. 11 Keila km-s., kl. 15 Lihula kk-s., kolmap., 22. X kl. 11 Kihelkonna km-s., kl. 16 Valjala km-s.; neljap., 23. X kl. 11 Kingissepa km-s., kl. 15 Orissaare km-s; **«Toome helbed»** — kolmap., 22. X kl. 21 ja 16 Kingissepa km-s.

RAT «VANEMUINE»

TEATRISAALIS: reedel, 17. X kl. 19 **«Vastutus»**; laup., 18. X kl. 19 **«Nahkhiir»**; pühap., 19. X kl. 12 **«Pusapratipundara printsi kingitus»**, kl. 19 **«Aeg tulla — aeg minna»**; esmasp., 20. X kl. 19 **«Selles tüdrukus midagi on . . .»**; kolmap., 22. X kl. 19 **«Selles tüdrukus midagi on . . .»**; neljap., 23. X kl. 19 **«Suvi»**; reedel, 24. X reserveeritud; laup., 25. X reserveeritud.

KONTSERDISAALIS: reedel, 17. X kl. 19.30 muusikaõhtu **«Viini kompvekid»**; pühap., 19. X kl. 19.30 **«Viina vanne».**

KÜLALISETENDUSED: esmasp., 20. X kl. 19 kontsertetendus **«Reveranss Kálmánile»** (TRA Draamateatris), kl. 19 **«. . . mina pean teed juua saama!»** (TRA Draamateatri väikeses saalis); kolmap., 22. X kl. 20 kontsertetendus **«Reveranss Kálmánile»** (Narva-Jõesuu sanatooriumi klubis); neljap., 23. X kl. 19.30 kontsertetendus **«Reveranss Kálmánile»** (Jõhvi Kultuuripalees «Oktoober»); laup., 25. X kl. 19 kontsertetendus **«Reveranss Kálmánile»** (Rakvere Teatris).

L. KOIDULA NIM. PÄRNU DRAAMATEATER

Reedel, 17. X kl. 19 **«Peremees»**, kl. 19 **«Mees ja naised»** (väikeses saalis); laup., 18. X kl. 19 **«Provintsitar Londonis»**; pühap., 19. X kl. 18 **«Filumena Marturano»**, kl. 18 **«Vägede valitsejad»** (väikeses saalis); esmasp., 20. X kl. 19 **«Filumena Marturano»**, kl. 19 **«Vägede valitsejad»** (väikeses saalis); teisip., 21. X kl. 19 **«Kuu aega maal»**; kolmap., 22. X kl. 19 **«Lood Viini metsadest»**; reedel, 24. X reserveeritud etendus.

VILJANDI DRAAMATEATER «UGALA»

Reedel, 17. X kl. 19 **«Hommikusöök tundmatutega»** (reserveeritud etendus), pühap., 19. X kl. 19 **«Othello»** (planeeritud esietendus): esmasp., 20. X kl. 19 **«Amadeus»** (Panevežysi Draamateatri külalisetendus); teisip., 21. X kl. 19 **«Amadeus»** (Panevežysi Draamateater); kolmap., 22. X kl. 19 **«Lennukatse»** (Panevežysi Draamateater); neljap., 23. X kl. 19 **«Lennukatse»** (Panevežysi Draamateater); reedel, 24. X kl. 19 **«Mykolas Glinskis»** (Panevežysi Draamateater), kl. 17 ja kl. 20 **«Vana Toomas»** (Kingissepa kultuurimajas): laup., 25. X kl. 19 **«Mykolas Glinskis»** (Panevežysi Draamateater), kl. 13 **«Kolm põrsakest ja hea hunt»** (Sõmera klubis), kl. 20 **«Vana Toomas»** (Sõmera klubis).

RAKVERE TEATER

Pühap., 19. X kl. 18 **«Poolel teel puu otsa»**, kl. 20 **«Öö kupees»** (Kehra TPT klubis); esmasp., 20. X kl. 19 **«Libahunt»**; teisip., 21. X kl. 19 **«West Side'i lugu»**; pühap., 26. X kl. 18 planeeritud esietendus.

RAADIOTEATER

Laup., 18. X kl. 15 I ja III pr. **«Kõrboja peremees»**, kuuldemäng A. H. Tammsaare romaanist: pühap., 19. X kl. 15 I pr. kuuldemäng lastele **«Fingali vaim»**; neljap., 23. X kl. 20.30 I pr. F. Dürrenmatti kuuldemäng **«Sügisõhtul».**

TALLINNA MATKAMAJA

28., 29. ja 30. X kl. 19 Tallinna Puhkeparkide Direktsiooni rändtrupi esituses XIII saj. prantsuse laulumäng **«Aucassin ja Nicolette».**

Piletid müügil 1 tund enne etenduse algust Matkamajas.

V. I. LENINI NIM. TALLINNA KULTUURI- JA SPORDIPALEE

KONTSERDISAALIS: reedel, 17. X kl. 19.30, pühap., 19. X kl. 19.30, esmasp., 20. X kl. 17 (kehtivad 19. oktoobriks kella 15 ostetud piletid) ja kl. 20.30 (kehtivad kella 19.30 ostetud piletid).

JÄÄHALLIS: reedel, 17. X kl. 19.30, laup., 18. X kl. 11 (kehtivad 20. oktoobriks kella 19.30 ostetud piletid), pühap., 19. X kl. 15 ja kl. 19.30 **jääshow.**

«ESTONIA» KONTSERDISAAL

Laup., 18. X kl. 19.30 esineb teeneline kollektiiv **Armeenia Riiklik Akadeemiline Koorikapell,** kunstiline juht ja peadirigent — NSV Liidu rahvakunstnik Oganes Tšekidžjan, kavas Komitas, Hrennikov, Armirhanjan, Verdi, Rossini jt.; pühap., 19.X kl. 19.30 **«Pidupäev» — kontsert mudilastele,** esinevad rahvapilliansambel «Piibar» ja Toivo Luhats, 21. keskkooli õpilased, ansambel «Sõleke», kultuuriklubi «Tselluloos» võistlustantsu rühm, ENSV teeneline kunstnik Kalle Randalu, ENSV rahvakunstnik Veljo Tormis, kontserti juhib Mummi; esmasp., 20. X kl. 10.30 **Abonement nr. 5 mudilastele»** kontsert «Pidupäev», kontserti juhib Mummi; neljap., 23. X kl. 19.30 **sümfooniakontsert abonemendile nr. 2** — esineb ERSO solist — Vene NFSV teeneline kunstnik, rahvusvaheliste konkursside laureaat Aleksandr Slobodjanik (klaver), dirigent — ENSV teeneline kunstnik Peeter Lilje, kavas Tambergi Sümfoonia nr. 2, Rahmaninovi klaverikontsert nr. 3 d-moll, op. 30, Sibeliuse Sümfoonia nr. 5 Es-duur, op. 82; laup., 25. X kl. 19.30 **Mati Kuulbergi autoriõhtu** «Soolost kvintetini».

RAEKOJA SAAL

Reedel, 17. X kl. 19.30 **vokaalmuusika õhtu,** laulab Armeenia NSV ja Gruusia NSV rahvakunstnik Elvira Uzunjan (sopran), kavas vene, armeenia, gruusia ja Lääne-Euroopa heliloojate loomingut; reedel, 24. X kl. 19.30 esitab Chopini klaverimuusikat Vene NFSV teeneline kunstnik, rahvusvaheliste konkursside laureaat **Aleksandr Slobodjanik** (Moskva).

Laup., 25. X kl. 19.30 **RAT «Estonia kammerorkestri kontsert.** Kavas H. Elleri, W. A. Mozarti ja F. Schuberti muusikat. Solist Mati Lillimägi. Dirigent Paul Mägi.

Pääsmed müügil RAT «Estonia» kassas ja tund enne etendust kohapeal.

NIGULISTE MUUSEUM-KONTSERDISAAL

Laup., 18. X kl. 11.30 **muuseumi muusikatund,** esineb ENSV rahvakunstnik Hugo Lepnurm (orel), kavas Buxtehude, Bach, Dupré; kolmap., 22. X kl. 19 **oreliõhtu,** esineb Sergei Dižur (Moskva).

TALLINNA OHVITSERIDE MAJA

Kolmap., 22. X kl. 19 **kirjanduslik kontsert,** esineb Valeri Saberov.

TALLINNA RIIKLIK KONSERVATOORIUM

TARBEKUNSTIMUUSEUMIS: laup., 18. X kl. 16 **Konservatooriumi kammerorkestri kontsert** A. Vivaldi loomingust. Dirigeerib Peeter Paemurru.

OLEVI SAALIS: pühap., 19. X kl. 12 **Konservatooriumi üliõpilaste kontsert.** Esinevad Liliana Tamm (viiul), Mari Aasa (alt), Tõnu Jõesaar (tšello), Margus Vahemets (klarnet), Ia Remmel (klaver). Kavas Schumanni Klaverikvartett ja Messiaeni kvartett «Aegade lõpust».

TALLINNA MUUSIKAKESKKOOL

KADRIORU LOSSIS: laup., 18. X kl. 16 **esinevad Tallinna Muusikakeskkooli vilistlased** Raivo Peäske (flööt). Andres Laan (viiul), Tõnu Reiman (viiul), Maie Maidre (flööt), Eda Rajasalu (harf), Mati Reiman (klaver). Kavas Mozart, Berlioz, Marcello jt.

KIEK IN DE KÖKIS: pühap., 19. X kl. 17 **esinevad T. Kuriku ja O. Sisa klaverieriala õpilased.**

TALLINNA LOOMAAED

Avatud iga päev kella 10—17. Loomaaed asub Paldiski mnt. 145 (trollid nr-d 6, 7 ja 8, Zoo peatus). Ekskursioonide tellimine tel. 59 98 55.

UUSI HELIPLAATE

Tallinna Heliplaadistuudiolt oktoobrikuus

EESTI ORELID NR. 26.

«Estonia» kontserdisaali uuel orelil tutvustab J. Schneideri, W. Russelli, A.-P.-F. Boëly ja J. Rheinbergeri loomingut Rolf Uusväli. Tiraaž 2500.

TPI KOORID.

Tallinna Polütehnilise Instituudi 50. juubeliks salvestatud heliplaat. Mitmekülgse kavaga on esindatud TPI Vilistlaste Naiskoor, TPI Akadeemiline Naiskoor, TPI Kammerkoor ja TPI Akadeemiline Meeskoor. Tiraaž 4000.

TIIT KUUSIK (bariton).

Aariaid põhiliselt itaalia ooperitest koos M. Jõgeva, K. Karaski ja J. Nesterenkoga RAT «Estonia» orkestri ning Eesti Raadio Sümfooniaorkestri saatel. Tiraaž 1500.

EESTI POPULAARSEID ANSAMBLEID NR. 7.

Heliplaadile on salvestatud ansamblid «Ruja», «Vitamiin», «Nemo», «Rock-Hotel», «Karavan», «Apelsin», «Fix», «Mahavok», «Monitor», «Muusik-seif» ja «Proov 583» koos solistidega. Tiraaž 10 000.

NBI KUNSTNIKUDI TÄHTAJAD LÄHENEVAD

Rahvusvahelise poliitilise plakati võistluse «Rahu ja sotsiaalse progressi eest» tööde ärasaatmise tähtaeg on 31. oktoober 1986.

*

Liiduvabariikide poliitilise plakati võistluse «Kvaliteet. Kokkuhoid. Organiseeritus» I etapi tööde esitamise tähtaeg on 10. november 1986. Täpsemalt vt. «Sirp ja Vasar», 25. juuli 1986, nr. 30, lk. 9.

Informatsiooni võistlustööde vormistamise kohta saab kirjastusest «Eesti Raamat» tel. 44 58 43 või 44 83 98.

25. oktoobril kl. 15 avatakse Laste Loomingu Majas (Niguliste 6) Tallinna 46. keskkooli 25. aastapäeva tähistav kunstinäitus. Kõigil kunstnikel, kes on õppinud selles koolis ja tahavad kaasa lüüa nimetatud žüriivabal näitusel, palutakse tuua tööd kõikvõimalikes kunstižanrides 20. oktoobril kell 11—17 Laste Loomingu Majja. Info tel. 44 68 59. Urmas Pedanik.

TÄNUAVALDUS

Tänan kõiki õnnitlejaid heade soovide eest!

Debora Vaarandi

OLI JA ON

● 3.—8. oktoobrini toimusid Venezias Tallinna päevad, kus esinesid Eesti NSV Riikliku Filharmoonia Kammerkoor ja Tallinna Riikliku Konservatooriumi kontserdigrupp. Tallinna tutvustasid mitmed väljapanekud, maali-, graafika- ja eksliibrisenäitused.

● 10. oktoobril algasid Saaremaal järjekordsed vabariiklikud teatripäevad RAT «Estonia» solistide kontserdiga Kingissepa kultuurimajas. A. Põldmäe «Raeooper» toodi saarlaste ette Kuressaare linnuses. Teatriröömu saarerahvale pakuvad nädalapäevade jooksul ka V. Kingissepa nim. TRA Draamateater, Viljandi «Ugala» jt. Teatripäevad lõpetab 1. novembril RAT «Vanemuine» «Katastroofiga».

● Vabariiklik Raamatukaubastu korraldab 13.—18. oktoobrini raamatunõudluse uurimise päevad, võimaldades raamatusõpradel teha oma ettepanekuid nii Eesti kui ka keskkirjastustele uute temaatiliste plaanide koostamiseks, samuti raamatute sisu, kujunduse, polügraafilise teostuse, köiteviiside, formaadi ja uute sarjade kohta. Ettepanekuid registreerivad neil päevil raamatukauplused ja asutuste-ettevõtete raamatulevitajad.

● 11. oktoobril tähistas 35. aastapäeva Eesti Põllumajanduse Akadeemia. EPA peahoone aulas oli avatud kõiki teaduskondi tutvustav näitus. Mehhaniseerimisteaduskonnas toimus konverents ja «Vanemuise» kontserdisaalis aastapäeva aktus, kus kõnelesid EPA rektor professor N. Kozlov, EKP Keskkomitee büroo liikmekandidaat, Eesti NSV Ministrite Nõukogu esimehe esimene asetäitja, Eesti NSV Agrotööstuskomitee esimees H. Veldi, Eesti NSV metsamajanduse ja looduskaitse minister H. Teder, TRÜ rektor, sotsialistliku töö kangelane A. Koop jpt. Meie vabariigi autasud anti 124 EPA teenekale õppejõule ja töötajale.

● E. Vilde nim. Tartu Rahvateater alustas 28. hooaega. Kavas on vaatajaile pakkuda vähemalt kolm uut lavastust ja vanast repertuaarist seitse. Tartlaste korraldada on ka rahvakirjanik O. Lutsu 100. sünniaastapäeva tähistav rahvateatrite dekaad Tartus ja vennasvabariikide rahvateatrite festival «Lavalõikus '87».

● TRÜ arstiteaduskonna päeva raames peeti 9. oktoobril teaduskonverents TRÜ Teadusraamatukogus, tähistamaks Eesti farmaatsiakoolkonna rajaja prof. Johann Dragendorffi 150. sünniaastapäeva.

● Hiiumaa Laidude Riikliku Maastikukaitseala 15. aastapäevale pühendatud konverents peeti 10. oktoobril Kärdlas. Kõne all oli Hiiumaa sotsiaalne areng ja kogu saare looduskaitse.

● 9. oktoobril arutasid Rakvere rajooni raamatuklubide liikmed 1987. aasta kirjastamisplaane. Kohale olid tulnud kirjastuste «Eesti Raamat», «Valgus» ja «Kunst» esindajad. Raamatusõbrad tegid kirjastajaile mitmeid asjalikke ettepanekuid.

● 6.—12. oktoobrini 1986. oli Leningradis Tartu Noortemaja «Sõprus» lastekoor «Kurekell». Dirigentide Anu Kõbase ja Lennart Jõela juhatusel esineti kolme kontserdiga Leningradi kooristuudio «Vnutšata Iljitša» baaskoolis, Leningradi 266. keskkoolis, Ždanovinimelises Pioneeride Palees ja Riikliku Akadeemilise M. Glinka nimelise Koorikapelli saalis. Kontsertmeistritena saatsid koori Ragne Jõgeva ja Rutt Tamm. Lisaks kontsertidele korraldati Leningradi Kooriühingu eestvõttel lahtine näidistund linna üldhariduskoolide laulmis- ja muusikaõpetajatele.

● Tallinna Ohvitseride Maja rahvateatris esietendus Enn Vetemaa 2-vaatuseline näidend «Nukumäng». Selle on lavastanud rahvateatri peanäitejuht, Eesti NSV teeneline kunstitegelane Niina Popova, kunstnik on Vene NFSV teeneline kunstitegelane I. Grigorjev. Lavastuses teevad kaasa isetegevuslikud näitlejad N. Belugina, V. Gussev, S. Orehhov, M. Saulina jt.

● Tartu Noorte Autorite Koondise järjekordne hooaeg algas uue loomingu õhtuga. Huvilisterohkel üritusel loeti nii oma luuletusi ja jutte kui ka tõlkeid inglise keelest.

● M. Gorki nim. Keskraamatukogu muusikaosakonnas (Tallinnas, Sõpruse pst. 186) tegutseva Muusikasõprade Klubi avaõhtul 25. septembril esinesid kammerliku džässirütmidega lauljatar Reet Kromel duetis kitarrimängija Ants Laigiga. Rütmiveergudel pakuti ülevaade bluusmuusika arenguloost. Sel hooajal on plaanis süvendada tegevust sektsiooniti.

● Nõukogude Kultuuri ja Teaduse Majas Helsingis avati 14. oktoobril näitus «Tallinna nüüdisarhitektuur», kus on välias rohkem kui 40 fotot ja graafilist tööd meie pealinna uusehitustest, aga ka restaureerimisest Tallinna vanalinnas.

● I rahvusvahelises kantrimuusikafestivalis Prahas osales Eestist ansambel «Rock-Hotel».

● Elva keskkooli rahvaluulepäevad peetakse 22. oktoobril Tartus ja 23. oktoobril Elvas. Kavas on ettekanded A. Petersonilt, E. Laidrelt ja V. Reemannilt Etnograafimuuseumis ning rahvaluulepäeva konverents Elva keskkooli aulas.

● Emakeele Seltsi koosolek toimub 22. oktoobril Keele ja Kirjanduse Instituudis, tähistamaks ES-i auliikme Aili Univere 85. ja teenelise murdekoguja Aadu Toomessalu 70. sünnipäeva.

23. oktoobri koosolek peetakse TRÜ peahoones J. V. Veski auditooriumis. Kõnelevad T. Hennoste («Kohesioon ehk objekti suhted tegelikkuses») ja H. Ahven («Veerand sajandit keelepäevi»).

● 23. oktoobril kl. 18 toimub Kinomajas (Uus tn. 3) Eesti Kinoliidu noortesektsiooni ja ENSV Filmi-, Foto- ja Fonodokumentide RKA ühisüritus Theodor Lutsu 90. sünniaastapäeva tähistamiseks. Kavas on filmid «Kihnu», «Ruhnu» jt. T. Lutsu loomingust kõneleb Veste Paas.

● 13. oktoobril toimus Kirjanike Liidu Tartu osakonna kriitikasektsiooni aastakoosolek. Sektsiooni esimees Peeter Olesk rääkis praegusest kriitika olukorrast ja Tartu kriitikute töödest. Heldur Niit «Keelest ja Kirjandusest» esines teemal «Muresid kaastöö(liste)ga» ja Mari Tarand tutvustas Eesti Raadio kirjandussaadete toimetuse tööd. Kriitikasektsiooni uude juhatusse valiti Peeter Olesk, Ene Paaver, Linnar Priimägi ja Kajar Pruul.

REEDEST REEDENI

RIIKLIKUS KUNSTIMUUSEUMIS (Weizenbergi tn. 37) on **väljapanekud «Eesti kunst» ja «Lääne-Euroopa klassika», Alfred Kongo juubelinäitus** ning **«Eesti estamp 1930. aastatel».**

KUNSTIHOONES (Võidu väljak 8) **Tallinna VII graafikatriennaal** (19. oktoobril viimast päeva).

KUNSTISALONGIS (Võidu väljak 6) **Tallinna VII graafikatriennaal** (19. oktoobril viimast päeva). 23. oktoobril kl. 16 avatakse **Jüri Arraku maalide ja söejoonistuste näitus.**

DRAAKONI GALERIIS (Pikk tn. 17) **Henno Arraku graafika näitusmüük.**

TARBEKUNSTIMUUSEUMIS (Lai tn. 17) on **näitus «Tarbekunst läbi aegade».** Täna kl. 16 avatakse **Esta Vossi nahkehistööde näitus.**

TALLINNA LINNAMUUSEUMIS (Vene tn. 17) **Peeter Ulase portreejoonistused.**

RAEMUUSEUMIS (Raekoja tn. 4/6) on **Aili Aasoja ja Ilse Lepiksoni isiknäitus «Mööbel. Portselanimaal».**

TEATRI- JA MUUSIKAMUUSEUMIS (Müürivahe tn. 12) on **näitused «Šarže meie teatrirahvast» ja «Raymond Böödcke».**

LASTE LOOMINGU MAJAS (Niguliste tn. 6) on **näitus «25 aastat Tallinna 21. keskkooli kunstiklassi»** (23. oktoobrini).

TARTU KUNSTNIKE MAJAS (Vanemuise tn. 26) on **Tartu kunstnike sügisnäitus** (19. oktoobril viimast päeva).

TARTU KUNSTIMUUSEUMIS (Vallikraavi tn. 14) **Tallinna karikaturistide näitus «Mis siin naerda on?» ja «Tallinnfilmi» sürrealistide grupinäitus.**

A. STARKOPFI ATELJEEMUUSEUMIS (Tartu, Vilde tn. 2) **kultuuritegelaste portreid A. Starkopfi portreeplastikas.**

ETNOGRAAFIAMUUSEUMIS (Tartu, Burdenko tn. 32) **näitus «Eesti rahvapärased ehted».**

A. H. TAMMSAARE MEMORIAALMUUSEUMIS (Kadriorus, Koidula tn. 12a) **väljapanek «Kuulsaid kunstnikke eri maade postkaartidel» Mai Laansoo erakogust.**

E. VILDE MEMORIAALMUUSEUMIS (Kadriorus, Roheline aas 3) on eksponeeritud kirjaniku viimane korter ühes püsinäitusega tema elust ja loomingust.

ADAMSON-ERICU MUUSEUMIS (Lühike jalg 3) on **põhiekspositsioonina ülevaade Adamson-Ericu loomingust** ning **Indrek Hirve portselanimaali ja graafika näitus.**

A. SÄREVI KORTERMUUSEUMIS (Tina tn. 23—13) on **näitused «Eesti teater 1944—1980» ja «Eesti töölisteatrid 1926—1944».** 20. oktoobril kl. 18 **kompositsioon Marina Tsvetajeva elust ja loomingust «Kui ma ei armasta, siis pole see mina».** Esineb Elvira Ennok Vene Draamateatrist. Info tel. 42 19 37.

KRISTJAN RAUA MAJAMUUSEUM (Raua tn. 8) on avatud kl. 11—18. Esmaspäeval ja teisipäeval suletud. Ekskursioonid tellida tel. 51 18 81.

NIGULISTE MUUSEUM-KONTSERDISAAL (Niguliste tn. 13) on lahti kl. 11—18, kolmapäeval kl. 14—21 (kontserdipäevadel kl. 14—18). Suletud esmaspäeval ja teisipäeval. Ekskursioonid tellida tel. 44 99 03.

KIEK IN DE KÖKIS (Nõukogude tn. 1) on **Riia kunstnike Izabella Krolle, Inese Ābolina, Violeta Jātniece ja Skaidrīte Cihovska loomingu näitus «Keraamika», Kohtla-Järve lastefotostuudio väljapanek ja Mart Viljuse fotode näitus.**

KINOMAJAS (Uus tn. 3) **Rao Heidmetsa söejoonistused.**

AJAKIRJANDUSMAJA FUAJEES (Pärnu mnt. 67-a) **karikatuurinäitus «Terviseks!».**

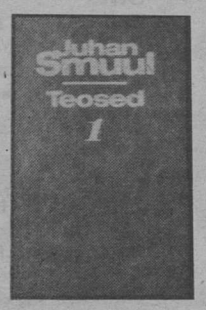
EESTI NSV RIIKLIKUS LOODUSMUUSEUMIS (Lai tn. 29) **Tõnu Tamme õlimaalid Eestimaa orhideedest.** Sissepääs 10—17.30. Muuseum teisipäeviti suletud.

KOMBINAADI «ARS» SAALIS (Pärnu mnt. 154) **Heli Tuksami maalide näitus.** Lahti tööpäeviti kl. 11—13.

RIIKLIKU KUNSTIMUUSEUMI KOHTLA-JÄRVE FILIAALIS (kultuuripalees «Oktoober») **Andres Toltsi maalide näitus.**

UUSI RAAMATUID

Juhan Smuul. TEOSED. 1. Luuletused. Lühipoeemid.

Kõnesoleva raamatuga algab Eesti NSV rahvakirjaniku, Lenini preemia laureaadi Juhan Smuuli (1922—1971) loomingut koondava seitsmeköitelise teostesarja väljaandmine. Loomingu esitamise ammendavuselt lähenevad J. Smuuli «Teosed» kogutud teostele. Väljajätmisi tuleb nimetusväärselt ette sarja ava- ja lõpuköites. 1. köites on toodud luuletused ja lühipoeemid, 2. köites poeemid, 3.. 4. ja 5. köites proosa, 6. köites näidendid ja filmistsenaarium, 7. köites publitsistika. Tüübilt on «Teosed» tekstikriitiline rahvaväljaanne ja peaks niisugusena rahuldama mitmesuguse huvisuunaga lugejaid. Kõikides köidetes täiendavad kirjaniku teksti järelsõna, kommentaarid, bibliograafia ja illustreeriv materjal. «Teosed» ilmuvad Eesti NSV TA Keele ja Kirjanduse Instituudi ning kirjastuse «Eesti Raamat» ühistööna. Toimetuskolleegiumi kuuluvad L. Remmelgas. E. Sõgel, A. Tamm, Ü. Tonts (koostaja), J. Toomla (esimees), Ü. Tuulik ja D. Vaarandi. Lisaks luuletustele ja lühipoeemidele sisaldab esimene köide pildimaterjali, järelsõna «Juhan Smuuli luule» ning kommentaarid. Trükitud 11 000 eks. 288 lk. Hind 1.70 rbl.

TALLINNA POLOTEHNILINE INSTITUUT 1936—1986.

Koguteose näol on tegemist esimese katsega anda süstematiseeritud ülevaade Tallinna Polütehnilise Instituudi kujunemisloost ja tema tegevusest viiekümne aasta jooksul. Vaadeldakse tehnika- ja majandusspetsialistide koolitamise olukorda enne Tallinna Tehnikainstituudi avamist, tehnikakõrgkooli tegevust kodanlikus Eestis, nõukoguliku kõrgkooliks kujunemise algust ja TPI hoogsat arengut sõjajärgsel ajal. Antakse ülevaade teaduskondade ja nende kateedrite arengust, teadustöö korraldusest ja põhisuundadest jm. Teksti täiendavad fotod ja diagrammid. Koostanud M. Graf, kujundanud Kersti Tormis. Kirjastus «Valgus». Trükitud 15 000 eks, 528 lk. Hind 3.50 rbl.

Vello Pilt. KIRGASTUMISED. PORTREEDE KOGUMIK.

Raamatus on esitatud 15 portreed rahupäevade kangelastest — inimestest, kes on suutnud ennast ületada, trotsida saatust ja saata korda ebatavalisi tegusid või elada ebatavalist elu. Kunsti ja kirjanduse inimestest on nende seas Paul Kamm, Helmi Puur. Arne Oit ja Enn Soosaar, kujundanud Viktoria Koldre, illustreeritud fotodega. Kirjastus «Eesti Raamat». Trükitud 8000 eks. 136 lk. Hind 65 kop.

KAHEKOMNE SEITSMES SAMM.

25. veebruarist 6. märtsini k. a. töötas Moskvas NLKP XXVII kongress. Sellest võttis osa ka 31 Eestimaa parteiorganisatsiooni valitud delegaati. Sarja «Kiirenduse kursil» avaraamatus on toodud kõigepealt EKP Keskkomitee esimese sekretäri Karl Vaino kõne kongressil. Edasi tutvume erinevate kutsealade inimestega, kes esindasid meie vabariigi kommunistide peret kongressil, loeme kõnelusi nende mõtetest ja tegudest ine. Illustreeritud fotodega, kujundanud R. Pangsepp. Kirjastus «Eesti Raamat». Trükitud 5000 eks. 136 lk. Hind 60 kop.

Heljo Mänd. IIDVANA IGAVIK.

Autor on selle väikese raamatu pühendanud oma vanaemale. Tema võrdkujuks ongi Iidvana Igavik, kes ütleb: «Ei tohi endale armu anda!» Keskmisele ja vanemale koolieale mõeldud raamat paneb noore inimese mõtisklema aja kulgemise ja töö ning hõlbuelu üle. Illustreerinud Edgar Valter, kaanekiri: Ludvig Kruusmaa. Kirjastus «Eesti Raamat». Trükitud 30 000 eks. 48 lk. Hind 10 kop.

Juri Lotman. ALEKSANDR SERGEJEVITS PUŠKIN

Tuntud semiootiku prof. Juri Lotmani (s. 1922) monograafia A. Puškini elust ja loomingust. Teoses puudutatakse mitmeid seni vähe käsitletud probleeme, on toodud rohkesti luulenäiteid. Tõlkinud Piret Lotman, kujundanud Silvia Liiberg. Kirjastus «Eesti Raamat». Trükitud 18 000 eks. 208 lk. Hind 1.30 rbl.

«KEEL JA KIRJANDUS» nr. 9.

Avakirjutiseks on Irina Belobrovtseva kõnelus J. Jõerüüdi loomingu teemadel «Asjaliku põlvkonna inimestest. Ääremärkustega artiklikonspekt». Lembit Vaba on andnud kirjapaneku «Siis, kui mindi raatsi peale» alapealkirjaga «Eesti-läti suhete kajastusi Hargla palgiparvetajate keeles», Aino Undla-Põldmäe — «Kirjanduslikke mõjustusi ja tõlkeid «Emajõe ööpikus»», Silvi Vare — «Liitverb eesti keeles». Rein Kruus — «Lisandusi J. Linzbachi tundmaõppimiseks (III)». Publikatsioonide osas on avaldatud Friedebert Tuglase tervituskõne EP(b)P IV kongressil 1941. a. veebruaris (kommenteerinud Mart Lindre), lehekülgedel «Mistselle» on antud Paul Ariste «Ühest vadja ja setu küsisõnast», Reet Krusteni «Kas Jakob Pärna «Juttud armsa lastele» on üldse olemas olnud?» jm., tähtpäevade veergudel kirjutab Heino Puhveli 60. sünnipäeva puhul Ülo Tonts. Raamatutest on vaatluse all Ain Kaalepi «Kuldne Aphrodite ja teisi luuletusi» (rets. Sirje Olesk), Mati Undi «Räägivad ja vaikivad» (Mart Susi) ja Tiiu Erelti, Rein Kulli, Henno Meriste. «Uudis- ja unarsõnu» (Ain Kaalep, Jaan Kaplinski). Lõpuks ringvaade. 64 lk. Hind 45 kop.

МУЗЫКА В ОБРЯДАХ И ТРУДОВОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ ФИННО-УГРОВ.

Artiklitekogumiku autorid on Z. P. Sokolova ,E. A. Aleksejenko, H. Silvet, N. Bojarkin, A. Tšerepahhin, U. Haasma, A. Vissel, K. Salve, I. Rüütel, V. Sarv, T. V. Krasnopolskaja, R. S. Nasibullin, M. G. Hruštšova, H. Tšurakova, L. Bojarkina, M. I. Tšuvašev ja O. Gerassimov. Kogumik tutvustab lugejaile soome-ugri rahvaste muusikalise rahvaluule mitmeid žanre. On esitatud arvukalt muusikalisi näiteid, aga samuti huvitavaid andmeid rahvalikest tavanditest ja uskumistest. Illustreeritud noodikirja, jooniste ja fotodega. Koostanud ja saatesõna kirjutanud Ingrid Rüütel. Kujundanud A. Aarmaa. Ingliskeelsete resümeedega. Kirjastus «Eesti Raamat». Trükitud 500 eks. 365 lk. Hind 2.10 rbl.

«LOOMING» nr. 9.

Proosalehekülgedelt loeme katkendeid Valmar Adamsi romaanist «Esta astub ellu», Mart Kalda novelli «Kohmakas Margareeta» ja Mati Undilt lugu «Tantalos», luuleveergudelt aga Andres Langemetsa, Maiu Kingu, Lembit Kurvitsa, Tarmo Tedre ja Tõnu Toomiku värsse. Austria poeedi Georg Trakli (1887—1914) luulet on tõlkinud Debora Vaarandi. 11. augustil toimus Tallinnas Metsakalmistul Lydia Koidula surma 100. ja ümbermatmise 40. aastapäevale pühendatud mälestusmiiting. Numbris avaldatakse miitingul peetud kõnede tekstid. Sõna võtsid Rein Ristlaan, Johannes Lott, Jaan Kross ja Ralf Parve. Heino Veiper viib lugeja Emajõe ürgorus asuva Luunja sovhoosi maile («Keerdtrepp»), Debora Vaarandi juubeli puhul kirjutavad Endel Mallene («Aga ta on kirjutanud ju ka sidumata kõnes») ja Mart Mäger («Kõiksus — inimlik dimensioon»). Seoses Karl Astrumori 100. sünniaastapäevaga on toodud väljavõtteid kirjaniku kirjadest kodustele aastaist 1931—1940 (koostanud Mart Tarmak), teemal «Oi, kui ilus» võtab «Mõtete ja märkmete» rubriigis sõna Mati Hint. Kriitiku pilgu all on Mihkel Muti romaan «Kallid generatsioonid» (retsensendid Rein Tootma, Olev Remsu), kolm kassiraamatut — Astrid Reinla «Teofrastus», Harry Lingi «Kassiraamat» ja Gösta Knutssoni «Pelle Tõmpsaba seiklused» (Mati Unt) — ning Jaan Rebase monograafia «Tunnetusteooria põhiprobleemid» (V. Hütt). Ringvaates märgitakse Heino Puhveli 60. ja Enn Koemetsa 75. sünnipäeva, Tõnjanovi-konverentsist Rēzeknes kirjutab R. Kruus jne. 164 lk. Hind 70 kop.

Guram Dotšanašvili. WATER(PO)LOO EHK TAASTAMISTÖÖD. (Fantastiline jutustus).

«Loomingu» Raamatukogu» nr. 38 (1502).

Gruusia kirjaniku Guram Dotšanašvili (s. 1939) jutustuste kohta märgitakse, et enamasti saavutab kirjanik nalja- või groteskse efekti tinglike situatsioonide ja tegevuspaikade kujutamisega, stiilide segamisega, sõnamänguga, avatud huumor aga muutub irooniaks, sarkasmiks, satiiriks, paroodiaks. Tema sarkasmi, iroonia, satiiri objektiks on filisterlus, kitsarinnalisus, harimatus, vaimu ahistav võim jne. «Water(po)loo ehk Taastamistööd» kohta mainitakse aga, et seda võib pidada kirjaniku sisult küpseimaks ja lõpetatuimaks jutustuseks. Gruusia keelest tõlkinud ja saatesõna kirjutanud Merike Pau. Kirjastus «Perioodika». Trükitud 15 000 eks. 56 lk. Hind 20 kop.

Heino Kiik. TAIMETARK III. Meie aia-ajakiri. Juuli. August. September.

«Taimetark III» jätkab meie aedades kasvatatavate taimede tutvustamist. Köites leiavad käsitlemist juulis, augustis ja septembris aias tentavad tööd. Raamat keskmisele ja vanemale koolieale. Illustreerinud Edgar Valter. Kirjastus «Eesti Raamat». Trükitud 35 000 eks. 312 lk. Hind 80 kop.

«NÕUKOGUDE KOOL» nr. 9.

Rubriigist «Õppetund, õppekabinet» leiame G. Otsa nim. Tallinna Muusikakooli õpetaja Aino Villandi töö «Kunstistiilid ja voolud kirjandusõpetuses», milles antakse ülevaade antiikkultuurist ja keskaja kultuurist. Järgmised osad, mis käsitlevad renessansiajastut, barokki ja klassitsismi, romantismi, realismi, impressionismi ja sotsialistlikku realismi, ilmuvad hiljem. Koolimuusika veergudel teeb TRK dekaan, ped.-dr. Heino Rannap juttu VNFSV Haridusministeeriumi egiidi all ilmuvast metoodilisest aiakirjast «Muusika Koolis». 56 lk. Hind 30 kop.

«ARTIKLITE JA RETSENSIOONIDE KROONIKA» nr. 5. Mai 1986. ENSV riiklik bibliograafianimestik. 180 lk. Hind 50 kop.

KIIRPILAVÕISTLUS OTSAS

Otsus

Tallinna Peapostkontorist kandus esmaspäeval ja teisipäeval toimetusse 149 kirja — paljuis neist sealhulgas kümneid nalju.

Võistlusele ei saatnud oma töid Olev Remsu (esimees), Tiit Kändler (liige), Silja Lättemäe ja Tiina Käesel (liikmed) ning Ilmar Trull.

Töid üle lugedes avastati 149 kirja.

Külluse tõttu võeti vastu otsus tõsta üksjagu neist kõrvale — premeerimiseks, eriliselt äramärkimiseks ja äramärkimiseks.

Kõrvaletõstetust tõsteti esile nelja sulerüütlit: ANDRES VANAPA «Allikal», VAAPO VAHERI «Toimetajale», BERNHARD VIIDINGU «Muhumoa prubleem» ja OLAVI VAHERI «Laiekraaniline».

Eriliselt märkisime ära kuus sulemeest: AIN LEE ja ÜLLAR TORNIKU leksiimid, ENO LEIESE «Sügisvärvid», PEETER TAMMELA nätsud, TARMO TEDERI luuletuse ja INDREK KRAASI «Kirjaniku kergeusklikkuse».

Ära märgistati üheksa sulelist: UNO LEIES, TÕNU SEERO, TIIT KOPPEL, VELLO SEPP, REIN KONTUS, INGVAR LUHAÄÄR, KALEV TÜRK ja märgusõna v. Zeppelin all esinenud autor.

Suletud ümbrikuisse jäänuid tänati ning osaliselt avatakse ja avaldatakse.

HEIKI ERNITS

TOIMETAJALE

Ma panen paberile kirja.
Sina tõmbad maha.
Sa tõmbad maha mõne halva rea.
Las läheb hukka kõik,
mis pisutki on paha.
Umbrohuna las vohab,
mis on hea!

VAAPO VAHER

MUHUMOA PRUBLEEM

Rinna oidja ää väsis,
lasi lahti rinna.
Muhus vähe tüökäsi,
äi soa abi minna.

BERNHARD VIIDING

LAIEKRAANILINE

KINOKUNSTI KÕRGUSI TAGA AJADES ÕNNESTUS EESTI MÄNGUFILMIL HOOPIS LEIDA LAIUS.

OLAVI VAHER

NÄTSTI

*

Kord aastas vanalinna päevad.
Terve aasta vanalinna vaevad.

PEETER TAMMELA

POOLT- JA VASTULUURE

*

KIRSAWOY BALL

AIN LEE
ÜLLAR TORNIK

Loomaaias
tütrega sügisel
kolmandat aastat vaidleme
kes meist on unt.

TARMO TEDER

TÄNUAVALDUS

Avaldan siirast ja südamlikku tänu Mark Soosaarele tänu avaldamise eest sm. Lauri Leesile SV-s nr. 41 10. okt. k. a.

Ühtlasi tahan teha sügava kummarduse Mark Soosaare ees kummarduse tegemise eest Friedebert Tuglase eest Jaan Unduski ees.

Ning lõpuks tahaks ka ennast päris tagasihoidlikult (päris tagasihoidlikult) tänada tänu avaldamise eest ning olen nõus ka edaspidi arusaadavuse huvides arusaadavalt ka kõiki teisi tänama.

Südamliku tänuga ikka teid kõiki palavalt tänades

KALLE KASEMÄGI

KÕNE

Ta astus kõnetooli.
(Vallandus aplaus!)
Seal ta
seisis ja vaikis,
et olla
üdini aus . . .
(Jälle kõlas aplaus!)
Siis rüüpas lonksukese
klaasi seest
ja tänas —
tähelepanu eest . . .
(Paus. Ja jälle mürisev aplaus!)
Ta lahkus kõnetoolist
ja loobus.
ja loobus juhiroolist . . .

UNO LEIES

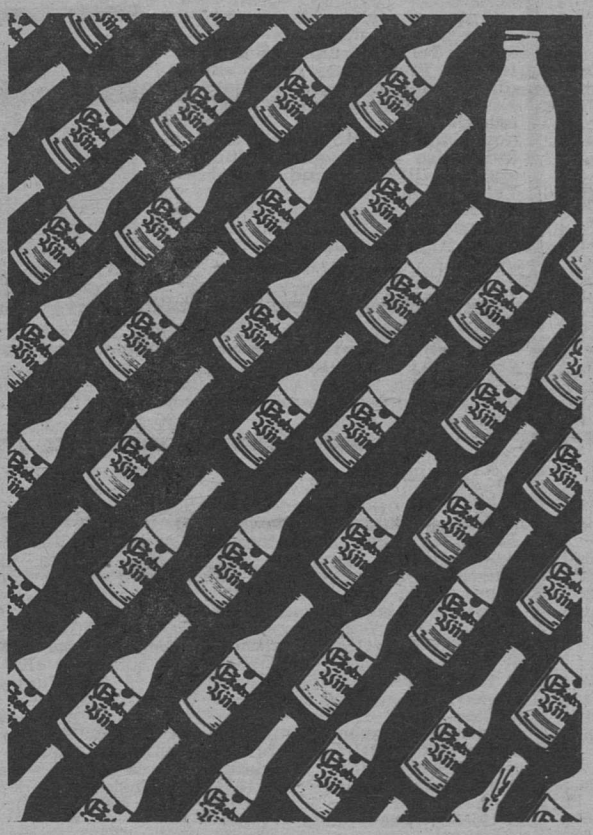
SÜGISE ON SALA TULNUD

Imelik, imelik, pomises Toots kuslapuu all reedest lehte lugedes. Sellest, et Oskar Lutsu 100. sünniaastapäev enam teab kui kaugel pole, saan ma aru, aga miks, pagana pihta, peab see võistlus just Kiir-pilavõistluse nime kandma? Imelik. Imelik.

Viska kannel nurka ja tule siia, mul on sulle uudis. Ah ei mina viitsi jännata, küll Tiuks ära teeb.

No ei. Nüüd ei ole enam muud kui et teele, teele, naljakesed, üle raja, üle soo! Ja sina, Arno, — mis sest, et sul silme ees ikka veel aeg-ajalt Virve ndab — saada oma kiri ka teele, saada Teelele ka!

ENN KARU

EDUARD TÜÜR

KA ÜKS ON VÕITLUSVÄLJAL SÕDUR

SÜGISVÄRVID

Kui mina hakkan kolletama
kolletama punetama
siis mina hakkan punetama
rohetama sinetama.

ENO LEIES

Tunnevad nad teineteist
mind ei tunne keegi
vaikselt mööda hiilin neist
õudne tunne seegi.

TÕNU SEERO

MALE

Mängisin ülemusega malet. «Male on mõistuse mäng,» arvab ülemus. «Kas loosime . . .» sirutan käed ette. Ülemus saab valged. Mul olid mõlemas rusikas valged etturid. «Valged algavad . . .» ütleb tema, «. . . ja võidavad,» lõpetan mina. «Kui õige mängiks pimesi!» unistab ülemus. Tegelikult on ta kehv mängija. Mina pole teadagi mingisugune meister, kuid ma näen üksjagu vaeva, et ülemusele võidurõõmu pakkuda. Esimesed käigud on sooritatud. «Karukanni avang,» teatab ülemus. Nüüd on minu kord mõelda. «Tee oma vilets käik,» sunnib ülemus, ja kohe: «Sinu vankerdamine loeb mulle samapalju kui peavalitsuse noomitus.» Oma käigu kallal kokutab ta kaua ja valib tavaliselt halvematest halvema. «O nagu hobune,» käib ülem ratsuga. «I nagu hiir,» piiksun vastu ja nihutan etturit. «B nagu piison,» tuleb ta lipuga kallale. «Proivous farkier,» ütlen. See ei tähenda midagi, on meelde jäänud konservi etiketilt. Ülem ajab suu ammuli. «Ma tegin nalja,» vabandan. «Males nalja ei tehta, male on tõsine mäng,» manitseb ülemus. Nüüd hakkab ta ketrama oma igavest lugu, kuidas Kerese simultaani pealt nägi. Ülema jutu järgi olnuks nagu tema ise selle simultaani osaline ning vaata et võitjagi. Mina annan ülemuse kuningale ratsuga tuld ja oma ehmatuseks märkan, et tema lipp jääb sel kombel löögi alla. Hark mis hark. Teen teise näo. Ei võta lippu, löön etturit. «Pastoi! . . .» hüüab ülemus. «Miks sa lippu ei löönud? Mina pean sulle head käigud kätte juhatama. Sina ei näinud, aga mina nägin. Löö lipp maha!» Täidan käsku. «M nagu inimene.» püüan pinget maandada. «Sa ise oled üks ämmi osa,» kirub lipust ilma jäänud vihane ülemus. Teen mis ma teen — kõik kipub lahenema minu kasuks. «Mis nii viga võita,» kaebab ülemus. Minu vabaettur on jõudnud seitsmendale ruudule. Veel üks samm . . . «Šahh ja matt!!» põrutab ülem rusikaga lauale, nii et nupud laiali lendavad. Malepartii on lõppenud.

ANDRES VANAPA

KARSKED NALJAD AJAKIRJANDUSMAJAS

Eesti NSV Vabatahtliku Karskusühingu, Eesti NSV Ajakirjanike Liidu ja ajakirja «Pikker» organiseeritud alkoholivastasele karikatuurinäitusele saatsid töid 34 autorit. Žürii eesotsas Eesti NSV teenelise kunstniku Heinz Valguga valis avalikuks eksponeerimiseks 204 töö hulgast 70 karikatuuri.

Eesti NSV Vabatahtliku Karskusühingu preemiad (50 rbl.) pälvisid Hugo Hiibus, Roman Ohlau, Eduard Tüür, Jüri Aljak, Ants Kasesalu, Normina Lācis (Läti NSV), Olavi Vaher, Roman Matkevitš, Aleksandr Morin ja Siim Prank.

Eesti NSV Ajakirjanike Liidu preemia (100 rbl.) otsustati anda Eduard Tüürile.

Ajakirja «Pikker» preemia (100 rbl.) naljakaima lahenduse eest sai Kaja Põder.

Näitus on avatud Ajakirjandusmajas.

NÄTSTI

Žürii võttis kokku,
toimetaja võttis välja

ILMAR RATTUS

«СИРП Я ВАЗАР»
(«Серп и молот»)
Индекс 65786

TOIMETAJA I. RATTUS
TOIMETUSE KOLLEEGIUM: E. ANUPÕLD (toimetaja asetäitja), V. HERKEL, J. KANGILASKI, K. KIISK, M. MIKIVER, I. MOSS, L. REMMELGAS, J. RÄÄTS, A. TAMM, I. TORN, P. UUSMAN, D. VAARANDI.

Toimetus: 200 031 Tallinn, Gagarini pst. 30, postiaadress: 200 090 Tallinn, Peapostkontor, postkast 388. Telefonid: toimetaja — 44 14 16, toimetaja asetäitja — 60 19 24, vastutav sekretär — 60 17 03, publitsistika- ja kultuuritöö osakond — 44 30 05, kunsti ja huumoriosakond — 60 19 05, kirjandusosakond — 60 18 83, muusikaosakond — 60 18 22, teatriosakond — 60 12 46, masinakiri — 60 27 93. «Sirp ja Vasar» ilmub kord nädalas. Tellimishind kolmeks kuuks 1 rubla ja 29 kop. Üksiknumbri hind 10 kop. Väljaandja kirjastus «Perioodika», Tallinn, Pärnu mnt. 8.

«Сирп я вазар» («Серп и молот») орган Министерства культуры и творческих союзов Эстонской ССР. Издательство «Периодика», Таллин, Пярнуское шоссе, 8.

EKP Keskkomitee Kirjastuse Trükikoda, Tallinn, Pärnu mnt. 67-a.

MB-09875 Maht 4 trükipoognat. Tiraaž 78 200. Tellimise nr. 3953

1 2 3 4 5 6 7 8 9 10